

KOLEDAR 1952

SLOVENSKE KOROŠKE

ČITAJMO IN PODPIRAJMO NAŠ TISK

Slovenski vestnik

GLASILO SLOVENSKE KOROŠKE

Obrestila naprednih gospodarjev

PRILOGA SLOVENSKEGA VESTNIKA

Svoboda

MESEČNIK SLOVENSKE KOROŠKE

DOPISUJTE IN SODELUJTE PRI NAŠEM TISKU!

DOPISE IN ČLANKE POŠILJAJTE UREDNIŠTVU,

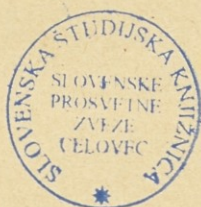
LISTE NAROČAJTE PRI UPRAVI:

CELOVEC, GASOMETERGASSE 10

TELEFON 16-24

KOLEDAR
SLOVENSKE KOROŠKE
1952

S sp

0144422/2013

KÄRNTNER
SLOVENSKE KOROŠKE
KÄRNTNER

1952

IZDALA IN ZALOŽILA SLOVENSKA PROSVETNA ZVEZA V CELOVCU
TISK: KÄRNTNER DRUCKEREI, CELOVEC, VIKTRINGER RING 28

LETO 1952

je prestopno leto in ima 366 dni ali 52 tednov in dva dni.

Letni vladar je Jupiter

Začetek štirih letnih časov

Pomlad se začne 20. marca ob 17. uri 14 minut.

Poletje se začne 21. junija ob 12. uri 13 minut.

Jesen se začne 23. septembra ob 3. uri 24 minut.

Zima se začne 21. decembra ob 22. uri 44 minut.

Mrki v letu 1952

Letošnje leto bosta sonce in luna mrknila dvakrat. Pri nas bomo videli naslednje mrke:

1. Delni lunini mrk bo 11. februarja med 1. uro 3 min. in 2. uro 15 min. zjutraj.
2. Popolni sončni mrk bo 25. februarja med 9. uro 41 min. in 11. uro 26 min. dopoldan.
3. Delni lunini mrk bo 5. avgusta med 19. uro 33 min. in 22. uro 1 min zvečer.

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto 1. januarja.

Sveti trije kralji 6. januarja.

Velika noč 13. in 14. aprila.

Praznik dela 1. maja.

Vnebohod 28. maja.

Binkošti 1. in 2. junija.

Sv. Rešnje Telo (Telovo) 12. junija.

Sv. Peter in Pavel 29. junija.

Velika Gospojnica 15. avgusta.

Vsi sveti 1. novembra.

Brezmadežno spočetje 8. decembra.

Božič 25. in 26. decembra.

V Avstriji veljajo naslednji državni prazniki: 1. januar, Sveti trije kralji, velikonočni ponedeljek, 1. maj, Vnebohod, binkoštni ponedeljek, Sv. Rešnje Telo, 15. avgust, 1. november in 25. in 26. december.

Spominski dnevi Slovenske Koroške

Vseslovenski kulturni praznik 8. februarja.

Obletnica nasilne izselitve slov. kor. družin 14./15. aprila

Obletnica ustanovitve Osvobodilne fronte 27. aprila.

Dan obglavljenja 13. žrtev na Dunaju 29. aprila.

Dan naše zmage nad nacifašizmom 9. maja.

Kakšno bo vreme?

Še do danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi 15. 10. — 15. 4.
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali za- padniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

spremeni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

1952	31 DNI	Narodna imena	
1. Torek	Novo leto	Nada	
2. Sreda	Makarij, opat	Blagica	
3. Četrtek	Genovefa	Slavka	
4. Petek	Tit, škof	Trdogoj	
5. Sobota	Telesfor	Milena	
6. Nedelja	Sv. Trije kralji	Mojimir	
7. Ponedeljek	Valentin	Zdravko	
8. Torek	Severin, opat	Biserka	
9. Sreda	Julijan, mučenec	Lija	
10. Četrtek	Viljem	Voljica	
11. Petek	Higin	Line	
12. Sobota	Alfred, opat	Tatjana	
13. Nedelja	Veronika	Zorislava	
14. Ponedeljek	Hilarij	Srečko	
15. Torek	Pavel, pušč.	Paša	
16. Sreda	Marcel, papež	Bolko	
17. Četrtek	Anton, pušč.	Zvonimir	
18. Petek	Priska, devica	Silna	
19. Sobota	Marij in tovariši	Hranimir	
20. Nedelja	Fabijan in Sebastijan	Tjaša	
21. Ponedeljek	Neža, devica	Janja	
22. Torek	Vincencij	Gruša	
23. Sreda	Zaroka Dev. Marije	Mija	
24. Četrtek	Timotej, škof	Genij	
25. Petek	Spreobrnjenje Pavla	Trpimir	
26. Sobota	Polikarp, škof	Vsevlad	
27. Nedelja	Janez Zlatousti	Savo	
28. Ponedeljek	Peter Nol., spoz.	Talja	
29. Torek	Frančišek Saleški	Branimir	
30. Sreda	Martina	Banja	
31. Četrtek	Janez Bosko	Vanja	

ZAPISKI

PREGOVORI

Zarja na novega leta
slabo vreme obeta.

Če je Makarij jasen
bo september krasen,
če se pa kislo drži
se tudi september mrači.
Če sveti Pavel na vetru prijezdi,
se za njim rad dež ugnezdi.

SPOMINSKI DNEVI

8. 1. 1856 umrl Valentin Vodnik.
16. 1. 1888 umrl v Celovcu A. Einspieler.
21. 1. 1924 umrl Vladimir Iljič Ulanov-Lenin.
23. 1. 1878 rojen Oton Župančič.
25. 1. 1943 unič. nemška armada pri Stalingradu.
26. 1. 1797 rojen Matija Čop.

Sonce vstopi v znamenje vodnarja dne 21. januarja ob 3. uri 39 minut.

Prvi krajec dne 4. jan. ob 5. uri 42 minut zjutraj.

Ščip ali polna luna dne 12. jan. ob 5. uri 55 minut zjutraj.

Zadnji krajec dne 20. jan. ob 7. uri 9 minut zjutraj.

Mlaj dne 26. jan. ob 23. uri 26 minut zvečer.

Dan je dolg od 8 ur 23 minut do 9 ur 23 minut.

Radio Schmidt

najugodneje dobavlja svetilne cevi

* Februar *

1952	29 DNI	Narodna imena	
1. Petek	Ignacij, škof	Igo	
2. Sobota	Svečnica, Dar. Gosp.	Marica	
3. Nedelja	Blaž, škof	Bojko	
4. Ponedeljek	Andrej K.	Draž	
5. Torek	Agata, devica	Dobrana	
6. Sreda	Doroteja, Tit.	Stazika	
7. Četrtek	Romunald	Neda	
8. Petek	Janez Matajski	Črtomir	
9. Sobota	Apolonija, dev.	Stasa	
10. Nedelja	Sholastika	Duša	
11. Ponedeljek	Lurška M. B., Adolf	Mileva	
12. Torek	Evlalija	Katja	
13. Sreda	Gregorij	Jovan	
14. Četrtek	Valentin	Snežna	
15. Petek	Jordan, spozn.	Mislana	
16. Sobota	Julijana, muč.	Dane	
17. Nedelja	Frančišek Kle.	Šimej	
18. Ponedeljek	Simeon, škof	Rado	
19. Torek	Konrad pušč.	Rajko	
20. Sreda	Sadot, škof	Lenka	
21. Četrtek	Feliks	Našemisl	
22. Petek	Sv. Petr. s.	Srna	
23. Sobota	Peter Dam.	Jelko	
24. Nedelja	Matija, apostol	Bogdan	
25. Ponedeljek	Valburga, dev.	Medo	
26. Torek	Pust, Matildo	Velij	
27. Sreda	Pepelnica	Saša	
28. Četrtek	Leander	Riba	
29. Petek	Roman	Vašo	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je svečnica krasna,
bo vigred kasna,
če pa na ta dan sneži,
pomlač več daleč ni.

Sv. Matija led razbija,
če ga ni, ga naredi.

Če februarja grmi,
se kosec žalosti.

SPOMINSKI DNEVI

7. 2. 1809 rojen v Goričah Matija
Majar Ziljski.
8. 2. 1849 umrl Fr. Prešeren.
18. 2. 1950 umrl Prežihov Voranc.
19. 2. 1944 prvo zasedanje SN-
OS-a v Črnomlju.
23. 2. 1918 ustanovitev Rdeče ar-
made.
24. 2. 1779 rojen v Gorenčah Ma-
tija Ahacelj.
27. 2. 1929 umrl slikar Peter Mar-
kovič.

Sonce stopi v znamenje ribe dne 19. februarja ob 17. uri 56 minut.

Prvi krajec dne 2. februarja ob 21. uri 1 min. zvečer.

Ščip ali polna luna dne 11. februarja ob 1. uri 28 minut zjutraj

Zadnji krajec dne 18. februarja ob 19. uri 1 min. zvečer.

Mlaj dne 25. februarja ob 10. uri 16 minut dopoldne.

Dan je dolg od 9 ur 20 minut do 10 ur 58 minut.

Radio Schmidt

najugodnejše dobavlja baterije

* Marec *

1952	31 DNI	Narodna imena	
1. Sobota	Albin	Belko	
2. Nedelja	Simplicij	Janja	
3. Ponedeljek	Kunigunda	Travica	
4. Torek	Kazimir	Poljan	
5. Sreda	Evzebij	Mira	
6. Četrtek	Perpetua in Felicita	Breda	
7. Petek	Tomaž Akvinski	Iztok	
8. Sobota	Janez od Boga	Božena	
9. Nedelja	Frančiška R.	Brana	
10. Ponedeljek	40 mučencev	Stane	
11. Torek	Sofronij, šk.	Svitan	
12. Sreda	Gregorij Vel.	Budin	
13. Četrtek	Teodora, muč.	Zinka	
14. Petek	Matilda	Truda	
15. Sobota	Klemen M.	Svetopolk	
16. Nedelja	Hilarij in Tacijan	Radovan	
17. Ponedeljek	Jedert, devica	Večevoj	
18. Torek	Ciril Jer.	Vekoslav	
19. Sreda	Jožef, ženin M. D.	Rasto	
20. Četrtek	Aleksandra	Dragojka	
21. Petek	Benedikt, opat	Vesna	
22. Sobota	Nikolaj	Lada	
23. Nedelja	Oton, Feliks	Breza	
24. Ponedeljek	Gabriel	Jaro	
25. Torek	Marijino oznanenje	Mojca	
26. Sreda	Emanuel	Oko	
27. Četrtek	Janez Damaščan	Veselko	
28. Petek	Janez Kapistran	Dobrogoj	
29. Sobota	Ciril, mučenec	Preslav	
30. Nedelja	Janez Klimak	Ljubo	
31. Ponedeljek	Mar. 7 žal; Benj., m.	Modrin	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če mučence mrazi,
zmrzuje še 40 noči.

Jožefovo — sončen svit,
nam bo leto v dobrobit.

Če na Ruperta dež pada,
kašča pridelkov strada.

SPOMINSKI DNEVI

4. 3. 1844 rojen Josip Jurčič.
6. 3. 1836 rojen J. Stritar.
8. 3. mednarodni praznik
žena.
14. 3. 1883 umrl v Londonu Karl
Marx.
18. 3. 1414 zadnje ustolič. kor.
vojvode na Gosposvet-
skem polju.
26. 3. 1868 rojen A. M. Gorki
30. 3. 1888 umrl pisatelj dr. Valen-
tin Zarnik.

Sonce stopi v znamenje ovna dne 20. marca ob 17. uri 14 minut.

Prvi krajec dne 3. marca ob 14. uri 43 minut popoldan.

Zadnji krajec dne 19. marca ob 3. uri 40 minut zjutraj.

Ščip ali polna luna dne 11. marca ob 19. uri 14 minut zvečer.

Mlaj dne 25. marca ob 21. uri 12 minut zvečer.

Dan je dolg od 11 ur 1 min. do 12 ur 47 minut.

Radio Schmidt

najugodnejše dobavlja

radio-aparate

1952	30 DNI	Narodna imena	
1. Torek	Hugo, škof	Sonca	
2. Sreda	Frančišek Pavlan	Gojko	
3. Četrtek	Rihard, škof	Gredica	
4. Petek	Izidor Sev.	Iskra	
5. Sobota	Vincencij Fer.	Vinja	
6. Nedelja	Cvetna ned., Sikst, p.	Bor	
7. Ponedeljek	Herman	Vašek	
8. Torek	Albert	Zorko	
9. Sreda	Mar. Kl.	Marina	
10. Četrtek	Veliki četrtek	Dragonja	
11. Petek	Veliki petek	Levko	
12. Sobota	Velika sobota	Savica	
13. Nedelja	Velika noč, Hermeng.	Jarmila	
14. Ponedeljek	Veliki poned., Justin	Junoš	
15. Torek	Helena	Nasta	
16. Sreda	Benedikt	Draga	
17. Četrtek	Rudolf	Rusalka	
18. Petek	Apolonij	Mirt	
19. Sobota	Leon IX.	Jelka	
20. Nedelja	Neža Montep.	Božo	
21. Ponedeljek	Anzelm	Senka	
22. Torek	Soter in Gaj	Ruša	
23. Sreda	Vojteh	Vojko	
24. Četrtek	Jurij, mučenec	Igor	
25. Petek	Marko, evangelist	Borivoj	
26. Sobota	Klet i. M.	Dobra	
27. Nedelja	Cita, devica	Bistra	
28. Ponedeljek	Pavel od Križa	Živan	
29. Torek	Peter, muč.	Krsto	
30. Sreda	Katarina Sienska	Nina	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je april deževen,
kmet ne bo reven.

Kadar Jurij vrane skrije v žito,
je leto zmirom plodovito.

Če se aprila vreme smeje,
se bo še kesalo pozneje.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 4. 1943 pride na Koroško Fr. Rozman-Stane.
- 4. 4. 1943 ustanovljen prvi kor. bataljon.
- 14./15. 1942 nasilna izselitev slovenskih kor. družin
- 22. 4. 1870 rojen Vladimir Iljič Ulanov-Lenin.
- 27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slov. naroda
- 29. 4. 1943 obglavljenih 13 žrtev na Dunaju.

Sonce stopi v znamenje bika dne 20. aprila ob 4. uri 37 minut.

Prvi krajec dne 2. aprila ob 9. uri 48 minut dopoldan.

Ščip ali polna luna dne 10. aprila ob 9. uri 53 minut dopoldan.

Zadnji krajec dne 17. aprila ob 10. uri 7 minut dopoldan.

Mlaj dne 24. aprila ob 8. uri 27 minut dopoldan.

Dan je dolg od 12 ur 50 minut do 14 ur 28 minut.

Radio Schmidt

najugodnejše dobavlja
elektro-material

1952	31 DNI	Narodna imena	
1. Četrtek	Filip in Jakob ml.	Rado	
2. Petek	Atanazij	Milada	
3. Sobota	Aleks	Laska	
4. Nedelja	Florijan	Cvetko	
5. Ponedeljek	Irenej, škof	Miran	
6. Torek	Janez Ev.	Mladen	
7. Sreda	Stanislav, škof	Stojan	
8. Četrtek	Dionizij	Miša	
9. Petek	Gregor Nacianški	Griša	
10. Sobota	Antonin, škof	Živa	
11. Nedelja	Frančišek Hier.	Žiga	
12. Ponedeljek	Pankracij in tovariši	Volodja	
13. Torek	Servacij	Jasna	
14. Sreda	Bonifacij	Matica	
15. Četrtek	Izidor, kmet	Sonja	
16. Petek	Janez Nepomuk	Vanja	
17. Sobota	Bruno, škof	Meja	
18. Nedelja	Erik, kr.	Alenka	
19. Ponedeljek	Peter Celestin	Vitka	
20. Torek	Bernardin Sienski	Ljubenica	
21. Sreda	Feliks Kant.	Hrabra	
22. Četrtek	Vnebohod, Julij	Milenko	
23. Petek	Janez Krstnik	Željko	
24. Sobota	Johana	Mara	
25. Nedelja	Urban I.	Naško	
26. Ponedeljek	Filip Neri	Lipe	
27. Torek	Beda Čast.; Janez I.	Voja	
28. Sreda	Avguštin	Tinko	
29. Četrtek	Maksim	Majda	
30. Petek	Ivana Orleanska	Jana	
31. Sobota	Angela, dev.	Maja	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je majnika mokro,
je dobro za kruh in za seno.

Če na Urbana sonce sije,
jesen polne sode naliže.

Velikega travna če pogosto grmi,
kmet se dobre letine veseli.

SPOMINSKI DNEVI

- 1. 5. medn. praznik dela
- 1. 5. 1945 Jugoslovanska armada
osvobodila Trst.
- 5. 5. 1818 rojen Karl Marx.
- 8. 5. 1945 kapitulirala Nemčija.
- 10. 5. 1876 rojen Ivan Cankar.
- 17. 5. 1478 večji upor slovenskih
kmetov na Koroškem.
- 25. 5. 1892 rojen maršal Jugosla-
vije Josip Broz-Tito.

Sonce stopi v znamenje dvojčkov dne 21. maja ob 4. uri 4 minut.

Prvi krajec dne 2. maja ob 4. uri 58 minut zjutraj.

Ščip ali polna luna dne 9. maja ob 21. uri 16 minut zvečer.

Zadnji krajec dne 16. maja ob 15. uri 39 minut popoldan.

Mlaj dne 23. maja ob 20. uri 28 minut zvečer.

Prvi krajec dne 31. maja ob 22. uri 46 minut zvečer.

Dan je dolg od 14 ur 32 minut do 15 ur 47 minut.

Radio Schmidt najugodneje dobavlja senčnike

1952	30 DNI	Narodna imena	
1. Nedelja	Binkošti, Feliks	Jagoda	1
2. Ponedeljek	Bink. pon., Evgen	Srčan	2
3. Torek	Klotilda	Sinja	3
4. Sreda	Frančišek Kar.	Dika	4
5. Četrtek	Bonifacij	Dobran	5
6. Petek	Norbert	Vaša	6
7. Sobota	Robert, opat	Devin	7
8. Nedelja	Medard	Vila	8
9. Ponedeljek	Primož in Felicijan	Prvan	9
10. Torek	Margareta, kr.	Miloš	10
11. Sreda	Barnaba, apost.	Hrvoj	11
12. Četrtek	Sv. Rešnje T., Jan. F.	Cveta	12
13. Petek	Anton Padovanski	Zvonko	13
14. Sobota	Bazilij, cerk. uč.	Vasja	14
15. Nedelja	Vid in tovariši	Vida	15
16. Ponedeljek	Frančišek	Bodin	16
17. Torek	Adolf, škof	Tratica	17
18. Sreda	Efrem S.	Diva	18
19. Četrtek	Julijana, dev.	Alpa	19
20. Petek	Silverij	Milina	20
21. Sobota	Alojzij	Slavo	21
22. Nedelja	Ahacij	Rusmir	22
23. Ponedeljek	Agripina	Grlica	23
24. Torek	Kres; Roj. Jan. K.	Kresnik	24
25. Sreda	Viljem	Svetla	25
26. Četrtek	Janez in Pavel	Vito	26
27. Petek	Hema, vdova	Lado	27
28. Sobota	Irenej, škof	Zora	28
29. Nedelja	Peter in Pavel	Pero	29
30. Ponedeljek	Emilijana	Žarka	30

ZAPISKI

PREGOVORI

Če se sv. Medard kislo drži,
do konca meseca ni sončnih dni.

Če o kresu dežuje,
orehom škoduje.

Če sta Peter in Pavel jasna,
bo letina krasna.

SPOMINSKI DNEVI

8. 6. 1508 rojen Primož Trubar.
10. 6. 1912 umrl Anton Aškerc.
11. 6. 1844 umrl Urban Jarnik.
19. 6. 1949 umrl Oton Župančič.
22. 6. 1941 Nemčija napade Sov-
jetsko zvezo.
22. 6. 1941 ustanovljen Glavni
štab slov. partizanskih
čet.
29. 6. 1919 sklenjen Versajski mir.

Sonce stopi v znamenje raka dne 21. junija ob 12. uri 13 minut.

Ščip ali polna luna dne 8. junija ob 6. uri 7 minut zjutraj.

Zadnji krajec dne 14. junija ob 21. uri 28 minut zvečer.

Mlaj dne 22. junija ob 9. uri 45 minut dopoldan.

Prvi krajec dne 30. junija ob 14. uri 11 minut popoldan.

Dan je dolg od 15 ur 49 minut do 16 ur 4 minute.

Radio Schmidt

najugodneje dobavlja žarnice

* Julij

1952	31 DNI	Narodna imena	
1. Torek	Teobald	Ture	
2. Sreda	Obisk. Mar. Dev.	Manica	
3. Četrtek	Heliodor	Vineta	
4. Petek	Urh, škof	Domagoj	
5. Sobota	Ciril in Metod, sl. ap.	Ciril-Metod	
6. Nedelja	Izaija, prerok	Jan	
7. Ponedeljek	Vilibald	Pepa	
8. Torek	Elizabeta	Špela	
9. Sreda	Nikolaj in tovariši	Jadranka	
10. Četrtek	Amalija	Ljuba	
11. Petek	Olga	Živoj	
12. Sobota	Mohor in Fortunat	Bojan	
13. Nedelja	Anaklet	Dragan	
14. Ponedeljek	Bonaventura	Svoboda	
15. Torek	Vladimir, kralj	Marja	
16. Sreda	Dev. Mar. Karm.	Vladko	
17. Četrtek	Aleš. spozn.	Leksej	
18. Petek	Miroslav, muč.	Miroslav	
19. Sobota	Vincencij Pavelski	Zlata	
20. Nedelja	Marjeta	Krilan	
21. Ponedeljek	Prakseda	Danica	
22. Torek	Marija Magdalena	Majdalenka	
23. Sreda	Apolinarij	Karnica	
24. Četrtek	Kristina	Ina	
25. Petek	Jakob	Radoslav	
26. Sobota	Ana, mati M. D.	Nuša	
27. Nedelja	Rudolf in tovariši	Zila	
28. Ponedeljek	Viktor	Zmagoslav	
29. Torek	Marta	Svetomir	
30. Sreda	Abdon in Senen	Droboj	
31. Četrtek	Ignacij	Ognjeslav	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je na obiskovanje deževalo,
bo ves mesec še tako ostalo.

Pusta in vlažna Marjeta
nič dobrega ne obeta.

Dež na dan Marije Magdalene,
orehe, lešnike, seno zadene.

Če Jakob žejo trpi,
zima nič prida ni.

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožeku Peter
Markovič, slikar.

14. 7. 1789 začetek francoske revo-
lucije.

14. 7. 1795 umrl Anton Linhart,
pisec prve zgodovine
Slovencev.

25. . 1586 umrl Primož Trubar.

26. 7. 1914 začetek prve svetovne
vojne.

31. 7. 1892 umrl v Pragi Matija
Majar Ziljski.

Sonce stopi v znamenje leva dne 22. julija ob 23. uri 8 minut.

Ščip ali polna luna dne 7. julija ob 13. uri 33 minut popoldan.

Zadnji krajec dne 14. julija ob 4. uri 42 minut zjutraj.

Mlaj dne 22. julija ob 0 uri 30 minut ponoči.

Prvi krajec dne 30. julija ob 2. uri 51 minut zjutraj.

Dan je dolg od 16 ur 3 minute do 15 ur 7 minut.

Radio Schmidt

najugodnejše dobavlja

radio-aparate

* Avgust ♡

1952	31 DNI	Narodna imena	
1. Petek	Vezi sv. Petra	Veran	
2. Sobota	Porciunkula; Alfonz	Planika	
3. Nedelja	Najdenje Štefana	Dobrinka	
4. Ponedeljek	Dominik	Nedeljko	
5. Torek	Marija Snežnica	Maruša	
6. Sreda	Gospodovo sprem.	Bogo	
7. Četrtek	Kajetan, spoz.	Školja	
8. Petek	Čirijak, muč.	Divna	
9. Sobota	Janez Vianej	Črna	
10. Nedelja	Lavrencij	Zvezdan	
11. Ponedeljek	Tiburcij	Srdan	
12. Torek	Klara, devica	Veselka	
13. Sreda	Hipolit in Kasijan	Sijan	
14. Četrtek	Evzebij	Tanja	
15. Petek	Vnebovzetje M. Dev.	Maša	
16. Sobota	Rok, spozn.	Krut	
17. Nedelja	Hiačint	Milica	
18. Ponedeljek	Helena	Lenica	
19. Torek	Ludovik Tol.	Vojnoslav	
20. Sreda	Bernard, opat	Žarko	
21. Četrtek	Ivan Fran. Šantal.	Jana	
22. Petek	Filip Benic.	Živoj	
23. Sobota	Timotej	Zdenko	
24. Nedelja	Jernej	Zlatan	
25. Ponedeljek	Ludovik, kralj	Ljudevit	
26. Torek	Cefirin	Peruša	
27. Sreda	Jožef Kal.	Juš	
28. Četrtek	Avguštin	Tabor	
29. Petek	Obglav. Janeza Krst.	Murka	
30. Sobota	Roza Limanska	Roža	
31. Nedelja	Rajmund	Pravda	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je na Lovrenca in Jerneja lepo,
bo v jeseni tudi tako.

Če sveti Jernej že zrelo grozdje
najde,
bodo blagoslova polne brajde.

Če se avgusta po gorah kadi,
kupi si kožuh za zimske noči.

SPOMINSKI DNEVI

5. 8. 1895 umrl Friedrich Engels.
10. 8. 1893 rojen Prežihov Voranc.
11. 8. 1844 umrl J. Kopitar.
14. 8. 1941 podpisana Atlantska
karta.
16. 8. 1942 stopi štajerski bataljon
na koroška tla.
25. 8. 1938 umrl Vinko Poljanec.
27. 8. 1945 kapitulacija imperia-
listične Japonske.

Sonce stopi v znamenje device dne 23. avgusta ob 1. uri 35 minut.

Ščip ali polna luna dne 5. avgusta ob 20. uri 40 minut zvečer.

Zadnji krajec dne 12. avgusta ob 14. uri 27 minut popoldan.

Mlaj dne 20. avgusta ob 16. uri 20 minut popoldan.

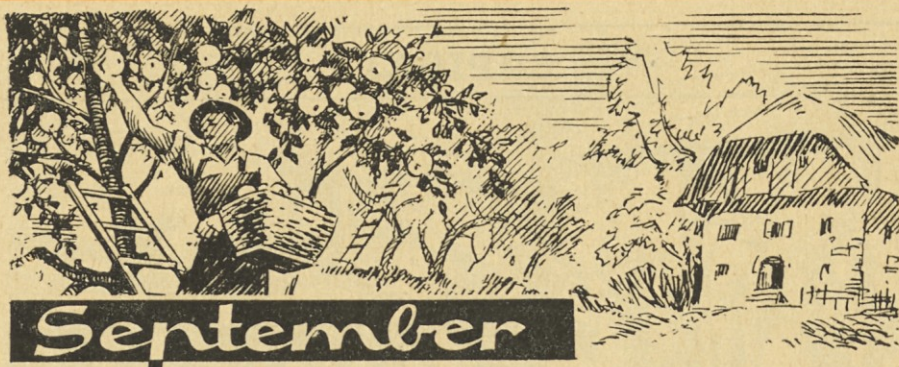
Prvi krajec dne 28. avgusta ob 13. uri 3 minute.

Dan je dolg od 15 ur 4 minute do 13 ur 29 minut.

Radio Schmidt

najugodnejše dobavlja
elektro-material

September

1952	30 DNI	Narodna imena	
1. Ponedeljek	Egidij (Tilen)	Mirica	
2. Torek	Štefan. kralj	Velena	
3. Sreda	Doroteja	Darja	
4. Četrtek	Rozalija	Zala	
5. Petek	Lavrencij	Tuga	
6. Sobota	Caharija	Žrtvan	
7. Nedelja	Marko in tovariši	Svetovit	
8. Ponedeljek	Rojstvo Mar. Device	Adrijan	
9. Torek	Peter Klaver	Marij	
10. Sreda	Nikolaj Tol.	Nikita	
11. Četrtek	Prot in Hiacint	Milan	
12. Petek	Ime Marijino	Maca	
13. Sobota	Frančišek K.	Mikej	
14. Nedelja	Povišanje sv. Križa	Lane	
15. Ponedeljek	Mar. 7 žal; Nikodem	Manon	
16. Torek	Kornelij	Mila	
17. Sreda	Lambert, škof	Domoslav	
18. Četrtek	Jožef K., spoznavalec	Ilka	
19. Petek	Januarij, škof	Stana	
20. Sobota	Evstahij in tovariši	Bran	
21. Nedelja	Matej, apostol	Mate	
22. Ponedeljek	Tomaž Vil., škof	Rosa	
23. Torek	Linus, papež	Dela	
24. Sreda	Mar. Dev. reš. ujet.	Nenad	
25. Četrtek	Kamil in tovariši	Planja	
26. Petek	Ciprijan in Justina	Tešin	
27. Sobota	Kozma in Damijan	Dalja	
28. Nedelja	Venčeslav	Venko	
29. Ponedeljek	Mihael, nadangel	Miško	
30. Torek	Hieronim	Grozdana	

ZAPISKI

PREGOVORI

Če je Tilen slabe volje,
ves mesec ne bo bolje.

Device Marije rojstnega dne
lastavice odlete.

Sveti Matej se v bodočnost ozira:
za štiri tedne vreme izbira.

SPOMINSKI DNEVI

1. 9. 1939 Začetek druge svetov-
ne vojne.
8. 9. 1900 rojen Miha Marinko.
16. 9. 1943 Vrhovni plenum OF
sprejel sklep o priklju-
čitvi Slovenskega Pri-
morja, Trsta in Koroš-
ke k Združeni Slove-
niji.
18. 9. 1869 umrl v Lešah Anton
Janežič.
28. 9. 1831 rojen Fran Levstik.

Sonce stopi v znamenje tehtnice dne 23. septembra ob 1. uri 41 minut.

Ščip ali polna luna dne 4. septembra ob 4. uri 19 minut zjutraj.
Zadnji krajec dne 11. septembra ob 3. uri 36 minut zjutraj.
Mlaj dne 19. septembra ob 8. uri 22 minut dopoldan.
Prvi krajec dne 26. septembra ob 21. uri 31 minut zvečer.
Dan je dolg od 13 ur 26 minut do 11 ur 45 minut.

Radio Schmidt

najugodnejše dobavlja žarnice

* Oktober *

1952	31 DNI	Narodna imena	
1. Sreda	Remigij, škof	Veličan	
2. Četrtek	Angeli varihi	Varja	
3. Petek	Terezija Deteta Jez.	Rezija	
4. Sobota	František Serafinski	Dejan	
5. Nedelja	Placid in tovariši	Dunja	
6. Ponedeljek	Brunon	Dalibor	
7. Torek	Kralja rož. venca	Večegoj	
8. Sreda	Brigita	Briga	
9. Četrtek	Dionizij	Svarun	
10. Petek	František Borgia	Slovenko	
11. Sobota	Nikazij	Samo	
12. Nedelja	Maksimilijan, škof	Kocelj	
13. Ponedeljek	Edvard, kralj	Valuk	
14. Torek	Kalist	Borut	
15. Sreda	Terezija, dev.	Gorazd	
16. Četrtek	Gal, opat	Hotimir	
17. Petek	Margareta M. Alak.	Volkun	
18. Sobota	Luka, evangelist	Vojnomir	
19. Nedelja	Peter Alkant.	Inko	
20. Ponedeljek	Janez Kan.	Vanda	
21. Torek	Uršula in tovarišice	Tugomer	
22. Sreda	Kordula	Negomir	
23. Četrtek	Klotilda	Pribislav	
24. Petek	Rafael, nadangel	Semiko	
25. Sobota	Krizant in Darija	Stojimir	
26. Nedelja	Kristus kralj, Evarist	Edgar	
27. Ponedeljek	Frumencij, škof	Matjaž	
28. Torek	Krist. Kr.; Simon in J.	Libuša	
29. Sreda	Narcis, škof	Svobodin	
30. Četrtek	Klavdij	Slavin	
31. Petek	Volbenk, škof	Stražko	

ZAPISKI

PREGOVORI

Topel, veder, suhi Gal
suho bo poletje dal.

Če z dežnikom Urša pride,
zima vladi ne uide.

Se nerado listje obleti,
vsak se zime naj boji.

SPOMINSKI DNEVI

1. 10.. 1943 prvo zasedanje odpol-
slancev slov. naroda v
Kočevju.

10. 10. 1920 spominski dan, ko so
imperialistične sile
odobrile stoletno na-
silje nad koroškimi
Slovenci.

12. 10. 1944 Zverinsko mučenje
partizanov pri Apov-
niku na Komelnu pri
Pliberku.

15. 10. 1844 rojen Simon Grego-
rovič.

29. 10. 1918 osvobojeni Slovenci
izpod Avstrije.

Sonce stopi v znamenje škorpijona dne 23. oktobra ob 12. uri 23 minut.

Ščip ali polna luna dne 3. oktobra ob 13. uri 15 minut popoldan.

Zadnji krajec dne 10. oktobra ob 20. uri 33 minut zvečer.

Mlaj dne 18. oktobra ob 23. uri 42 minut zvečer.

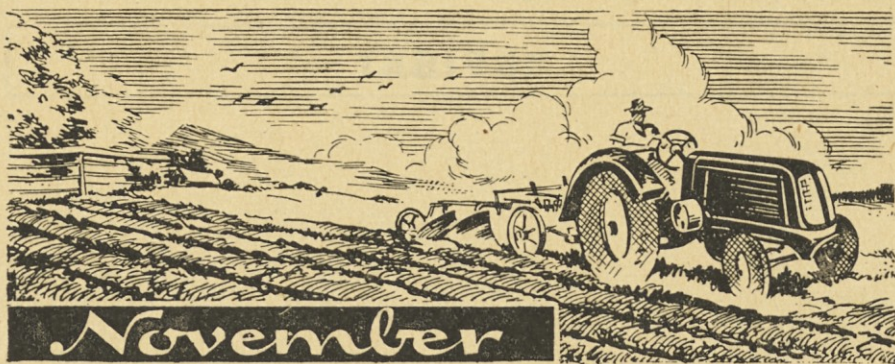
Prvi krajec dne 26. oktobra ob 5. uri 4 minute jutraj.

Dan je dolg od 11 ur 42 minut do 10 ur 6 minut.

Radio Schmidt

najmodernejša popravljavnica

November

1952	30 DNI	Narodna imena	
1. Sobota	Vsi sveti	Svetko	
2. Nedelja ○	Verne duše; Just	Žala	
3. Ponedeljek	Bogoljub	Vanja	
4. Torek	Karel Bor.; škof	Draga	
5. Sreda	Caharija in Elizab.	Labnica	
6. Četrtek	Lenart	Ter	
7. Petek	Janez Gabriel Perb.	Bolte	
8. Sobota	Bogomir, škof	Feodor	
9. Nedelja ○	Teodor	Mirko	
10. Ponedeljek	Andrej Avelin	Čaša	
11. Torek	Martin, škof	Davorin	
12. Sreda	Martin, papež	Soča	
13. Četrtek	Stanislav Kostka	Kostja	
14. Petek	Jozafat Kunč.	Kremen	
15. Sobota	Jedert	Jerica	
16. Nedelja	Otmar	Vanč	
17. Ponedeljek ●	Gregorij Čudod.	Zmaga	
18. Torek	Odon, opat	Milko	
19. Sreda	Elizabeta	Liza	
20. Četrtek	Feliks Valoaški	Braslav	
21. Petek	Dar. M. Device	Darinka	
22. Sobota	Cecilija, devica	Zorka	
23. Nedelja	Klemen	Mile	
24. Ponedeljek ☾	Janez od Križa	Krepka	
25. Torek	Katerina, dev., muč.	Velja	
26. Sreda	Silvester, opat	Temna	
27. Četrtek	Virgilij	Vija	
28. Petek	Gregorij	Radivoj	
29. Sobota	Saturnin	Vinko	
30. Nedelja	Andrej, apostol	Hraboslav	

ZAPISKI

PREGOVORI

Deževni, mračni Vsi sveti:
čakajo nas snežni zameti.

Če Martinova gos po ledu plazi,
o božiču nadavno po blatu gazi.

Če na Andreja sneži,
sneg sto dni obleži.

SPOMINSKI DNEVI

7. 11. 1917 Velika oktobrska so-
cialistična revolucija.
13. 11. 1813 rojen v Svečah A.
Einspieler.
16. 11. 1887 umrl Fran Levstik.
24. 11. 1906 umrl Sim. Gregorčič.
29. 11. 1943 zgodovinsko drugo za-
sedanje AVNOJ-a v
Jajcu.
29. 11. 1945 proglasitev FLRJ

Sonce stopi v znamenje strelca dne 22. novembra ob 9. uri 37 minut.

Ščip ali polna luna dne 2. novembra ob 0 uri 10 minut ponoči.

Zadnji krajec dne 9. novembra ob 16. uri 43 minut popoldan.

Mlaj dne 17. novembra ob 13. uri 56 minut popoldan.

Prvi krajec dne 24. novembra ob 12. uri 34 minut opoldan.

Dan je dolg od 9 ur 57 minut do 8 ur 40 minut.

Radio Schmidt

najugodnejše dobavlja senčnike

* December *

1952	31 DNI	Narodna imena	
1. Ponedeljek ○	Marijan, muč.	Bratko	
2. Torek	Bibijana	Nataša	
3. Sreda	Frančišek Ksav.	Branko	
4. Četrtek	Barbara	Barica	
5. Petek	Saba, opat	Uroš	
6. Sobota	Miklavž (Nikolaj)	Kolja	
7. Nedelja	Ambrozij	Sladoj	
8. Ponedeljek	Brezm. Spoč. M. D	Deva	
9. Torek ○	Peter Fourier	Skalko	
10. Sreda	Lavretan, Mati bož.	Tiha	
11. Četrtek	Damaz	Dobromisl	
12. Petek	Aleksander	Aljoša	
13. Sobota	Lucija	Lučka	
14. Nedelja	Konrad	Dušan	
15. Ponedeljek	Kristina, dekla	Strojan	
16. Torek	Evzebij	Belina	
17. Sreda ●	Lazar	Živko	
18. Četrtek	Gracijan	Gradin	
19. Petek	Urban V.	Darko	
20. Sobota	Evgenij in Makarij	Svetozar	
21. Nedelja	Tomaž ap.	Tomislav	
22. Ponedeljek	Demetrij	Mitja	
23. Torek ○	Viktorija	Vlasta	
24. Sreda	Adam in Eva	Gruša	
25. Četrtek	Božič; Roj. Gospod.	Rodan	
26. Petek	Štefan, mučenec	Venče	
27. Sobota	Janez Evangelist	Vanek	
28. Nedelja	Nedolžni otročiči	Neva	
29. Ponedeljek	Tomaž, škof	Vojan	
30. Torek	Evgenij	Ženka	
31. Sreda ○	Silvester	Blažena	

ZAPISKI

PREGOVORI

Grudna mraz in sneg,
žita dosti prek in prek.

Če o božiču led visi raz veje,
se Velika noč vsa v cvetju smeje.

Sveti dan vetrovno,
ob letu bo sadja polno.

SPOMINSKI DNEVI

2. 12. 1860 rojen France Grafen-
auer.

3. 12. 1800 rojen France Prešeren

11. 12. 1918 umrl Ivan Cankar.

15. 12. 1935 umrl France Grafen-
auer.

19. 12. 1828 rojen v Lešah Anton
Janežič.

Sonce stopi v znamenje kozla dne 21. decembra ob 22. uri 44 minut.

Ščip ali polna luna dne 1. decembra ob 13. uri 41 minut.

Zadnji krajec dne 9. decembra ob 14. uri 22 minut popoldan.

Mlaj dne 17. decembra ob 3. uri 2 minuti zjutraj.

Prvi krajec dne 23. decembra ob 20. uri 51 minut zvečer.

Polna luna ali ščip dne 31. decembra ob 6. uri 5 minut zjutraj.

Dan je dolg od 8 ur 38 minut do 8 ur 24 minut.

Radio Schmidt

najugodnejše dobavlja

aparate za naglušne

Hermann Pinter

uvoz - veletrgovina

sadje, zelenjava, južno sadje, živila, konzerve

Celovec

Rennplatz 4, telefon 13-84

JOHANN EINICHER

EISENHANDELS- AKTIENGESELLSCHAFT
KLAGENFURT

Eisenhof

gegr. 1817

Trgovina na debelo in drobno

za

železo, železnino, kuhinjsko orodje
peči in štedilnike, gradbeni material
int. d.

Trogvina in pisarne: Skladišča:
Krammergasse 5 Lastenstr. 15
Telephon 4301 — 4304

Krischke & Co.

Celovec

Tekstilije in obleke,
modno blago,

pletivo in pletenina

Krojaške in tapetniške
pritikline

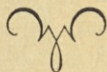
Prešite odeje in žimnice

8.-Mai-Straße 3 in Novi trg 12

1942

se je razširila vstaja slovenskega ljudstva tudi na Slovensko Koroško

Slovenski narod se lahko s ponosom spominja tega velikega dneva, ko je našel v sebi dovolj moralne in fizične sile, da se je z orožjem dvignil proti nemškim in italijanskim hordam, ki so neusmiljeno ubijale, odvažale v koncentracijska taborišča in razseljevale ljudstvo Slovenije z njegovega ognjišča, ki je bilo stoletja in stoletja njegovo in ki ga je skozi stoletja znal obvarovati pred vsemi neurji.

PO DESETIH LETIH

(POROČILO NA LETNEM OBČNEM ZBORU ZVEZE SLOVENSКИH
IZSELJENCEV DNE 14. APRILA 1951 V CELOVCU, KI GA JE PODAL
dr. FRANCI ZWITTER)

Vsak narod pozna v svoji zgodovini usodne temne dni, ki jih ne more pozabiti in jih prenaša iz roda v rod v bodrilo in opomin. Tako srbski guslarji še dandanes prepevajo o kosovski bolesi in opominjajo ljudstvo na veliko narodno tragedijo; še dandanes je živ v srcih hrvaškega ljudstva kmečki kralj Matija Gubec, ki so v njem z ognjeno krono kronali tudi ponižanega in razžaljenega človeka; Bazovica je postala simbol za naše primorske brate in bazoviški junaki so mrtvi bolj živi kot so bili v življenju. Do danes se je ohranil spomin na Miklovo Zalo, veličastno podobo koroških slovenskih trpinov za časa turških vpadov. 14. in 15. aprila 1942 je bilo ugrabljenih na naši zemlji ter odgnanih z rodne grude tisoče Miklovih Zal in zato teh dveh najtemnejših dni v zgodovini našega ljudstva ne smemo pozabiti. Očetje naj ob predaji posestev predajo svojim sinom tudi ta spomin kot veličastno vrednoto, ki jo naj čuvajo in predajo svojim potomcem; matere naj pripovedujejo svojim malim o strašni krivici in o silnem trpljenju, ki se je začelo 14./15. aprila 1942; naši pevci naj pojejo o žalosti, ki je pred desetimi leti začrnila vso lepo, svetlo sončno našo slovensko koroško zemljo; ves naš narod naj se večno odločno in uporno spominja teh strahotnih dni, da se nikdar več ne bosta ponovila.

Zato občni zbor Zveze slovenskih izseljencev na današnji spominski dan ni slučaj: da se sestanemo na današnji dan vsi trpini-izseljenci, končno javno manifestiramo našo zavest, da se zavedamo, zakaj smo bili izseljeni in se kljub trpljenju nočemo odpovedati narodni zvestobi, hkrati pa hočemo pokazati enotno voljo in strnjeno odločnost, da dosežemo končno popravo celotne škode v prepričanju, da krivica še ni odstranjena z njenim koncem, temveč šele z njeno popolno popravo.

Šest let je minilo od konca vojne, ko je bilo pogaženo nasilje in smo v sveti veri v demokratično oblast začeli z obnavljanjem naših domov in obdelovanjem naše zemlje. Prav naša borba za popravo škode in nam storjene krivice pa kaže vso spremembo odnosa oblasti do slovenskih izseljencev in do slovenskega ljudstva sploh. Če je leta 1945 koroška deželna vlada sklenila „da mora biti slovenskim izseljencem popravljena vsa škoda“ in je za ta namen treba vzeti sredstva iz premoženja DAG in DUT in iz fonda za popravo škode in danes v javnih tiskovnih poročilih in odgovorih Zvezi slovenskih izseljencev izjavlja, da so od zvezne vlade v svrhu poprave škode izseljencem na razpolago dana sredstva poslala in da se je Avstrija pri popravi škode slovenskim izseljencem v primeri z drugimi državami izkazala „velikodušna“, potem je ta sprememba sumljivo podobna stranpotom, na katera je zašlo koroško časopisje zadnje dni tudi v drugih vprašanjih, ki zadevajo slovensko ljudstvo in nje-

gove pravice na Koroškem. To je vsekakor značilna, a resna ugotovitev, ki je predvsem slovenski izseljenci, ki smo najbolj kruto občutili na svoji lastni koži bes nacionalnega šovinizma, nikakor ne smemo omalovaževati. Netilci narodne mržnje neprikrito spet dvigajo svoje glave in skušajo prevzeti reševanje „slovenskega vprašanja“ spet v svoje roke. Kako si predstavljajo končno rešitev, je pokazal 14./15. april 1942.

Slovenski izseljenci svarimo pred ponovitvijo politike Maier-Kaibitscha, pred načinom, da bi združeni šovinistični germanizatorji kakor nekdanj reševanje slovenskega vprašanja prevzeli kot absolutno domeno v svoje roke in opozarjamo, da taka politika nikakor ne more služiti pomiritvi v deželi niti prispevati k zbližanju in mirnemu sožitju slovenskega in avstrijskega naroda.

Do pomiritve v deželi, do resnično bratskega sožitja med slovenskim in avstrijskim ljudstvom je mogoče priti samo na ta način, da se slovenskemu ljudstvu končno prizna popolna enakopravnost na vseh področjih narodnega življenja. Priznati enakopravnost koroškim Slovencem pa se pravi popraviti predvsem tudi vse krivice, ki so jim bile storjene v teku dolgih desetletij. Med največje krivice pa spada brezdvomno zločin izselitve. Proces proti Maier-Kaibitschu je dokazal, da se priprave za ta zločin niso začele šele leta 1938, proces proti Maier-Kaibitschu je pokazal, da so krogi okoli njega že davno prejsanjali o taki rešitvi in da so prav isti krogi odločali tudi v narodnostni politiki. Naj bi se vsi tisti, ki si tako radi umijejo svoje roke, poglobili v obširne protokole tega procesa, menda bi se potem ne upali z rahlim nasmehom farizejsko odvaliti vso krivdo na nacistični režim in odkloniti vsako obveznost napram slovenskim izseljencem v vprašanju poprave škode. Menda bi potem tudi razumeli, da slovenski izseljenci nikakor ne moremo brezbrizno vzeti na znanje, da je na priporočilo koroške deželne vlade bil izpuščen iz zapora in se nahaja na svobodi glavni krivec edinstvenega zločina izselitve vodja Heimat-

Pliberčani in vsi okoličani
se pomudijo v gostilni

BREZNIK

Dobra klet in negovane pijače
Izborna kuhinja
Razpečevanje vina na debele

Prenočišča. Udobni prostori
Prostor za izpreganje
Gostoljubna postrežba in zmerne cene

bunda in vso prvo avstrijsko republiko in Dollfusovo Avstrijo absolutno priznani strokovnjak in edino pristojni referent slovenskega vprašanja Maier-Kaibitsch. Menda potem ne bodo niti ne zamerili, če smo slovenski izseljenci upravičeno zaskrbljeni nad takim razvojem, ko vidimo, kako vsepovsod prihajajo na krmilo spet stari sodelavci Maier-Kaibitscha, ki vedrijo politično ozračje na Koroškem.

Koroški slovenski izseljenci bomo budno stali na straži in znali preprečiti razvoj, na koncu katerega je nujno nov 14./15. april 1942.

Ko slovesno izjavljamo to svojo voljo in obrambno pripravljenost, hkrati povemo, da bomo nadaljevali borbo za naše upravičene zahteve po dokončni popravni škodi. Mi pri tem nimamo v vidiku le gmotne škode, temveč mislimo še posebno in prvenstveno tudi na vso moralno škodo, prizadeto nam in vsemu slovenskemu ljudstvu v času uradniškega paševanja Maier Kaibitscha in dobi nacizma in v času njegovega poloficielnega vladanja v dobi avstrijske republike.

Pri tem mislimo na škodo, storjeno naši mladini na šolskem področju, ko v času nacizma sploh ni smela obiskovati šole in v prvi avstrijski republici ni imela možnosti, da bi si priučila pismene materinščine. Zato obsojamo neodgovorno novo gonjo proti zadnjim ostankom pouka slovenščine v šolah od strani neonacistov in Kaibitschevih pajdašev ter terjamo popravo škode tudi na šolskem področju, da naša mladina ne bo ponovno vzgojena v duhu narodne mržnje in se s pomočjo šole odtujevala lastnemu ljudstvu. Garant za to morejo biti samo slovenski učitelji, vzgojeni v slovenski srednji šoli, ki jo naše ljudstvo po vsej pravici zahteva! Pri tem mislimo na zastrupljenje javnega mnenja z nacionalnim šovinizmom potom tiska in narodno-nestrpnih organizacij, ki je krivo nemirov v deželi in nerazumevanja med delom avstrijskega in slovenskega ljudstva na Koroškem. Zahtevamo, da se prepreči netenje narodnega sovraštva in skrbi za dobro sožitje med obema narodoma, ki jima je usojeno, da živita na isti zemlji.

Pri moralni škodi mislimo na zatiranje slovenskega prosvetnega življenja, da se mu v prvi avstrijski republici nikdar ni nudilo gmotne podpore, temveč se je njegov razvoj nasprotno z vsemi mogočimi sredstvi, celo z nasiljem, ne nazadnje z izselitvijo najbolj agilnih prosvetašev preprečeval. Odločno zahtevamo tozadevno spremembo v kulturno-prosvetni politiki, še posebno zaradi tega, ker tudi danes opažamo poskuse nasilnega razbitja naših prosvetnih prireditev in prehajanje „Dorfgemeinschaften“ pod vodstvom tako imenovanega „Volksbildungsreferata“ na pozicije nekdanjih „Heimatkreisov“ Maier-Kaibitscha.

Pri moralni škodi mislimo na blatenje in zatiranje našega jezika, ki bi ga v zadnjem času prevroči diskutanti kaj radi spet potisnili v zatišje naših domov in mu odrekajo avtohtono domovinsko pravico na zgodovinski slovenski zemlji. Odločno se bomo borili, da se nikdar več ne bodo pojavili lepaki „Kärntner, sprich deutsch“, temveč da bodo nasprotno lepaki oznanjevali enakopravnost slovenskega jezika, ki mu po naravnih in državnih zakonih gre!

Pri popravni škodi mislimo končno tudi na popravo škode, ki jo je naš človek doživel zaradi vsestranskega gospodarskega zapostavljanja, ki mu je na koncu kot cilj stalo popolno gospodarsko uničenje in s tem iztrebljanje slovenskega ljudstva na Koroškem. Tudi to gospodarsko uničenje so skušali doseči z izselitvijo. Ko sem avgusta leta 1942 pri šefu gestapa dr. Weimannu brezuspešno interveniral zaradi izselitve, mi je izjavil „da mora brez zavisti pri-

V taborišču v Žrelcu 14. in 15. aprila 1942

znati, da so med izseljenci po večini najboljši gospodarji, katerih gospodarstva so bili vzor okolice.“

Ko zahtevamo popravilo škode tudi na tem področju, ne moremo mimo tega, da ne bi podprli zahteve Slovenske kmečke zveze po ustanovitvi slovenske kmetijske šole za strokovno izobrazbo kmečkega naraščaja na našem gospodarsko silo zaostalem ozemlju.

Nihče pa nam ne more zameriti, če se kot izseljenci prvenstveno borimo za popolno popravilo nam storjene škode. Pri tem ne zahtevamo nobenih privilegijev, temveč samo odpravo krivice, ki bo odpravljena šele s popolno popravilo, in terjamo samo, kar je deželna vlada neposredno po zlomu nacizma sama smatrala kot eno poglavitnih svojih nalog in s čimer se je pred mednarodnimi forumi tako glasno ponašala. Vse to kaže, da danes po minuli nevarnosti za nedeljivo Koroško deželna vlada ne čuti več potrebe, da bi do konca izvedla, kar je sama kot dokaz svoje velikodušnosti sklenila, kajti še vedno ni popravljena niti vsa tista škoda, ki jo je deželna vlada sama po svojih komisijah ugotovila.

Stanje poprave škode je po naših ugotovitvah danes naslednja:

Po komisijah deželne vlade cenjena škoda znaša	4,038.426 šil.
Izplačana škoda iznaša	3,342.747 šil.

Posameznikom na njihov ugovor več izplačanega kot cenjeno je bilo	60.782 šil.
---	-------------

Izplačanih na prijavo brez ceno je bilo	17.187 šil.
---	-------------

Do danes še vedno ni bilo izplačane cenjene škode	756.461 šil.
---	--------------

Izplačana vsota se razdeljuje takole:

od 225 komisioniranih izseljencev še vedno ni prejelo 100% izplačane škode 133 oškodovanih;

22 izseljencev je sprejelo celo manj kot 50% izplačane škode, medtem ko jih je le 27 na ugovor proti ceno sprejelo nekaj več, kot je bila škoda ocenjena.

Ob takem stanju je Zveza slovenskih izseljencev seveda tudi v zadnjem poslovnem letu morala nadaljevati borbo za dokončno popravilo škode vsem prizadetim. Na petih sejah je odbor ukrepal o možnostih, kako priti do pravice. Na žalost se je pri tem izkazalo, da člani, izseljenci sami, niso dovolj povezani s svojim odborom. In vendar je borba le uspešna, če se odbor lahko zanese na vse ostale člane. Tu je brez dvoma potreben in nujen apel na vse, da se strnejo in združijo okoli svoje Zveze in se ne bo ponovilo, da se na razna vprašanja Zveze, ki jih stavi v korist izseljencev samih, sploh ne odgovori. Kaj čuda potem, da intervencija pri deželni vladi in na ministrstvu ni bila tako uspešna kot bi lahko bila, nasprotno pa deželna vlada očitno ni več hotela razmotrivati o zahtevah neenotne Zveze. Tako je gospod deželni glavar dne 27. julija 1950 odklonil sleherno zahtevo, kar je bilo celo javno prikazano v listih, tako v „Volkszeitung“, „Die Neue Zeit“ in dr. Delegacija je deželnemu glavarju ob tej priložnosti izročila tudi obširno spomenico, v kateri je prikazana celotna problematika poravnave škode. Že sprejem sam kot predvsem tudi odklonitev prošnje, da bi Zveza slovenskih izseljencev dobila vpogled v razdelitev poravnane škode, sta pokazala, da na Koroškem ni pripravljenosti za

dokončno rešitev tega važnega vprašanja. Zato se je podala dne 28. septembra delegacija Zveze slovenskih izseljencev znova na Dunaj k finančnemu ministru, da tam izterja svojo pravico. Na žalost tudi tam ni bilo drugega uspeha, kot da je deželna vlada bila primorana, da da pismen odgovor na vlogo z dne 26. julija 1950. Ta odgovor je vzor sofističnega zavijanja, ki se ne ustraši niti ne pred lažnivimi trditvami, da bi zameglila dejstvo, da po šestih letih, kljub slovesnim izjavam pred svetovno javnostjo, še vedno ni popravila največje krivice, storjene slovenskemu ljudstvu z zločinsko izselitvijo, ki jo je že v prvi republiki pripravljala in nato izvedel avstrijski zločinec in koroški odlikovanec Maier-Kaibitsch. Z radovednostjo pričakujemo, kako bo deželna vlada odgovorila na naše z dokazi podkrepjene ugotovitve, s katerimi je Zveza slovenskih izseljencev ovrгла vse njene neresnične trditve. Finančno ministrstvo je že odgovorilo in se pridružilo naši pobudi, da naj se v primeri pomanjkanja drugih sredstev za dokončno popravo denar vzame iz 10 milijonskega darila zvezne vlade ob 30. letnici koroškega plebiscita. To bi bilo tudi nekako moralno zadoščenje, da bi se denar, ki se je prej 30 let ob tej priložnosti uporabljal za hujskanje proti slovenskemu ljudstvu, uporabil za popravo škode, povzročene po zločinski izselitvi, ki je koncem konca sad izrabljanja 10. oktobra.

Vsekakor je s to pobudo ovržen ugovor koroške deželne vlade, češ, da za dokončno popravo škode ni na razpolago potrebnih sredstev.

Ob vsem tem pa ostane seveda še vedno odprto vprašanje škode, ponovno prizadete izseljencem z izplačitvijo vsot neposredno pred zamenjavo denarja. Kljub temu, da se je finančno ministrstvo tozadevno distanciralo od slovesne obljube finančnega ministra samega, da bo to vprašanje zadovoljivo rešeno, je in ostane dejstvo, da se je južnim Tirolcem in Kanalčanom, ki so se številni pritepli na naša posestva, ob njihovem povratku v Italijo naknadno zamenjal denar 1 : 1. Prav tako je še vedno odprto vprašanje cinitve škode leta 1945 na eni strani in porast cen do časa dejanskega izplačila na drugi strani. Zato bo Zveza slovenskih izseljencev tudi v tem pravcu nadaljevala svojo upravičeno borbo.

Odprto ostane nadalje še vprašanje povrnitvenih zakonov, na podlagi katerih številni Kanalčani osporavajo izseljencem lastnino in je sodišče na njihovi strani. Tudi tu bo deželna vlada morala enkrat poskrbeti, da pribori svoji lastni odredbi priznanje in upoštevanje pred sodiščem. Številni taki procesi kažejo, da so od nacističnih usurpatorjev naših posestev izzvani popolnoma zlonamerno, ker imajo skoro vsi brez izjeme ubožnostno spričevalo in povrh veljajo za uboge „Volksdeutscherje“, ki so naselili Hitlerjevi propagandi.

Ostane seveda tudi še borba za popravo škode, ki so jo izseljenci utrpeli na zdravju, ker deželna vlada na eni strani odklanja prošnje posameznikov češ, da velja zakon za socialno oskrbo žrtev borbe za svobodno, demokratično in neodvisno Avstrijo le za žrtve KZ-a, na drugi strani pa v pismu Zvezo slovenskih izseljencev v zadevi njenih tozadevnih zahtev izrecno napotuje na določbe tega zakona.

Poleg prizadevanja Zveze slovenskih izseljencev v zadnjem letu, da bi za svoje člane dosegla tudi oprostitev zasedbenega davka, kjer je delno uspela, je treba omeniti seveda tudi še številne intervencije in vloge za posamezne izseljence in njene drobne težnje.

Kakor vidimo, je Zveza slovenskih izseljencev storila mnogo, še bolj učin-

kovito in plodonosno pa bi gotovo bilo njeno prizadevanje, če bi jo vedno in povsod strnjeni in enotni podpirali vsi njeni člani. Zato naj še ponovno apeliram na važnost enotnosti in izseljeniške zavesti. Naj bodo predvsem izseljenci, ki so brez razlike njihovega svetovnega gledanja skupno trpeli v izseljeništvu samo zaradi tega, ker so ostali zavedni Slovenci, tudi danes vzor in zgled vsemu našemu ljudstvu, kako je treba kovati enotnost in kako je le v enotnosti in združitvi poročstvo za dosego upravičenih zahtev! Naj nikdar ne zamre v nas izseljeniška zavest, naj nikdar ne zamre v nas spomin na črne dni 14./15. aprila 1942 in tem sledeče trpljenje — ne zaradi tega, da bi v sebi snovali maščevanje, pač pa zaradi tega, da bi iz te zavesti vedno in povsod skrbeli za to, da izgine na naših domačih tleh nacionalna mržnja, ki je prinesla že toliko gorja našemu ljudstvu. Iz te zavesti hočemo nasprotno z vsemi silami kovati in ustvarjati bratsko sožitje z avstrijskim sosedom, ne da bi seveda pri tem odstopili od načelne zahteve po popolni enakopravnosti našega ljudstva na zemlji, ki jo poseduje že dolga stoletja.

S tem pa bomo vršili tudi visoko poslanstvo, ki ga ima danes sleherni pošten človek na svetu, da se prizadeva za mir. Konkretno pomeni to na naših tleh skrbeti za pomiritev v deželi, odstranjevati vse ovire za mirno sožitje med slovenskim in avstrijskim ljudstvom na Koroškem in za dobre sosedске odnose med sosednjima državama Avstrijo in Jugoslavijo. Te naloge se zavedajmo še posebno zato, ker smo na naši zemlji v ognju med dvema nasprotnima svetovoma in ponekod doživljamo vse grozote krvave vojne s preselitvami in podobnimi nasilji. Borba za mir pomeni borbo proti največji nevarnosti, ki je danes nedvomno tam, kjer se ponavljajo fašistične metode reševanja narodnega vprašanja in obmejne obrambe v obliki nasilnega preseljevanja nezaželenih ljudstev.

To je imeti dobro pred očmi, da nas bodo morda resnejši časi dobili bolj pripravljene kot smo bili 14. in 15. aprila 1942!

Ko sedaj stopamo v leto priprav za čim dostojnejši spomin 10. letnice naše izselitve, ne smemo prezreti desetletnice OF, kateri se imamo predvsem zahvaliti, da smo se lahko vrnili na svoje domove in katere nemala zasluga je tudi do sedaj dosežena poprava nam prizadete škode. Slovenski izseljenci se zavedamo zgodovinskega pomena ustanovitve OF slovenskega naroda 27. aprila pred desetimi leti in se ob desetletnici zavestno priznavamo k pridobitvam Narodnoosvobodilne borbe. Iz naroda sužnjev in hlapcev smo postali samozavesten narod, ki se zaveda svoje lastne notranje sile in nikdar več ne bo klonil pred nasiljem, ki bi hotelo obnoviti 14. in 15. april 1942. Garant za to je vstaja slovenskega naroda, ki je združila vse Slovence v času najhujšega nasilja in bo znala braniti tudi svoja visoka načela, ki so bratstvo med ljudmi in narodi ob spoštovanju enakopravnosti tudi malih narodov!

Trgovina zelenjave in južnega sadja

Karl Princič

Celovec, Sternallee 3, dobra postrežba, zmerne cene!

Blaž Singer:

Agrarna politika v službi raznarodovanja

Boj, ki ga koroški Slovenci bijemo na poprišču našega narodnega življenja je samoobramba pred tujim pohlepom. Desetletja smo na svoji razvojni poti obkoljeni od istih veljakov sosednega naroda, ki strežejo po našem življenju. Ne moremo reči, da bi se vso dolgo dobo odnosi vodilnih koroških činiteljev do nas bistveno spremenili. Kadarkoli smo se v svojih prizadevanjih in svojih zahtevah po enakopravnosti srečali z njimi, smo naleteli na dosledno stališče, da so nam pripravljeni dati samo toliko, kolikor je njim prav in v korist, več pa nikoli.

Od kar smo odtrgani od narodne celote je postala naša samoobramba dvakrat težavna. Znašli smo se nedozoreli za dogajanja okoli nas v objemu skrajno pretkanih metod za naše postopno iztrebljanje ter doživljali udarec za udarcom po hrbtnici našega obstoja in samobitnosti. S številnimi skrivnimi podporami in milioni sta grabila Heimatbund in Südmarka po naših ključnih gospodarskih postojankah — po gozdu in lesu, po vodni sili in skritih bogastvih naravne lepote naših krajev. Našemu vodstvu je v poplebescitni dobi manjkalo razumevanja, pobude in dejanj, da bi se zoperstavilo temu pohlepu ter mobiliziralo in sprostito naravno ustvarjalno silo našega življa in mu dalo nagona, da bi pod novimi pogoji in po novih pogledih nadaljeval vsaj tam, kjer je generacija konec devetnajstega in pričetkom dvajsetega stoletja pričela ustvarjati neprecenljive gospodarske dobrine — v združništvu.

Nove žage, nove tovarne in umetni mlini, številni priseljenci in mogotci niso samo spravljali našega ljudstva ob lastninske pravice naših naravnih in neodprtih bogastev; temveč so na tihem in brez posebnega hrupa pričeli dušiti narodno zavest, jezik in ostale kulturne vrline med slovenskimi delojemalci. Žal jim je tukaj tudi kot svojim izkoriščevalcem priskočilo na pomoč avstrijsko delavsko gibanje, utelešeno v socialdemokratski stranki, ter z enako vnemo, kakor njegovi nasprotniki vršilo svoje skrajno nečastno delo med sebi enakimi.

Trdnjava slovenstva na Koroškem je ostal kmet. Na svoji zemlji, ki mu rodi, ker dela sam s svojo družino in ker s svojimi pridelki sam trguje, ga ni bilo tako lahko upogniti kakor pa delavca, obrtnika ali trgovca.

„Toda treba je tudi njega, treba je enkrat za vselej rešiti slovensko vprašanje“ — je bilo geslo raznih Schumyjev, Maier-Kaibitschev, Steinacherjev in podobnih hujskačev.

Kakšne podrobne načrte so kovali, da bi „rešili“ tudi vprašanje našega kmeta, kdo vse je bil v posameznih primerih odgovoren in soudeležen, od kod so jemali denar in s kakšnimi vsotami so igrali igro za nas in za nami, tega zgodovina nikoli ne bo mogla točno zapisati, kajti vsi viri so ostali med ste-

nami palač in pri referentih in vodjih oddelkov za to vprašanje, pred katerimi je doslej še sleherna oblast zagrinjala neprodirno zaveso.

Ta razprava noče iskati in odkrivati posamezne načrte ljudi, ki so jih kovali ter uresničevali, niti noče ugotoviti, po kakšni poti so jih uresničevali, njen namen tudi ni, da bi ponovno naštevati grozodejstva izseljevanja in gestapovskega terorja nad našim ljudstvom, temveč hoče ugotoviti le dejanske posledice nanizanih posameznih na videz nedolžnih ukrepov, ki so v toku časa, kakor vsaka skrivna stvar, prišle na dan.

Posledice prizadevanj in dela „reševalcev slovenskega vprašanja“ v sklopu s kmečkim vprašanjem se kažejo na vseh področjih kmetijstva, prvenstveno pa na področju proizvodnje kot ključa vseh ostalih vej obratnega gospodarstva.

ZNAČILNOSTI KMETIJSKE PROIZVODNJE

V kolikor niso navedeni drugi viri, je podlaga vsemu nadaljnjemu „Poročilo Kmetijske zbornice o obnovi koroškega kmetijstva in gozdarstva v letih 1945—1951“. Knjiga je izšla v septembru 1951 pod naslovom „Wiederaufbau der Kärntner Land- und Forstwirtschaft — Bericht der Landwirtschaftskammer über die Jahre 1945—1951“ v založbi Kmetijske zbornice.

Kmetijska proizvodnja zavisi od razdeljenosti zemlje na posamezne vrste kultur in od razmer proizvodnih možnosti. Koroška je v tem pogledu živinorejsko-gozdarska dežela planinskega značaja. Do 43.5% je zaraščena z gozdom, od 47.5% kmetijsko obdelane zemlje pa je le okoli 13% njiv in vrtov, dočim je travnikov in pašnikov okroglo 34%, od teh pa 18% planin. Gozd in planine so po večini last veleposestnikov (fevdalcev). Slovensko ozemlje se od tega povprečja razlikuje. Višji je odstotek gozda (okoli 55% produktivne površine) in njiv, dočim je površina planin znatno manjša kakor na nemškem ozemlju. Če v primerjavi izpustimo izrazita planinska okraja Špital in Šmohor, pridemo do tega, da ima slovensko ozemlje razmeroma polovico manj planin od nemškega. Zaradi pomanjkanja poletnih pašišč mora slovenski kmet skrbeti za izdatno proizvodnjo krme na svojih dolinskih travnikih in polju.

Iz navedenega in pa iz bonitete koroške zemlje sledi, da mora za dosego višje donosnosti slovenski kmet imeti več živine, kakor pa kmet v nemškem predelu, če hoče zemljo tako gnojiti, da bo dosegel višek njene rodovitnosti. Ker pa intenzivna proizvodnja zahteva več investicij in so proizvodni stroški višji, je razumljivo, da moremo v danih pogojih kritje le-teh iskati le v živinoreji.

Baš zaradi teh objektivnih pogojev in zakonov narave morata kmet kot lastnik in proizvajalec, oblast pa kot pospeševalec, skrbeti za stopnjevanje proizvodnje v živinoreji, za čim intenzivnejše izkoriščanje razpoložljivih planin in za dosego kolikor mogoče visokih hektarskih donosov po dolinskih travnikih in pašiščih. Zanemarjenje teh panog kmetijstva mora na sedanji stopnji kmetijstva povzročiti zaostajanje v proizvodnih in tržnih možnostih, s tem pa čedalje večje gospodarsko slabljenje slovenskega kmeta. To tem bolj, ker že desetletja sem kmet kot zasebnik svoje samostojnosti nima in ni več edini odločujoči činitelj v usmerjevanju razvoja kmetijstva. V moderni dobi znanosti in tehnike usmerajo tudi gospodarstvo zasebnika družbeni činitelji, ki so za kmetijstvo najvažnejši šolanje in izobrazba, raziskovalni in znanstveni zavodi, družbene in poklicne gospodarsko-strokovne, upravne in pospeševalne ustanove (kmetijske šole in tečaji, kmetijski znanstveni zavodi, poskusne postaje,

Kmetijska zbornica, rejska združenja, kmetijski oddelek deželne vlade in inšpekcija za kmetijstvo in gozdarstvo).

RAZVOJNA STOPNJA ŽIVINOREJE

Povrnimo se nazaj k osnovnim problemom naše kmetijske proizvodnje in kazalcu naše gospodarske trdnosti in naše kmečke razvojne stopnje — k živinoreji.

Vidimo, da je zaradi podnebja, bonitete in rodovitnosti naše zemlje živinoreja kot hrbtnica koroškega kmetijstva za nas večjega pomena kot v drugem delu dežele. Mimo občih zahtev, ki jih kot gospodarji stavimo do živinoreje, gre pri nas za to, da odpremo pri živinoreji vse vire proizvodnje in dosežemo tam maksimum. Gre za vsakoletno potomstvo, naglo rastnost, gre nam za visoko molznost in tolščobnost, za privzgojo teh lastnosti, za zdrave in odporne živali.

Baš s tem namenom so naši gospodarstveniki že pred tridesetimi in štiridesetimi leti ustanovili prve živinorejske zadruge v deželi. Za njimi je šele takrat z dolžnostmi pospeševanja kmetijstva poverjeni Deželni kulturni svet pristopil k postavljanju živinorejskih selekcijskih in kontrolnih organizacij. Od teh obstoja in dela sedaj 31 zvez in zadrug z 13.891 člani in nad 16.000 kontroliranimi kravami. Od teh zadrug najdemo na slovenskem ozemlju 7 zadrug, ki so vse dirigirane iz centrale v Celovcu po vidikih, ki jih določa večina, ki se nahaja na nemškem ozemlju. Vidiki pa so le-ti, da ostane naše ozemlje „Absatzgebiet“ za v zadrugah nemškega ozemlja prirejene plemenjake slabše kakovosti. Baš zaradi tega se živinorejske zadruge obeh glavnih naših pasem —

Pri Galiciji žgejo apno

pingavcev in marijadvorcev — še niso mogle uveljaviti ne v svojem delu še manj pa na plemenskih živinskih sejmih.

Najbolje merilo za uradno gledanje na našo živinorejo od strani odgovornih deželnih činiteljev pa je, da so v svojem desetletnem prizadevanju za dvig koroške živinoreje pustili popolnoma ob strani prve štiri slovenske živinorejske zadruga, da jim niso posvetili nobene pozornosti in niti niso poskušali uvesti med članstvom rodovniškega dela.

Sploh je treba tu ugotoviti dejstvo, ki so ga ti činitelji prisiljeni priznati sami, namreč, da so tudi v splošnih pospeševalnih akcijah za dvig živinoreje v primeri naši kraji z nemškimi na zadnjem mestu. Statistika priznanih plemenskih bikov iz leta 1950 namreč prikazuje, da imajo po okrajih razdeljeno na

		priznanih bikov		katerih rejska vrednost je:			
		krav in telic	zadružnih	privatnih	slaba	povpreč.	odlična
Velikovec	11.731	14	153	76	80	11	—
Celovec	16.257	69	106	49	92	22	2
Beljak	12.790	121	29	10	126	14	—
Št. Vid	16.257	158	171	39	218	61	8
Trg	6.865	25	66	7	83	1	—
Volšperk	12.046	97	48	15	105	25	—
Špital	18.747	125	116	13	184	34	—
Šmohor	7.197	71	18	5	66	8	—
Koroška	99.100	680	707	214	984	179	10

Pravo merilo dejanskega stanja po Rožu, Gurah in v Zilji daje okraj Velikovec, ki je edini kompaktni slovenski okraj.

Tej očitvidni zaostalosti slovenskega ozemlja nasproti pa vidimo skrb za splošno pospeševanje in izboljšanje živinoreje v deželi. V zadnjih štirih letih, to je od 1947 do 1950 je kmetijska zbornica razdelila za nakup plemenjakov vsega skupaj 619.535 šilingov. Na posamezne okraje se ta znesek razdeli sledeče:

Okraj	viš. podpore v šilingih	za nakup bikov	viš. podpore v šilingih	za nakup mrjascev
Velikovec	11.430	23	4.570	21
Celovec in Trg	100.980	155	31.599	123
Beljak	89.158	149	8.500	37
Št. Vid	185.800	241	18.381	68
Volšperk	83.240	107	6.665	31
Špital	118.510	172	8.702	35
Šmohor	50.880	88	1.020	6

Ti razpredelnici kažeta, kako poverjeni krogi zanemarjajo našo govedorejo in favorizirajo nemške predele; iz zadne pa je razvidno, da je njihova zaskrbljenost tudi za našo svinjerejo ista kakor pa za govedorejo.

Da mora biti rezultat takega od strani odgovornih činiteljev očitnega zanemarjanja naše živinoreje v njeni storilnosti porazen, je razumljivo. Medtem, ko objavljajo nemške živinorejske zveze za leto 1950 povprečno molznost krav z 2653 litrov mleka in medtem ko je povprečna molznost v istem letu znašala v deželi že blizu 1800 l mleka, znaša v primerih, ki jih je zbral Pokrajinski odbor Slovenske kmečke zveze, po hlevih naših krajev, povprečna molznost

na slovenskem ozemlju le okoli 1300 l mleka na leto; v celi vrsti hlevov pa naletimo na krave, ki ne dajejo več, kakor pa 700—800 l. Enako porazne so razmere v pogledu na težo in prirastek živine. Ob vsem tem se kot tretja posledica vsega zanemarjanja pojavlja degeneracija in čedalje več primerov jalo-vosti in dednih vzrejnih bolezni.

Letna razlika v donosnosti med živinorejo po naših predelih in živinorejo nemškega predela je velika in v škodo naših krajev. Nemški predeli imajo samo od mleka na kravo in leto najmanj 700 šil. več dohodkov kakor naši kraji.

RASTLINSKA PROIZVODNJA

Poleg rejskega dela in skrbi za dobre plemenjake je krma poglavitni faktor živinoreje. Ob slabi krmi prične propadati najboljša reja, nasprotno pa je ob stalni izdatni krmi in paši mogoč postopen napredek v molznosti in prirastku živine. Po razmerju posameznih kultur soditi, je po naših krajih skrb za potrebno krmo in pašo prvenstvena dolžnost. Nič ne da nič! Če hočeš iz njiv, travnikov in pašnikov večje pridelke, moraš poznati svojo zemljo, moraš imeti dovolj gnoja in poznati vlogo in učinek posameznih gnojil, lastnosti semenja ter smotre obdelovanja. Le ob samem delu boš vedno zaostajal, pridelal vedno manj in tvoje delo bo vedno slabše poplačano. Potrebno je znanje, tekoča izobrazba, predvsem pa preizkusništvo ter strokovna in gmotna pomoč od ustanov, ker je to njihova naloga.

Kmet je v vsaki državi proizvajalec prehrane prebivalstva in zato ima tudi avstrijsko prebivalstvo po svojih poklicanih predstavnikih dolžnosti do njega. Te dolžnosti pa ima do vseh kmetov, tako do slovenskih kakor do nemških. Dolžnost in oblika pomoči se pa ne določa za zelenimi mizami po vidikih „izbranih in poklicanih“ temveč po specifičnih razmerah na določenem podeželju. Če ima slovensko ozemlje po naravni nujnosti premalo travnikov in pašnikov za prekrmljenje potrebnega števila živine, potem je pač v pospeševanju rastlinske proizvodnje najprej potrebno, da se ustvarijo pogoji za dosego potrebne krmske baze.

Kako pa je bilo v tem primeru s skrbjo za pospeševanje naših krajev? Na deželni gospodarski razstavi leta 1949 je Urad koroške deželne vlade kazal na posebnem grafikonu svoje delo za izboljšanje koroških planin, v dveh razdobjih — pred in po letu 1934. Poznavalcu koroških razmer je naglo padlo v oči, da so s pomočjo strokovnjakov in javnih denarjev v nemškem delu dežele na široko izboljšali planine. Kako se je to delo vršilo na slovenskem ozemlju, kaže naslednji pregled:

		zaključenih tekočih načrtovanih		
		p r o j e k t o v		
<i>Do leta 1934 je bilo</i>	na nemškem ozemlju	191	—	—
	na slovenskem ozemlju	2	—	1
<i>do leta 1949 pa</i>	na nemškem ozemlju	168	114	81
	na slovenskem ozemlju	5	18	5

Kako je bilo s pospeševanjem travništva pri nas, pa spričo dosedanjih ugotovitev lahko sklepamo po tem, da so na Koroškem od leta 1945 do 1950 izdali za celotno deželo javnih podpor

za izboljšanje opešanih, slabozaraščenih in zapleveljenih travnikov 9.000 šil.
 za novo ureditev pašnih travnikov, obhišnih pašnikov in črednikov 65.000 šil.
 za gnojila in semenje ter preiskave zemlje 161.000 šil.

Še en faktor v zvezi s krmsko proizvodnjo kaže odnos do našega ozemlja. Planine in gozdna pašišča so pri nas v veliki meri last malega števila veleposestnikov, predvsem kneza Rosenberga, grofa Thurna, kneza Lichtensteina, Marescha-Wittgensteina in Voigta. Na teh pašiščih imajo okoliški kmetje po cesarskem patentu iz leta 1853 zajamčeno pravico paše svoje živine. Ti servituti so bili urejeni v letih 1870—1910. Zaradi neizpolnjevanja obveznosti po uradnikih teh posestev in zaradi stalnih pritožb in sporov je deželni zbor že 10. marca 1920 sklenil poseben zakon o novi ureditvi ter servitutov. Zakon daja širokopotezne možnosti, da si pašniški upravičenci zajamčijo dejansko možnost paše. Baš zato je v naših primerih bil zakon porinjen ob stran in je do danes ostalo vse pri starem. Zemljiški veleposestnik iz leta v leto bolj pritiska na servitutne upravičence, ti pa čedalje v večji meri zgubljajo dejanske možnosti paše. Tako se našemu gorskemu kmečkemu življu razjeda hrbtnica gospodarstva, odločujoči faktorji v Celovcu pa se ne zganejo do resnih ukrepov.

Stopnjevanje rastlinske proizvodnje je predvsem odvisno od dobrega gnojenja njiv. Dober gnoj in dobra gnojnica se data doseči le v urejenih hlevih, gnojničnih jamah in na gnojiščih. Tudi tukaj vidimo, da so v letih 1949-50 n. pr. v okraju Šmohor končali in subvencionirali 121 projektov, v velikovškem okraju pa samo 79, pri tem ima okraj Šmohor 2618 kmetij, okraj Velikovec pa 4050. Da v naših krajih še nima vsak tretji kmet gnojnice jame, kakor v nemškem delu dežele, ve iz svoje okolice vsak sam.

Posledice tega zanemarjanja naših krajev prikazujejo „Izsledki kmetijske statistike v letu 1950“ avstrijskega statističnega centralnega urada, ki kažejo po okrajih naše dežele naslednje povprečne hektarske donose (v met. stot.):

	Velikovec	Celovec	Beljak	St. Vid	Šmohor	dež. povpr.
krušno žito	12.2	14.9	14.6	16.6	9.3	13.3
zg. krompir	100.3	108.5	112.6	128.8	119.5	110.0
pozni krompir	150.4	127.0	163.0	167.9	165.0	149.8
detelja	36.3	53.2	50.5	55.8	49.6	49.4
lucerna	38.8	58.2	64.1	67.3	85.0	53.2
umetni travniki	29.1	44.5	41.8	40.4	37.3	45.2
naravni travniki	23.2	26.3	25.8	34.1	23.7	27.9

Da kamenite Gure in v gospodarskem razvoju za Podjuno zaostajajoči Rož in Zilja nimajo višjih donosov, kakor velikovski okraj, je očitno.

DELAVNA SILA IN MEHANIZACIJA KMETIJSTVA

Da mora ob taki razliki v razvojni stopnji proizvodnje biti gospodarski položaj našega ozemlja slabši od nemškega je jasno. Kakor je jasno, da morajo naši kraji vse investicije za stroje ter vse vzdrževanje in obnovo poslopij kriti s stalnim seganjem po lesu iz gozda, tako je tudi očitno, da sta življenjski standard na našem podeželju in stopnja mehanizacije pod deželnim povprečjem. Logična posledica je povečani beg ljudi iz našega podeželja, kar nas ne slabi samo gospodarsko, temveč tudi nacionalno.

Skrb, da bi odgovorni krogi odpomogli temu razkrojnemu procesu našega

podeželja, je bila in je ista, kakor smo jo ugotovili v prejšnjih primerih. Če gledamo mehanizacijo kmetijstva v deželi, vidimo, da je na 100 kmetijskih obratov bilo n. pr. v okraju:

	Velikovec		Celovec		Beljak		Št. Vid		Šmohor	
	1945	1950	1945	1950	1945	1950	1945	1950	1945	1950
el. motorjev	18	18.9	36	37.5	31.8	32.3	32	33.8	34.6	37.5
mot. na nafto	1.6	1.97	1.6	0.78	0.5	0.77	4.6	6.1	1.5	2.3
mlatilnic	44	44.2	39.5	39.6	33	33.5	44	44.5	51.2	51.5
mot. kosilnic	0.7	0.90	1	1.15	0.4	0.99	1.15	1.79	1.5	3.20
traktorjev	1.2	1.7	1.7	2.9	1	1.2	4.4	5.2	0.5	1.3
vzpenjač	0.11	0.29	0.02	0.04	0.27	0.35	0.76	1.36	0.26	0.32

Iz tega sledi, da je v prvem obdobju vsesplošnega mehaniziranja kmetijstva, to so leta 1938—1945, bilo v tem pogledu naše ozemlje najmanj pospeševano. Da je tudi v drugem obdobju, to je v mehanizaciji kmetijstva potom Marshallovega plana bilo slovensko ozemlje od odločujočih krogov le pastorsko upoštevano, ne kaže samo zgornji pregled temveč pove še prav izrazito poročilo Kmetijske zbornice deželni vladi in deželnemu zboru o uporabi delitev iz Marshallovega plana in njihova razdelitev na posamezne predele dežele. Tako so dobili kmetje (po sodnih okrajih razdeljeno) za nakup strojev podpor (v šilingih):

	1949	1950		1949	1950
Pliberk	12.600	8.050	Šmohor	109.700	76.257
Dobrla ves	17.400	7.850	Paternion	26.950	56.790
Žel. Kapla	15.200	10.819	Feldkirchen	66.600	83.555
Velikovec	10.550	13.440	Volšperk	78.950	109.290
Borovlje	23.300	9.300	Gurk	52.600	33.777
Celovec	10.150	45.200	Winklern	58.300	61.650
Rožek	19.090	12.778	Gmünd	25.100	31.790
Beljak	43.027	33.700	Št. Vid	34.550	21.760

Podobno sliko kaže razdelitev sredstev v rubriki „Posebni ukrepi za gorske kmete“ oz. pomoč pri ureditvi in opremi vzornih obratov potom pralnih naprav, štedilnikov in krušnih peči in podobno. V te namene je odpadlo v letu 1950 na sodni okraj (v šilingih):

Pliberk	3.677	Šmohor	21.119
Dobrla ves	4.280	Paternion	2.184
Žel. Kapla	1.975	Feldkirchen	56.105
Velikovec	23.310	Volšperk	8.606
Borovlje	3.500	Gurk	18.353
Celovec	26.934	Winklern	16.099
Rožek	2.767	Gmünd	8.171
Beljak	37.315	Št. Vid	10.830

Ob tako malenkostnih podporah za nujno mehanizacijo je naš kmet prisiljen, da prekomerno dela, da živi čedalje skromnejše življenje in se zaradi obremenjenosti odpoveduje kulturnemu izživljanju, da zapada v nevarno letargijo. Hkrati pa mora potrebne denarje črpati iz svoje gospodarske substance-gozda. Da je temu tako, vidimo iz tega, da so po naših krajih kmečki gozdovi, kar se tiče zrelega lesa, do 80% izsekani.

Iz vsega navedenega sledi nesporen dokaz, da je Koroška v pogledu na razvoj in pospeševanje kmetijstva ter podeljevanje javnih sredstev razdeljena na večvredni nemški del dežele in na manjvredno slovensko ozemlje. Trditev o enotnosti dežele je zategadelj puhla fraza za varanje svetovne javnosti. Navedeni podatki pa hkrati povedo, da je vodilo koroške agrarne politike danes isto, kakor je bilo za časa Schumyjevega Landeskulturrata, Maier-Kaibitschevega Heimatbunda in nacističnega Tretjega rajha, namreč: zavirati slovenskega človeka na razvojni poti njegovega kmečkega gospodarstva, ga s tem držati v čedalje večji zaostalosti ter ga končno tako oslabiti, da bo na svoji zemlji ali propadel ali pa jo v svojem obupu prodal ter se šel na milost in milost udinjat nemški gospodi.

Popolnoma na liniji namernega zaviranja razvoja našega kmečkega gospodarstva sta tudi delo in skrb za kmečkogospodarsko šolanje in izobraževanje. Kmečkega človeka je treba gospodarsko in strokovno izobraževati v jeziku, ki ga doma govori in po potrebah, kakoršne narekujejo njegove specifične gospodarske razmere in njegova razvojna stopnja. Šele delovanje Slovenske kmečke zveze je prisililo Kmetijsko zbornico, da se je pričela na tem področju po vaseh delovati. Toda kako? Vrsta primerov kaže, da so šli njeni strokovnjaki v naše vasi, da bi še bolj zbegali naše ljudstvo. Njihove govorance so bile daleč od naših problemov in za našega človeka često žaljive. Zato se je pripetilo, da so poslušalci te preroke pognali in jim povedali, da naj, če nimajo kaj pametnega povedati, ne hodijo več med nje. Na tečajih SKZ in v njenih „Obvestilih“ pa so spoznali, kdo misli iskreno z njimi; zahtevali so zato njenih tečajev in predavateljev.

Kmetijska zbornica pa je v tečajih SKZ videla največjo nevarnost za „napredek“ kmetijstva v tem delu dežele ter jih poskušala v minuli zimi popolnoma onemogočiti.

Veliko nevarnost za „napredek“ kmetijstva v tem delu dežele pa vidi celovška gospoda tudi v zahveti, da se prizna slovenskim strokovnjakom naziv in polnomočje nemških „Wirtschaftsberaterjev“.

Višek svoje nepoboljšljivosti pa so vsi činitelji pokazali pri zahtevi po ustanovitvi slovenske kmetijske šole. Sramota za evropsko kulturo dvajsetega stoletja je namreč, da mora zahtevati ustanovitev neke šole nad 20.000 interesentov; naravnost zločin pa je, če se taka zahteva kakor je bila za slovensko kmetijsko šolo predložena od Slovenske kmečke zveze, ne upošteva in če se jo skuša poriniti med zaprašene akte neupoštevanih slovenskih vlog v Celovcu in na Dunaju. Zločin je tem večji, ker bi slovenska kmetijska šola nikomur v deželi ne škodovala, temveč vsem samo koristila.

Popolnoma na liniji velike „nevarnosti“ za napredek kmetijstva pa je odnos vseh činiteljev s Koroškim deželnim zborom in Uradom zveznega kanclerja na čelu do našega zadrugištva. V tej razpravi je že bilo govora o zadušitvi naših živinorejskih zadrug. Namen dušenja pa vidimo tudi nasproti našim novoustanovljenim Kmečkim gospodarskim zadrugam in sploh nasproti vsemu našemu zadrugištvu, ki se je po popolnem uničenju pričelo s staro žilavostjo spet razvijati v Zvezi slovenskih zadrug. O tem pričajo: nad 50 povrnitvenih procesov za našim zadrugam nasilno in protipravno odvzeto premoženje; v

vsakem kraju, kjer so naši zadružniki pričeli delati v Kmečki gospodarski zadrugi je čez noč nastala filiala nemške zadruge, čeprav za njo prej odločujoči niso čutili potrebe; zapostavljanje Zveze pri dobavah, ki jih ima v rokah dunajska zadružna blagovna centrala in negiranje Zveze po Kmetijski zbornici pri vključevanju v podporne akcije itd. Kot najizrazitejši sovražni akt v tej verigi pa beležimo zakon o Kmetijski zbornici, s katerim je deželni zbor protiustavno odrekel Zvezi slovenskih zadrug zastopstvo v Občnem zboru Kmetijske zbornice. To protiustavnost je potrdil pozneje še Urad zveznega kanclerja z utemeljitvijo, ki pove, da ima sicer koroški Slovenec kot posameznik vse pravice, slovenska združenja pa da so brezpravna raja.

*

Zaključki, ki jih more naš kmetovalec iz povedanega potegniti, bi bili ti-le: Agrarna politika, kakor se vodi na Koroškem in odnos vseh vodilnih kmetijskih ustanov do slovenskega ozemlja je v korist samo redkih izbranih kolo-

Žaga v Frajbeci

vodij posameznih režimov in strank po naših vaseh. Vsemu kmečkemu ljudstvu, ki mu je naša zemlja rodna gruda, mimo tega tudi vrsti kmečkih priseljencev pa pomeni ta politika in to početje neizbežno osiromašenje. Po vseh dosedanjih izkušnjah bi bila blaznost, držati roke tudi še naprej navskriž, molodovati in čakati, kajti razvoj in gospodarsko močnejši bi nas prehiteli. Če bomo še nadalje čakali, bo po naši zemlji pričel orati in sejati drugi.

Svojo enakopravnost bomo izbojevali in temne naklepe z nami razbili, če se bomo združili. V našo škodo je, če zaradi golih obljub in osebnih več ali manj strankarsko pobarvanih presodkov gledamo v tistem, ki nas vodi za nos, ter pogublja, svojega prijatelja, v svojem sosеду in sotrpinu pa svojega nasprotnika.

Na vasi je treba najprej bistriti glave in se znajti v dobri volji in pripravljenosti za skupno samoobrambo, potem nadaljna skupna pot ne bo težka. Naše zbirališče in poprišče skupnih prizadevanj in samopomoči pa je Slovenska kmečka zveza.

o

Skrajni čas je bil, da so slovenski kmetje ustvarili v Slovenski kmečki zvezi pogoje, da na eni strani opozorijo javnost na nevzdržno početje usmerje-

valcev agrarne politike in pospeševanja kmetijstva na Koroškem, ki ga vršijo še vedno v imenu velenemske ekspanzije, podjarmljenja in iztrebljevanja drugih narodov, v stremljenju, da kot močnejši izpodrinejo šibkejšega. Na drugi strani pa je bil skrajni čas, da so se znašli pod šibami, ki jih desetletja tepejo, vsaj pogumnejši in ne glede na vse prošnje, obljube in zagotovila začeli v samopomoči utirati pot iz usodne zaostalosti. Težko je bilo doslej prebroditi vse porodne težave, ki so bile povezane s pričetkom udejstvovanja SKZ v tej smeri. Po petih letih lahko rečemo, da smo največje težave prebrodili. Danes vemo, kaj hočemo, vemo tudi za slabosti naših nasprotnikov in odločitev, da si hočemo sami pomagati, je prav tako močna, kakor pa spoznanje, da si moramo pomagati sami. Prav v tem je jamstvo, da bomo lažje kot doslej prebrodili vse težave ter premostili vse ovire, ki jih utegnemo srečati na naši nadaljnji poti.

Dr. Josip Mal:

Kontinuiteta Slovenske karantanske kneževine

Ni ga častivrednejšega naroda od Korotancev.

Karinthi ... nec est ulla gens honestior —

(Helmold, *Chronica Slavorum* de a. 1066—1171).

SVOBODNIK ALI ROB.

V dobi romantike so prikazovali življenje starih Slovanov še kot vzor mirnega, spravljivega in krotkega poljedelskega in živinorejskega prebivalstva. Ob začetku našega stoletja pa je začel del zgodovinarjev opisovati Slovane kot pohlevne, polnomadske siromake, ki naj bi ob pomanjkanju slehernega junaštva in brez pravega borbenega duha opravljali vsa suženjska dela svojim turkotatarskim in obrskim gospodarjem, ki da so jih kot živino gonili pred seboj v boj. Slovani da dolgo, razen dveh ali treh sulic, tako rekoč sploh niso poznali nobenega orožja in da ga zato tudi v njihovih grobiščih nikjer ni najti.

Iz nepreglednih gozdov in nepristopnih močvirij si Slovani menda kar niso upali na prosto. V strahu in trepetu so čakali, da je izginil zadnji sovražnik. Kako da bi si tak narod drznil napadati zemljo vojaško dobro organiziranega, mogočnega dvojnega rimskega imperija? Tako Slovenci posebej kakor tudi Slovani na sploh da so se zaradi tega že od nekdaj pokorili vsem mogočim tujim narodom, ne da bi kdaj sami skušali zavladati drugim ali da bi si po svoje uredili lastno hišo. Če pisani viri kje govorijo o napadih Slovanov, da je treba pri tem vedno misliti le na njihove tuje gospodarje. O tako pomembni politični in kulturni tvorbi, kakor je bila država slovanskih Antov, katere velik politični in kulturni pomen so odkrila šele najnovejša raziskavanja, pravi eden izmed teh zgodovinarjev (L. Hauptmann) posmehljivo, češ „resnično je torej bilo nekaj takega kakor nekaka antska država“, ki so jo Obri po letu 558 pometli z obličja zemlje. Isti zgodovinar trdi tudi glede Slovencev, da so hlap-

čevali najprej Obrom, potem pa bojevitim (po njegovem) neslovanskim Hrvat-
tom, ko so se ti priselili in jim zavládali v njihovi novi alpski, karantanski do-
movini. Ko so prišli pozneje v deželo Bavarci in za njimi Franki, so dobili,
tako beremo dalje v teh blodnih razpravah, ljudstvo v popolnem robstvu. Ker
so v svojem gospodarstvu potrebovali ceneno suženjsko moč, zato tudi ti na pre-
vzetem hlapčevskem stanju niso nič spremenili.

Že pred četrto stoletja sem se uprl tako izmaličeni razlagi starejše zgodo-
vine Slovencev. Takrat sem opozóril, da je podmena o s u ž e n j s k i preteklo-
sti Slovanov na sploh nastala prav tedaj, ko se je germanstvo bilo zoper slo-
vanstvo z neprikritim namenom, da bi potisnilo Slovane v tako življenje, v ka-
kršnem so jih zagovorniki te podmene hoteli imeti v preteklosti. S svojevoljno
trditvijo o tradicionalnem hlapčevstvu so poskušali Nemci opravičiti svoje za-
vojevalske pohode zoper Slovane.

V letih po prvi svetovni vojni so potem pri nas doma skušali že nekam
privzgojeno nezaupanje v lastne sposobnosti izrabiti v strankarske namene.
Vsiljevano politično jerobstvo so namreč zagovarjali s potrebo, da se Slovenci
radovoljno podredijo upravnemu in kulturnemu centralizmu. Tedaj sem zoper
potvarjanje naše zgodovine v preteklosti in zoper njeno strankarsko-politično
zrabljanje v sedanjosti nastopil z razpravo „Nova pota slovenske historiogra-
fije?“ Započeta znanstvena pravda¹⁾ je tekla skoraj do najnovejših dni.

V nemajhno zadoščenje mi je, da so v tem sporu glede družbenega in poli-
tičnega položaja naših davnih prednikov z menoj istega mnenja sedaj tudi tuji
(nemški in ruski) znanstveniki. Nepristranska raziskovanja so jih privedla do
spoznanja, da so si Slovani z lastnimi silami gradili in ustvarjali svoje družbe-
no-politično življenje ter pokazali pri tem mnogo razumnosti, pravičnosti in
razumne pobude.

Če pa so kedaj Nemci trdili, da je narava sama določila Slovane za sužnje,
ker da so nesposobni za napredek in kulturo, si moramo to razložiti iz moralne
potrebe krivca, da bi opral svoje grdobije. Saj so bili prav istega mnenja tudi
stari Grki in Rimljani glede „barbarskih“ narodov, kadar so jih ogrožali v nji-
hovem laóodnem življenju. Ti gospodarji starega sveta so bili namreč prav tako
sveto prepričani, da so bili drugi narodi poklicani, da le njim samim služijo.
In prav tem zaničevanim „barbarskim“ narodom je usoda namenila, da so
obnovili in rešili propadajoči antični svet!

Pisanim zgodovinskim dokazom o nesuženjskem položaju starih Slovencev
so se zadnji čas pridružili še nepisani. A r h e o l o š k a izkopavanja na ptuj-
skem grajskem hribu in na Bledu so ovrgla dosedanje mišljenje, da so staroslo-
vanski grobovi skoraj brez vsakega orožja. Pometla so za vselej in dokončno s
pravljicami o miroljubnih, nebojevitih Slovanih. Na visoko, s suženjskim stan-
jem nezdržljivo kulturno stopnjo kaže tudi tamkaj najdeno obsežno (deloma
tudi snovno dragoceno) nakitno in keramično gradivo, ki dokazuje po eni
strani močno razvito obrtno in trgovsko udejstvovanje, po drugi strani pa priča
zoper domnevo, češ da so bile slovanske kulture siromašne, da niso bile samo-
stojne niti razvite. Najdbe iz grobišč nasprotno dokazujejo, da so bili naši

¹⁾ Prim. moje spise: Epilog k staroslovenski svobodi (1923), Probleme aus der Früh-
geschichte der Slowenen (1939), Svoboda ali sužnost (1939), Slovenske mitološke starine
(1940), Osnove ustoličenja karantanskega kneza (1942).

predniki na visoki kulturni stopnji in da so bili tuji vplivi zelo majhni in komaj opazljivi.

Končno nam kažejo jezikovni podatki in razlogi tako globoko v starodavnost, do kamor ne morejo seči pisani viri. Naši zgodovinarji so učili, da so si Slovenci ob prihodu v nove zahodne pokrajine podjarmili redke preostale staroselce, ki so bili krščanske vere, pa da zato še danes pomeni beseda *krščanica* toliko kot dekla. Tudi ruski „krestjanin“ prvotno — do tatarske nadoblasti — ni bil nič drugega kot kristjan, to je človek, ki se prišteva h Kristusovi veri. Ko pa je s Tatari nad množico ruskega krščanskega prebivalstva prevladala tenka plast svojo oblast brezobzirno izrabljajočih mohamedanskih zmagovalcev, ko je musliman pomenil toliko kot gospod, je jela beseda krestjanin kot prezirljivka polagoma označevati nepolnovrednega človeka. Pri Slovencih naj bi krščenik pomenil celo kar naravnost tudi sužnja ali ujetnika.²⁾ Morda so besedo prinesli s seboj že izza Karpatov, kjer so ž njo imenovali krščanske ujetnike, ko so jih nagrabili na bizantinskih tleh. Poleg mnogih drugih dokazov bi bil tudi to še eden več, da se ovrže trditev, češ da si Slovani niso upali napadati romejske države, marveč da so bili zgolj slepo napadalno orodje kakih obrskih gospodarjev.

Dejstvo, da so Slovenci kot neodvisen državni narod imeli sužnje (ki jih brižinski spomeniki poznajo pod imenom *rab*), odseva tudi iz stare rožanske otroške igre, ko delajo „trden most, da se prepelje naša vojska skoz“. Zadnjega fantiča ali deklča v „četini“ namreč zajamejo, da ga „v župo podrobijo“, kar je očiten spomin na staroslovenske vojne zarobljenike, ki so bili usužnjeni (pod-robljeni) žup (aniji).

Obrom bi se morali Slovenci zahvaliti menda tudi za svojo kulturo. Zakaj ta se more razviti le pri stalno naseljenemu ljudstvu, nikakor pa ne pri rodovih, ki se brez stalnega bivališča podijo za svojimi čredami in za lovno živaljo iz kraja v kraj. Kot polnomadi naj bi živeli naši predniki v času, ko so prišli v novo domovino, kjer da so se šele polagoma privadili stalni naselitvi, katere glavna značilnost je redno obdelovanje polja; obrski jarem naj bi bil k temu bistveno pripomogel.

To pa nikakor ne more biti res. Jezikovni podatki zopet pričajo, da smo Slovenci že v sivi davnini dobro poznali vse pomembnejše žitarice, zelenjadne rastline, sadno drevje ter orodje kmetsko-gospodarske proizvodnje. Če bi nas bili tega in s tem zvezane stalne naselitve učili šele Obri, kako bi mogli imeti z Rusi skupna imena za pšenico, rž, ječmen, oves, proso, lan, konopljo, grah, bob, česenj, luk, redkev, repo, mak, oreh, višnjo, slivo, jablano, hruško, motiko, lopato, sekiro, ralo, plug, lemež, brano, koso, srp, grablje, vile i. t. d.?

O poljedelstvu kot gospodarski osnovi življenja staroslovenske in staroslovanske družbe govori tudi naš kalendar, ki je (kakor tudi staroruski) nastal še v rodovni skupnosti, za časa požigalnega poljedelstva. Mesece so namreč imenovali glede na red kmetijskih opravil in za poljedelstvo pomembnih naravnih pojavov. Stara narodna imena za april in maj kažejo na pomladno rast trave, naslednji meseci na cvetenje, žetev in košnjo. Prosinec (proseneč?)

²⁾ V. A. Maciejowski, *Historija prawodawstw słowiańskich*, t. III, 1835, str. 179. — B. D. Grekov, *Krestjane na Rusi s drevnejših vremen do XVII veka* (Izdatelstvo Akademii nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1946) str. 18.

za januar ali za december spominja morda na proso kot najstarejšo, božanstvu sonca posvečeno žitno vrsto, ker so ga na drugi božični praznik (rusko „babji kaši“, babična kaša) uživali kot obredno jed v spomin na svoje prednike. Saj ponekod tudi pri nas še danes čaka skleda prosene kaše na mizi družino, ko se na sveti večer vrne od polnočnice domov. Kozoprsk za oktober je ime, edino privzeto iz živinorejstva, pa še ta mesec so imenovali tudi listopad, kakor sedaj pravimo novembru, ki je poprej imel še bolj udarno označbo „listognoj“. V prvem spomladanskem mesecu so sekali les (sečan-sečen se je šele pozneje v slovenščini prilagodil krščanski svečnici). Drva so se potem v sušcu posušila, da so na požigih napravili ali pognojili nove laze. Tudi naše pogansko verovanje govori o pretežno poljedelskem kultu; božanstvo sonca in „vlažna mati“ zemlja sta v središču spoštovanja, v krščanski dobi pa je razlika raznim svetnikom zaupana naloga kmetijskih pomočnikov in priprošnjikov.

Po vsem tem torej ne more biti pravilna trditev, da bi se bili Slovenci šele pod vplivom Obrov privadili ali tesneje oprijeli poljedelstva. Razen tega so se Slovani že v najstarejšem času ukvarjali tudi z lovom in z izdelovanjem krzna ter so seveda sijajno umeli ravnati z domačo živino, na kar nas opozarjajo ruskim (torej še v zakarpatski pradomovini nastalim) enaka imena za večino domačih živali. Če k vsemu temu prištejemo še po ptujskih in blejskih izkopaninah dokazano obsežno in raznovrstno obrtno izkušnost, moremo spoznati, da so imeli stari Slovenci vse pogoje, da so se mogli gospodarsko, kulturno in družbeno-politično izživljati, ne pa, da bi bili v vsem tem le za podlago tujčevi peti ali da bi bili le nakovalo, po katerem bi vsakdo lahko po mili volji tolkel. Tudi že samo ime slovenskega človeka, ki se ukvarja s poljedelstvom, meri na njegov samostojni, neodvisni in svobodni izvor. Beseda „k m e t“ je namreč občeslovanska in je označevala prvotno stalno naseljenega, polnopravnega, svobodnega človeka, ki je imel pravico, udeleževati se sodnih zborov ter sodelovati na ljudskih večah.³⁾

Vojvodski prestol

3) B. D. Grekov, Krestjane na Rusi, str. 18 sl.

Kot taki svobodni ljudje so Slovenci poselili alpske pokrajine, kot svobodne so jih Bavarci in Franki cenili in upoštevali ter se z njimi kot enaki z enakimi pogodili. Pustili so jim pravico, da so si volili svojega kneza. Slovenci so obdržali svojo staro upravno razdelitev po desetkah, stotnjah in županijah. Posestva so merili s slovensko zemljiško mero. Še nadalje so se smeli shajati po večah in pojezdah. Na veči so pod prisego (na roti, na rotu; v Nestorjevi kroniki stoji, da „hodi Igor na rot i muži jeho po ruskomu zakonu“) delili pravico; spomin na to je bil živ še ob koncu srednjega veka, ko so oglejskega vizitatorja prepričevali, da ima odtod svoje ime Rotna vas (Ratendorf-Rodendorf) v Zgornji Ziljski dolini. Za Slovence je sploh še dolgo v srednjem veku veljalo njegovo staro domače pravo, katerega ostanki se kaj jasno kažejo v ustolitvenem obredu kneza karantantskih Slovencev.

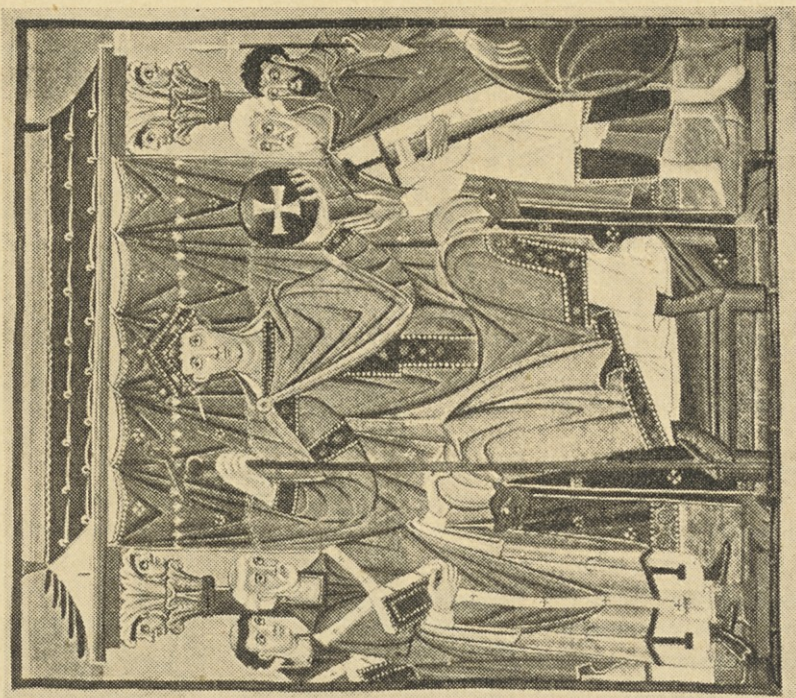
K dosedanjim v mojih spisih navedenim in zbranim sledem našega starega domačega prava je treba dodati tudi koroško rečenico „na kozji rog potočiti“. Ta kaže na staroslovenski običaj, da so hudodelca s trobljenjem očitno pregнали. (Prim. tudi reklo „v kozji rog ugnati“!) Ruski zgodnesrednjeveški zakonik pozna pojem potok (potočenje) popolnoma v pravkar imenovanem našem smislu pregnanstva ali izgon, kar zopet izpričuje zgodovinsko skladnost prvobitnega slovenskega in ruskega prava.

Iz vseh navedenih razlogov in sklicevanj na rezultate dosedanjih raziskovanj sledi dovolj „jasno in prepričljivo“ (Zgod. časopis, I, 15), da je podmena o slovenskem robstvu — popolnoma neutemeljena, zgodopisje na takih zgrešenih osnovah pa navadna potvorba.

ZNAČAJ KAROLINŠKE MONARHIJE.

V obredu ustoličenja koroškega vojvode imamo Slovenci zanimivo državno-pravno starino, ki je povzročila že celo vrsto razlag in obsežnih znanstvenih razprav. Enostransko presojanje posameznih delov obreda, ki da je tujega izvora, predvsem pa napačno osnovno načelo, da stopajo Slovenci v srednjeveško zgodovino kot narod brez prave politične organizacije, to je v svojih posledicah rodilo popolnoma neutemeljeno naziranje, češ da so Slovenci takoj, ko so v osmem stoletju stopili v поблиžnji stik z nemško državo, izgubili še tisto politično samostojnost in neodvisnost, kolikor so jo sploh kdaj imeli, in da so si vrhu tega nakopali še osebno hlapčevsko podložnost. To zgrešeno naziranje temelji v modernem imperialističnem pojmovanju zaključene in izključno nacionalne države, ki skuša izenačiti in priličiti vse dele vladajočemu državnemu narodu in ki zato oblastno uravnava vso javno, zasebno, družbeno, duhovno, socialno in gospodarsko življenje.

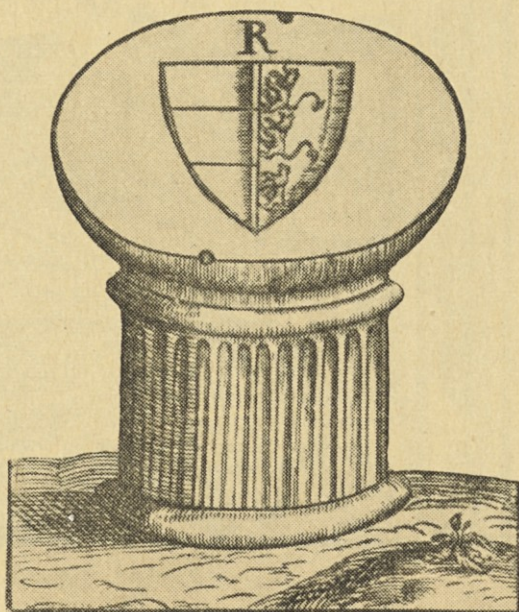
Toda ne smemo misliti, da je bila taka tudi karolinška monarhija, ki so ji bile konec osmega stoletja priključene slovenske zemlje. Ta monarhija ni bila le nekakšna stopnjevana narodna nemška kraljevina, marveč je bila internacionalna, n a d n a r o d n o s t n a ustanova, ki je že s svojim imenom „sveta rimska država“ hotela pokazati, da želi v federativni povezanosti združevati v sebi germanske, slovanske in romanske narode. To vesoljnost je želel poudariti tudi slikar evangeliarja za cesarja Otona III. Rokopis je bil pisan in poslikan okoli leta tisoč v sloviti bavorski benediktinski opatiji Reichenau. Ena izmed dragocenih drobnih slik (miniatur) kaže v prispodobni poklonstvo narodov pred

Narodi se poklanjajo cesarju

Evangelijar za cesarja Otona III. v državi knjižnici v Monakovem. V srednjeveški nemški državi, ki je bila v svoji osnovi univerzalistična, je Koroška (Sclavinija) tvorila posebno nacionalno in upravno enoto.

cesarjem: poleg Rima, Galije in Germanije je tudi Slavija — Slovenija (Sclavinia) v podobi ženske s krono na glavi in s krogli podobnim predmetom v roki. Podobno poklonstvo raznih narodov, ki živijo v državi kot polnopraven in ne kot podrejen ali podjarmljen del, je izraženo v nadaljnjem, Henriku II. po-

Knežji kamen

kakor je bil ohranjen za časa Megiserja, z grbom Koroške vojvodine na sedežu in ploskvi, ki je vklesan v gotski obliki; danes je grb komaj viden, ker so ga vremenske nepravilnosti tekom stoletij izprale.

svečenem kodeksu monakovske državne knjižnice. „Sveta rimska država“ naj bi bila skupnost brez zatiranja, skupnost, ki naj bi pomenila in oklepala vso evropsko krščansko družino, v kateri je bila trenutno nemška narodnost vodilna. K tej skupnosti je spadala med drugim na primer Češka, ne da bi bila zato izgubila svoj neodvisni notranji pravni in družabni razvoj in ustroj. Podobno je bilo z nizozemskimi provincami, z italijanskimi, burgundskimi in poljskimi deželami, ki so bile vse daljši ali krajši čas, deloma ali v celoti del rimsko-nemškega cesarstva, in sicer v državnopravni povezanosti, ki se je navzdol stopnjevala do zgolj mednarodnopravne federativne rahlosti.

Pri takem bistvu karolinške univerzalne države je razumljivo, da so na frankovskem dvoru pazili, da so odločujoči funkcionarji poznali jezik kakor tudi postave in pravne običaje ljudstev, živečih v sklopu razsežne in zato tudi tako raznolike države. Iz dvornega reda, kakor ga je zamislil leta 882 škof Hinkmar iz francoskega Reimsa, popolnoma jasno razvidimo, da je bil za posamezne pokrajine, ki so si ob vstopu v vesoljno (univerzalistično) nemško državo ohranile pravico, živeti še nadalje po določbah lastnega plemenskega prava, postavljen poseben dvorni palačni ali palatinski grof.

Ta dvorni hišni red pojasnjuje, da je to nujno potrebno, ker država obsega različne pokrajine, in da je zato treba iz različnih pokrajin izbrati tudi dvorne služabnike, na katere se more tudi zaradi jezika obrniti vsakdo in na vseh stopnjah kot na svoje soplemenjake in rojake. V podporo vladarju pa sta

bila postavljena predvsem dva taka zaupnika: prvi je skrbel za cerkvene zadeve (imenovan apokriziarij, kapelan ali varuh palače); drugi, tako imenovani palatinski grof, pa je odločal o vseh svetnih zadevah in sodbah.

Določbe dvornega palačnega reda kažejo, da je bil prvotno za vse svetne pravne zadeve postavljen in odgovoren en sam palatinski grof, ki je imel seveda za posamezna plenemska področja po potrebi posebne poročevalce. Sčasoma pa je bil za vsako tako ozemlje postavljen poseben palatinski grof. V odškodnino za delo je dobil lastno grofijo, pa se je potem tudi sam preselil v provinco. Toda tudi tu je veljal za zastopnika vladarja, čigar imetje in koristi je moral varovati, in je bil kot utež zoper premogočne vojvode posameznih plemen. Srednjeveška nemška država je poznala samo štiri provincialne palatinske grofije, kolikor je bilo pač nemških vojvodin z lastnim plemenskim pravom. Če je bil v Karantaniji peti palatinski grof, je s tem utrjen dokaz, da je veljala dežela za plemensko vladavino z lastnim slovenskim, od drugih različnim pravom.

Okolnost, da Slovenci izza druge tretjine IX. stoletja nismo več imeli svojih narodnih knezov, nas ne more in ne sme motiti. Kajti tudi za karantansko vojvodstvo je veljalo kakor za štiri nemške plemenske vojvodine izza karolinške dobe načelo, da so jim cesarji postavljali na čelo osebe svojega zaupanja ne glede na to, ali so po svojem rodu pripadale vojvodini ali ne. Zato tudi ponesrečeni upor Ljudevita Posavskega glede na izbiro karantanskih knezov nikakor ni bil tako odločilnega pomena, kakor se je doslej splošno sodilo. Nasprotno so se knezi tujega pokolenja stapljali s slovenskimi Karantanci v enotno politično skupnost in so slovenski značaj te enotnosti poudarjali z zavestnim čuvanjem starega narodnega ustolitvenega obreda, z varovanjem starih narodnih pravnih običajev in navad ter s priznavanjem posebnih jezikovnih pravic slovenskega Karantanca pri obtožbi vojvode v domači deželi kakor tudi na samem cesarskem dvoru.

Nenehni upravno-politični obstoj slovenske Karantanije izključuje tudi (po meni na drugem mestu dokazano) neutemeljeno, a doslej trdovratno vzdrževano in verovano naziranje o neki obnovitvi Koroške vojvodine v letu 976. Plemenske edinice so kumovale takoj ob zibelki nemške države, medtem ko so teritorialna vojvodstva začeli ustanavljati iz dinastičnih nagibov šele s porastom deželno-knežje oblasti izza druge polovice XII. stoletja.

Univerzalnost srednjeveške nemške države odseva dalje tudi iz zadnjega poglavja slovite *Zlata bula* nemškega cesarja in češkega kralja Karla IV. iz leta 1356, katero vsebino so obravnavali na dveh državnih zborih v Nürnbergu in v Metzu. Ta temeljna listina cesarstva ima ime po zlatem pečatu, obешnem nanjo, ki že s samim izrednim materialom kaže na pomembnost dokumenta. Zlata bula sicer ne ustvarja novega prava, marveč le ugotavlja, kar je bilo dotlej v navadi, in ureja nekaj spornih vprašanj.

Med temi je vprašanje, ali spada češki kralj v zbor nemških knezov, ki imajo pravico, voliti poglavarja nemške države. Nekatere pravne knjige (na primer tako imenovani *Sachsenspiegel*) so češkemu kralju odrekale to pravico, češ da ni nemški knez. (Boj med partikularistično-plemenskimi in univerzalističnim pojmovanjem „svetega rimskega cesarstva“!) Na drugi strani pa je Zlata bula uzakonila marsikaj takega, kar se je že dotlej dejansko godilo, če-

prav ni bilo nikjer napisano. Sem spada zadnje poglavje te listine, ki opozarja, da živijo v cesarstvu različni narodi z lastnimi postavami, navadami in jezikovnimi posebnostmi, pa da je zato pravično, da so volivni knezi kot stebri države poučeni v različnih jezikih, da se morejo z različnimi narodi sporazumevati in biti v pomoč cesarju. Zatorej naj se sinovi ali nasledniki svetnih volivnih knezov, ki znajo nemški pač že iz otroških let, od sedmega do štirinajstega leta učijo italijanščine in slovanščine, ker sta ta jezika pogosto potrebna pri najtežjih vladarskih opravilih. Glede načina priučitve naj odločajo starši, bodisi da pošljejo svoje sinove ali naslednike v knežji časti v tujino, kjer se bodo mogli naučiti jezika, ali pa naj jim najamejo učitelja in jim pridružijo jezika sposobne dečke, da se z učenjem in v živem pogovoru privadijo slovanščini in italijanščini. — Iz celotnega značaja Zlate bule smemo tudi glede tega člena sklepati, da ni z določilom o znanju slovanščine in laščine uvajala nikakršne novosti, marveč da je končno z zakonom uredila le tisto, kar je bilo že dotlej v navadi.

Veljava slovanščine tudi v poznejših stoletjih ni bila zmanjšana. B. Haquet pri navedbi gornje določbe iz Zlate bule spominja na cesarja Jožefa II., ki da je ob nastopu vlade vprašal svoje ministre, kateri jezik naj v svoji državi splošno uvede, slovanskega ali nemškega. Uvedel je nemščino, pri čemer Haquet suho pristavlja, da je dvomljivo, ali je bilo to državi v prid, zakaj mnogo razlogov govori za nasprotno.

PRAVNA SAMOBITNOST SLOVENCEV.

Hinkmarjev dvorni red s palatinskim grofom, določenim za samobitna pravna področja ter Zlata bula cesarja Karla IV. sta bila razen drugega vidni poročtvu univerzalistične države, da bodo v njej spoštovane ljudske in pokrajinske posebnosti. Vprašamo se, ali so bili tudi Slovenci v svetem rimskem cesarstvu priznani kot celota zase z lastnim pravom, svojim ozemljem in z upoštevanjem slovenščine v zasebnem in javnem življenju. Ali so tudi zanje veljale prednosti in pravice, ki so jih v srednjeveški nemški državi uživale pomembnejše in vidnejše edinice?

Odgovor na to nikakor ne more biti nikalen. Viri zgodnjega srednjega veka večkrat ugotavljajo, da so se pravna opravila izvedla pred pričami, ki so živele po slovenskem pravu. Kakor je bil za posamezne nemške, nekoč samostojne pokrajine z lastnim plemenskim pravom (za Saško, Švabsko, Bavarsko in Frankovsko z Loreno) v smislu Hinkmarjevega dvornega palačnega reda postavljen poseben palatinski grof (Pfalzgraf), podobno je slovenska Karantanija kot peta edinica v sklopu srednjeveške nemške države dobila svojega posebnega palatinskega grofa prav zato, ker je živelo njeno prebivalstvo po starih domačih pravnih običajih. Med vsemi številnimi nekdanjimi habsburškimi deželami se je mogla edino Koroška kot okrnjena naslednica stare Karantanije ponašati z lastnim palatinskim grofom.

Slovenskih Karantancev si namreč Franki oz. Nemci niso nasilno podjarmili ali celo zaslužnili, marveč so se Slovenci sredi osmega stoletja kot svobodni in enakopraven sopogodnik pridružili bavarsko-frankovski deželni skupini, da bi se z vzajemno pomočjo ubranili obrskega nasilja. Bavarci in za njimi Franki so priznali Slovincem njihovo pravno in upravno samobitnost

Koroško vojvodsko ustoličenje

Po miniaturi iz leta 1479 v univ. knjižnici v Bernu, ki na eni sami sliki združuje dvoje dejanj: vojvodo, kako prihaja pred kmeta v narodni noši, ter vojvodo, ko sedi v polnem ornatu na sedežu, s katerega se mu je bil umaknil kmet. — Podoben način upodabljanja več zaporedno se vršočih dejanj na isti sliki je znan tudi pri panjskih kočnicah, gl. Etnolog III, 1929, tab II, a prav tako je ilustriranje pripovedovanja na tak strnjen način običajno v srenjeveškhi kodeksih, prim. n. pr. zgodbe o usmiljenem Samarijanu, miniatura iz leta 1043—1046: Ad. Goldschmidt, Die deutsche Buchmalerei, II. Bd. tab. 62; cf. ibid. tab 28.

(Sclavenica institutio), ki se je zrcalila predvsem tudi v tem, da so si za svoje karantansko „kraljestvo“ (regnum Carantanum, Charinthariche) svobodno volili svojega kneza: ducem fecerunt, idem populi ducatum dederunt.

Tudi vojvode nemškega rodu so iskali zoper centralistično usmerjenost kralja opore v deželi in pri ljudstvu. To slovensko in plemensko svojstvo vojvodine ter politično zraščanost in skupnost so vojvode poudarjali ob vsaki priložnosti tako v deželi (ustoličenje pa narodnem obredu, slovenski službeni pozdrav vitezu Liechtensteinskemu) kakor tudi izven nje (vojvoda nastopa celo na volivnih zborovanjih s četami svojih Karantancev, na dvoru se zagovarja v slovenščini in nastopa v slovenski narodni noši).

Volili so po pradaavnem in pristno slovanskem načinu na „veči“, to je na splošnem sodnem zboru vseh svobodnih deželanov. Rokopis srednjeveške nemške pravne knjige Schwabenspiegel nam popisuje postopek na taki „veči“ pri volitvi koroškega deželnega kneza. Volivnega zbora so se mogli udeležiti predvsem svobodni slovenski kmetje kot stan, ki se je trdovratno upiral prodirajoči pravni izenačitvi in ki je v celoti živel po starem slovenskem pravu, ko se je maloštevilno plemstvo in (večinoma priseljeno) meščanstvo z duhovništvom že glede tega odtujilo in se prilagodilo germanskemu in fevdalnemu pravnemu razvoju. Volivna „veča“ si je najprej izvolila predsednika, ki je potem vprašal vsakega volivnega moža posebej, ali mu je pogodbo vojvoda, ki jim ga je poslala nemška država. Če je večina rekla, da novi knez ni dober in koristen za deželo, jim je moral nemški Reich poslati drugega, sposobnejšega in primernejšega.

Če pa jim je bil poslani vojvoda všeč in po volji, so ga posadili na navadno, neosedlano kobilo (Feldpferd) in ga v slovesnem sprevodu peljali k tako imenovanemu knežjemu kamnu pri cerkvi na Krnskem gradu ob robu Gosposvetskega polja. Trikrat so ga vodili okrog kamna, pojoč slovensko zahvalno pesem Stvarniku, da jim je poslal kneza po volji ljudstva; šele po trikratnem obhodu (ki so mu stari Slovenci pripisovali posebno čarovno moč) je novi knez prevzel vse svoje vladarske pravice.

Pozneje se je ustavna prvina sprejetja ali prvotne prave in čiste volitve na „veči“ zlila z ustoličenjem na knežjem kamnu v nekako formalistično uvedbo v podeljeno ali prevzeto vojvodsko oblast. Ko je bilo namreč z rastočo fevdalizacijo vsega javnega življenja vedno očitnejše prizadevanje, da se tudi vojvodska oblast deduje v isti družini, ko je v trinajstem stoletju vojvoda združil v svoji roki vso vrhovno oblast v deželi, ko je bila potemtakem odveč tudi sodna oblast ljudske „veče“, ki je nekdanj neodvisno določala osebo novega vojvode, in ko se je vojvoda v trinajstem stoletju samozavestno začel imenovati gospodarja dežele (dominus terrae), tedaj se je moralo dejanje nekdanje svobodne izbire novega kneza omejiti na manj bistvene obredne ostanke, ki jih podrobneje opisujejo pisatelji iz začetka štirinajstega stoletja.

Po pripovedovanju teh virov je kmet, v čigar hiši se je polagoma dodelavala čast ustoličevanja, obdan od ljudstva in sedeč prekrizanih nog na knežjem kamnu kakor nekoč stari sodnik na „veči“, pričakoval novega vojvodo, ki se mu je bližal v slovenski kmečki obleki sredi svojega viteškega spremstva. Vojvodu so dali v roko popotno palico, ob stran pa dvoje marogastih vprežnih živali, govedo in kobilo. Kmet je po slovensko vprašal, kdo se pribli-

žuje v tako sijajnem sprevedu. Odgovorili so mu, da je to novi vojvoda. Nadalje je kmet poizvedoval, je-li vojvoda svobodnega stanu, pravičen sodnik, ali mu je mar blaginja dežele in da-li hoče braniti krščansko vero. Odgovarjali so mu, da je in bo. Kmet je še vprašal, s čim mu bodo odkupili sedež na kamnu. Odgovorili so mu, da s šestdesetimi denarji, z govedo in kobilo, z vojvodovo kmetско obleko kakor tudi z oprostitvijo od davkov. Kmet je rahlo udaril vojvodo po rami, opominjaje ga, naj bo dober sodnik, ter mu prepustil prestol. Vojvoda je sedel na knežji kamen, s prisego potrdil obljube ter, stoječ na knežjem kamnu, zamahnil z mečem na vse štiri strani sveta, hoteč s tem pokazati trdno voljo, da bo branil deželo in pravico ljudstva. Tudi je iz svojega kmečkega klobuka popil še požirek studenčnice, opominjajoč s tem ljudstvo k skromnosti in treznosti, češ naj se zadovolji s pridelki, ki mu jih nudi domača zemlja.

Preoblačenje vojvode v slovensko narodno nošo, trikratni obhod knežje-ga kamna, govedo in konj ter zažiganje kresa se da (kakor je pravilno poudaril tudi A. Kovačič v svojih spisih v „Svobodi“, II, 13 sl.; III., 280 sl.) pojasniti le na podlagi slovanskih šeg in slovanskega prava. V poganski dobi so se s preoblačenjem ob posebnih prilikah (krst, poroka, božične volčje noči i. p.) hoteli skriti pred hudobnimi duhovi, ki naj bi jih s tem prevarali, da bi človeka ne mogli spoznati in mu škodovati. Na kamnu so žrtvovali, pripisovali so mu zdravilno moč ter prisegali na njem. K pradavnim običajem moramo prištevati tudi trikratno obkroževanje kamna. To obkoljevanje naj bi vršilca varovalo pred škodljivimi silami in naj bi ugodno vplivalo na predmete, ki so v sred.šču risa. To je bil tudi način pridobitve posesti; še Valvasor (VI, 314) pripoveduje, da je na Krasu ženinov poročni dar nevesti prevzel v posest v njenem imenu kak sorodnik tako, da je poklonjeno žival (vola, kravo ali ovco) vodil trikrat v krogu naokoli.

Z obkroževanjem naj bi tudi koroški vojvoda prišel v posest kamna, ki predstavlja (kakor na pr. drugod krona, „jabolko“, žezlo itd.) deželo, katere vladarsko posest si je s tem pridobil. Marogasti bik in lisasta kobila (ki prvotno nista smela opravljati poljskih del) sta bila s svojo dvobarvnostjo v skladu s starimi žrtvenimi predpisi. Konjem posebej so pripisovali vedeževalni dar (žrebec—žrebatí?).

Karantanci so sicer skrbno pazili, da je ostala neokrnjena tradicionalna celota knežjega ustolitvenega obreda, vendar v krščanski dobi niso mogli niti niso smeli poudarjati posameznih poganskih osnov ceremonialnega dejanja. Na

Janez Weiss

moderno krojaštvo za dame in moške

Št. Janž v Rožu

pošta Svetna vas

Ivan Mlečnik

kolarstvo

Koženavra

izdelava kolarskih in
športnih izdelkov

prvotni sakralni pomen in pravni značaj so pozabili in vse se je sčasoma spre-
vrglo v golo slovesnost, kjer je dalo ljudstvo duška svojemu veselju, da je do-
bila dežela novega vladarja „po svoji volji“. Preoblačenje so mogli sedaj sma-
trati tudi kot sprejem v slovensko narodno skupnost, obe živali pa kot odškod-
nino kmetu, da je vojvodu prepustil mesto na knežjem kamnu.

Po stari slovenski navadi so novega deželnega kneza pozdravili tudi z
zažiganjem k r e s o v. Podlaga vsemu slovanskemu bajeslovju je vera v božan-
stvo ognja. Ker je svetost ognja branila in varovala človeka škodljivih, hudob-
nih duhov, so kurili kresove ob vseh izrednih priložnostih, ne le ob žrtvova-
nju, marveč tudi ob pojedinah, veselicah in ob slovesnih sprejemih in obredih,
da bi tako posvetili sam kraj dogajanja in odgnali vsako nesrečo od slavljenca.
Pozdravni kres ob ustoličenju je po vsem tem bogoslužnega pomena in sega še
nazaj v pogansko davnino.

Kakor poroča Schwabenspiegel, ki je najstarejši doslej znani vir o izvo-
litvi in ustoličenju koroškega vojvode, je novi deželni gospod šele po obredu
pri knežjem kamnu prevzel vse svoje vladarske pravice in časti. Prva in naj-
važnejša je bila njegova s o d n a o b l a s t. To odseva že iz kmetovega poiz-
vedovanja, ali je prihajajoči deželni knez pravičen sodnik in ali je svobodnega
stanu, ker le tak more biti pri sodbah nepristranski in neodvisen od volje in
vplivanja kogar koli. Novi vojvoda je mogel sodno oblast izvajati prvotno kar
pri knežjem kamnu ob cerkvi svetega Petra na Krnskem gradu. Tako je bilo
tudi drugod v navadi: sodni zbori so namreč mogli biti le na krajih, kjer je
bilo zajamčeno popolnoma mirno in nemoteno obravnavanje. V bližini cerkva
ali v cerkvenih predrih je bil za sodne „veče“ pač najugodnejši prostor, saj so
ga varovale sankcije božjega, cerkvenega, grajskega in deželnega miru.

Na takih, s svoboščinami obdarjenih krajih je bilo prepovedano nastopati
z orožjem. Prav zato tod ni bilo dovoljeno podeljevati fevde. Po splošnem
običaju so namreč fevdniki prihajali pred svoje gospode (da bi jim pač poka-
zali vso svojo moč, vplivnost in vrednost za prejem fevdnega beneficija) z
vsem svojim oboroženim spremstvom in so tudi sami od glave do petá oboro-
ženi rožljali v železju ter pri meču prisegali zvestobo. Ker ob takih okoliščinah
zaradi „svetega miru“ ni bilo dovoljeno podeljevati fevde pri cerkvah, je novi
vojvoda po ustoličenju odšel s Krnskega gradu k državni cesti na Gosposvet-
skem polju. Državne fevde so namreč smeli podeljevati le na državnem ozem-
lju, za kar so veljale tudi glavne ceste. Na Gosposvetkem polju so v ta namen
tik ceste postavili pozneje, morda ob koncu trinajstega stoletja, tako imenovani
v o j v o d s k i s t o l, na katerem je novi koroški vojvoda delil fevde ter
sprejemal poklonstvo svojih opričnikov, obenem pa tudi razsojal pravde in
pritožbe, tako da je bil pri knežjem kamnu poslej samo umestitveni obred.

Vojvodski stol je zaradi nepoučenosti veljal dolgo in velja pri mnogih še
danes za simbol nekdanje slovenske državnosti. Po prejšnjih objasnitvah pa je
le preostanek srednjeveškega nemškega velikaštva, ki je s fevdnim ustrojem za-
vladalo tudi nad našimi deželami. Ko namreč navadni posestnik ni več zmogel,
da bi se za vojno sam primerno opremil, je kralj večjim posestnikom dal v uži-
tek (fevd) zemljišča, za kar so mu bili dolžni zvestobo, predvsem pa so morali
postaviti za vojsko določeno število oboroženih ljudi. Namesto zemlje so vla-
darji podeljevali tudi druge dohodke in službe. Odnos odvisnosti pa se je sča-

soma zabrisal. Fevdniki so na svojih posestvih in v službah postali dedni, vedno več pravic so izsiljevali od države, tako da so v svojih okoliših postali končno pravi samodržci v malem. S fevdalizacijo celotnega javnega, gospodarskega in socialnega življenja je polagoma zamrl smisel za vojvodo kot ljudskega kneza.

Pravico, da so sami z ustoličenjem podeljevali vojvodsko čast in oblast, so slovenski Karantanci skrbno varovali skozi ves srednji vek. Tudi Habsburžani, ki so bili izza srede štirinajstega stoletja koroški vojvode, so se dali ustoličevati na knežjem kamnu, kot zadnji leta 1414 Ernest Železni. Njegovi nasledniki so se ustoličenju izmikali, sin cesar Friderik III. z izgovorom, češ da ustoličenje po kmetu ni v skladu z njegovim cesarskim dostojanstvom. Kljub temu pa je Friderik III. v smislu zgoraj omenjenega predpisa Zlate bule poslal okoli leta 1469 svojega desetletnega sina Maksimilijana kot bodočega nemškega vladarja za nekaj let na grad Bekštajn pri Baškem jezeru, da bi se z vajo privadil slovenščine, v kateri ga je mogel teoretski poučevati že njegov celjski vzgojitelj in učitelj (Thomas de Cilia). Tam je vedoželjni deček slišal gotovo tudi o starodavnem načinu vojvodske ustoličitve. Maksimilijan, ki je ljubil znanost in je sam snoval in dajal pobude za zgodovinska dela (Weißkunig!), je kot „poslednji vitez“ spoštoval zlasti tudi historična izročila. Zato se ne bomo čudili, če je v spominu na svoja mladostna doživetja na Koroškem leta 1506 ukrenil vse potrebno, da bi ga po starem narodnem običaju ustoličili na knežjem kamnu. Le državni opravki in vojni zapletli so to preprečili. Samovladarski Habsburžani so se pozneje bolj in bolj **spotikali nad obredom** pri knežjem kamnu, kjer bi bili morali odgovarjati kmetu in se mu s prisego zavezovati. Na Gosposvetskem polju so delili le še fevde plemstvu in sprejemali njegovo poklonstvo, sprva sami, pozneje po svojih zastopkih. Ob koncu sedemnajstega stoletja so še to prenesli v deželno hišo v Celovcu.

Teh slovesnosti pa se je še vedno udeleževal tudi vojvodski kmet, kateremu je novi vladar pri tem potrdil stare davčne olajšave (med drugimi še cesarica Marija Terezija leta 1747 in cesar Franc II. leta 1801). Tako je zadnja sled starodavne slovenske demokracije izginila skoraj hkrati s „svetim rimskim cesarstvom nemške narodnosti“, ki je ugasnilo leta 1806, ko je Franc II. odložil to čast.

Ustolitveni obred je torej še dolgo v novi vek pričal, da so se Slovenci ne s podjarmljenjem, marveč s pogodbo zvezali z nemško državo, da so prvotno živeli v njej po svojih postavah in po lastnih pravnih običajih, ki jih listine na kratko označujejo kot *institutio sclavenica*. Bistveni del tega je bil ravno ustolitveni obred, v katerem so pomembne prvine slovenskega knežjega prava. Dogodki na Krnskem gradu so bili tudi ob spremenjenih razmerah v poznejših stoletjih vendarle še vedno dokaz, da je vojvoda, čeprav ne več po volji ljudstva, a vendar z njegovo vednostjo prevzel novo kneževsko čast.

Ker je prvotno „veča“ svobodnih deželanov postavljala deželnega kneza, je bil ta po staroslovenskem in občeslovanskem pravu tudi le njej odgovoren za vse svoje dejanje in nehanje. Zato ga je mogel vsakdo tožiti pred sodiščem („večo“) v deželi. Kakor hitro pa je vojvoda po ustoličenju prevzel vse svoje pravice, je postal s tem tudi pravi nemški državni knez. Po nemškem pravu so bili državni knezi podsodni kralju in njegovemu dvornemu

sodišču. Priseljeni koroški Nemec, ki je zanj v smislu srednjeveškega osebnostnega pravnega načela veljalo nemško pravo, je mogel tožiti že ustoličenega vojvodo le na cesarskem dvoru, slovenskemu Karantancu pa se je moral vojvoda še vedno zagovarjati pred narodnim sodiščem v deželi. Dvorno sodišče je bilo Slovincu šele druga, prizivna stopnja.

Tako je že tedaj nastalo vprašanje razpravnega jezika. Da so bile obravnave pred sodnikom v deželi slovenske, je naravno, a tudi na drugi stopnji, na kraljevem dvoru, se je mogel koroški vojvoda na slovensko obtožbo *l e s l o v e n s k o z a g o v a r j a t i*, varujoč in spoštujoč s tem jezikovne pravice naroda, ki mu je kot knez plemenske vojvodine načeloval. O teh pravicah slovenščine soglasno govorijo verodostojni srednjeveški viri, tako Schwabenspiegel kakor tudi Otokarjeva rimana kronika, opat Janez Vetrinjski, Enej Silvij Piccolomini (poznejši papež Pij II.) ter končno na pragu novega veka tudi še Jakob Unrest.

To je bilo v skladu tudi s prej omenjenim karolinškim palačnim redom, ki je predpisoval, da mora na dvoru vsaka narodnost dobiti svojega soplemenjaka in rojaka. Utemeljeno pa je bilo obenem tudi v zahtevi Zlate bule, da morajo nemški volivni knezi znati slovenščino. Če se je namreč smel na dvoru in pred vladarjem koroški vojvoda na slovensko tožbo tudi slovensko zagovarjati, je bilo nujno, da so volivni knezi (gotovo pa tudi drugi vladarski kandidati), če so bili izvoljeni za nemškega kralja, mogli kot vrhovni sodniki tudi glede jezika zadostiti potrebam slovanskih dežel, katerim je moralo biti predvsem zajamčeno, da so tudi na zadnji stopnji iskale in našle pravice v svojem jeziku.

Ko je Ulrik Liechtensteinski leta 1227 iz Italije pozval na viteški dvoboj koroške viteze, je v Venero preoblečenega romantičnega čudaka vojvoda Bernhard pričakal na meji pri Vratih s svojim nad sto mož obsegajočim viteškim spremstvom, ga slovesno sprejel ter mu z vsem spremstvom v slovenščini izrekel dobrodošlico: *Bog Vas sprejmi, kraljeva Venera (Buge, waz primi, gralva Venus)*. Kakor v ustolitvenem obredu in v pravici do slovenske obtožbe in slovenskega zagovora na samem cesarskem dvoru tako se tudi v tem *s l u ž b e n e m* sprejemu jasno kaže zavest, da je Karantanija slovenska plemenska kneževina. Tega so se po rodu nemški Spanheimovci dobro zavedali; slovenstvo dežele so zato tudi pri tem očitno poudarili, dobro vedoč, da prav v plemenski samobitnosti temelji upravičenost in veljavnost Koroške kot samostojne vojvodine.

Vesoljnost srednjeveške nemške države, ki je dovoljevala tako plemensko izživiljanje in ki so jo širokopotezni češki Luksemburžani (primerjaj Zlato bulo, ustanovitev vseučilišča v Čedadu tudi za slovansko mladež) zagovarjali še sredi štirinajstega stoletja, so začeli v svoji rodbinski sebičnosti razdirati pohlepni Habsburžani. Ko so konec trinajstega stoletja prvič dobili nemško kraljevsko krono, so gledali predvsem le na to, da bi povečali in utrdili svojo hišno posest. V dotedanjem državnem ustroju *f e d a l i z e m* (slovenska plemenska karantanska vojvodina!) nikakor še ni bil počelo razkroja, marveč je temeljila v njem le univerzalistična misel zdravega *f e d e r a l i z m a*. Že samo ime pove, da hoče federacija (zveza) v nasprotju z gospodovalnim ter mehansko in nasilno (tudi jezikovno) izenačujočim centralizmom zavarovati posameznim edinicom njihovo svojstvenost, in sicer samo zato, da zatre ali sploh prepreči hotenje

po odcepitvi in osamitvi. Podrejanja višjim etičnim političnim smotrom Habsburžani niso poznali. Takoj so začeli gojiti svoj hišni p a r t i k u l a r i z e m, čigar poglavitna skrb je bila, da od celote odkrhne čim večji kos zase. V Prusiji je potem Avstrija dobila najboljšega učenca in se je obema temeljito posrečilo, da sta ugonabila staro mednarodno izročilo „svete rimske države nemške narodnosti“.

Kako je Avstrija že zgodaj zašla na samogoltna k r i v a p o t a, dokazuje kar dobro njeno ravnanje v koroškem vojvodskem vprašanju. Brž, ko so namreč Habsburžani menili, da so se dovolj trdno zasidrali v avstrijskih deželah in ko je bila čast nemških cesarjev v njihovi rodovini res dedna, se jim na Koroškem ni bilo treba bati, da bi jim vladar iz tuje rodovine vrnil neljubega tekmeča. Vojvodsko ustoličenje, ki naj bi deželne kneze spominjalo na odvisnost od ljudske volje, je postalo Habsburžanom nadležno in neskladno z njihovim vladarskim položajem. Vsekakor so hoteli zabrisati in izbrisati vsak spomin na to, da koroški ustolitveni obred korenini iz starega domačega karantanskega prava ter obenem temelji na uredbah srednjeveškega rajha. Dovoljevali so le mnenje, da je vse to le častitljiva pravljica, ki sodi med narodopisno šaro.

V veži celovškega muzeja pa je kljub vsemu staroslavni knežji kamen še danes živa priča, da ga je v dobi, ko so si Karantanci svobodno volili vero in postavo, mogel zasesti le knez, ki je bil svobodnega rodu, ki je bil ljudstvu pogodu in ki je ljudem varoval prostost in jim delil pravico.

Josef Kropfitsch

umetni mlin in

veletrgovina moke

Vetrinj

pri Celovcu

Petjak Janez

Gonoveče pri Pliberku

priporoča:

stiskalnico za olje

stiskalnico za mošt

postrežba solidna

ZIDARSKI MOJSTER

Ignacij

Kuchlei

PLIBERK

se priporoča za vsa, v zidarsko stroko
spadajoča dela

Izdeluje načrte in proračune
po zmerni ceni

* * Svetilniki novega časa so zažareli

Snežnobeke strani tisočerih številčk našega lanskoletnega koledarja je že prepojilo tiskarsko črnilo, ko so jugoslovanski delavci doživeli od osvoboditve sem največji dogodek. 28. junija 1950. leta so ljudski poslanci na zasedanju v Beogradu sprejeli „Zakon o upravljanju državnih gospodarskih podjetij in višjih gospodarskih združenj po delovnih kolektivih“. S tem se je začela v Jugoslaviji in prvič v zgodovini človeštva sploh uresničevati misel velikega socialističnega misleca Marxa: „Tovarne delavcem, zemljo kmetom!“

Prav je in lepo, da se tudi mi v Koledarju vsaj malo zaustavimo ob teh dogodkih. Videli bomo, kako praznično so se delavci pripravljali na dan, ko so v imenu vsega ljudstva prevzeli na svoja ramena odgovorne naloge. Uspehi, ki so jih dosegli od takrat, so veliki, njihova bodočnost je svetla.

PREPERELA ZASTAVA IN SLIKA UPORA

V dvorano zagorskega premogovnika so prihajali rudarji na sejo delavskega sveta. Delovni kolektiv jih je izbral za predstavnike, v njegovem imenu bodo upravljali s podjetjem. Vsakdo, ki je vstopil v dvorano, se je moral nehote spomniti na preteklost. Na dneve revolucionarnega gibanja je člane delavskega sveta spomnila preperela zastava in slika upora.

Delavsko kulturno izobraževalno društvo „Vesna“, ki je budilo revolucionarno zavest zasavskih rudarjev, je bilo nekdanjim oblastnikom trn v petah. Ti so društvo razpustili. Rudarji so zastavo društva ohranili tako, da so jo za deseteltja zakopali v kleti pod premog. Težka brokatna svila je tam izgubila svoj lesk. Slika telovadca je skoraj popolnoma obledela. In vendar, zastava je za rudarje dosti pomenila, bila jim je dragocen spomin na velike dni.

Tam, o vsprejdu dvorane je poleg zastave visela slika, delo rudarja-samouka, ki jo je posnel po fotografiji. Bila je spomin na prvo gladovno stavko zagorskih rudarjev. Prvi stavki je za mesecem dni sledila že druga. S slike je bilo razvidno, kako se je takrat zbrala množica ljudi pred Aleksandrovim rovom. Iz rova so prihajali rudarji, zmučeni, oslabljeni od gladu in slabega zraka. Devetinpedeset ur niso videli sonca. Kosti nekaterih teh, ki so bili na sliki, prhne po globačah. Padli so v osvobodilnem boju, druge je požrl plamen mathausenskih krematorijev. Nekaj rudarjev, ki so na sliki, še živi. Ti so prišli na zasedanje delavskega sveta, da izvolijo iz svoje srede predsednika sveta in upravni odbor.

Seja delavskega sveta, v četrtek popoldne, 15. avgusta 1950. leta, šestnajst let po prvih dveh gladovnih stavkah, je bila svečana. Za predsednika sveta so izvolili Franca Tomažiča, enega od organizatorjev gladovnih stavk. Rudarju je težko jamsko delo upognilo hrbet, vendar je bil čil, saj ga je petindvajset-

letno delo za skupnost vzgojilo v zavednega borca. Ko so člani sveta izvolili še večkratne odlikovance in udarnike v upravni odbor, je zagorski kolektiv dobil vodstvo podjetja iz svoje srede, iz najboljših rudarjev.

POHITIMO, TOVARIŠI!

Zenica. Zvečer po zaključeni seji delavskega sveta, ko so tam izvolili upravni odbor, je član upravnega odbora Ahmed Čurič odšel na delo. Na vratih stare jeklarne številka 1. je zaklical: „Pohitimo, tovariši! Nocojšen šarž mora biti gotov do šestih zjutraj v počastitev našega praznika!“ Tovariši so mu pritrdili. Nenasitno žrelo martinovke je hlatalo tone starega železa in drugih primesi. Še pred šesto uro zjutraj je martinovka bruhnila iz sebe nove tone jekla. Obljuba je bila izpolnjena.

Ahmed Čurič je popoldne z ostalimi člani sveta in upravnim odborom poslušal obračunsko poročilo direktorja železarne, inženirjev in upravnikov obratov. Delavski svet se je seznanil z dobrimi in slabimi stranmi v tovarni. Podpisal je predpisano listino in s tem potrdil, da odslej delavski svet sprejema vso odgovornost za upravljanje železarne.

OD MEŽAKLJE JE ODMEVALO...

Jesenice so se kopale v zlatih sončnih žarkih. V zgodnjih jutranjih urah so Jeseničane zbudile številne delavske godbe. Sem od Mežaklje, Jelen kamna in Plavškega roga, prvih taborišč partizanov, so odmevali zvoki godb. Kmalu so ceste oživele. Jeseničane je obiskal kovinar, minister zvezne vlade Franc Leskošek, rudar, predsednik vlade Slovenije Miha Marinko in drugi. Svečano razpoloženje je prevzelo vse ljudi. Ponosno so stali martinarji, plavžarji, strugarji in drugi delavci železarne, ko je ob zaključku krajšega govora minister Franc Leskošek rekel predsedniku delavskega sveta tovarišu Jagodicu naslednje besede: „Vas so delavci izvolili v delavski svet, Vam je dalo delavstvo železarne veliko zaupanje in s tem ste sprejeli veliko nalogo. Izročam Vam ključke podjetja v imenu državne oblasti.“ Bronasta plošča s spominskim datumom, ki so jo odkrili ta dan, bo ostala svetilnik novega časa še poznim rodovom na Jesenicah.

V 6.319 podjetjih so delavci tako svečano kot v Zagorju, Zenici in na Jesenicah sprejemali podjetja v svoje roke. Še večji pomen je dobil ta Zakon z novim finančnim sistemom, ko delavci razpolagajo tudi skoraj s tremi četrtinami dobička, ki ga ustvarijo v svojimi rokami.

* * *

Poglejmo sedaj, kaj so delavci v letu dni svoje odgovorne naloge dosegli in kaj še mislijo storiti. V tem času so sezidali nove tovarne, izdelali so nove izdelke...

MODERNI MOSTIŠČARJI

Prav gotovo ste že čuli za prastare prebivalce Ljubljanskega barja, ki so živeli v stavbah na koleh. Takšnih hiš najbrže ni nikjer več na svetu, toda ne-

kaj podobnega gradijo v Bosni delavci podjetja „11. april“ in Gradisovci iz Ljubljane.

Koksarno v Zenici, tovarne benzola, naftalina, amonijevega sulfata, žvepla itd. bi brez pretiravanja lahko imenovali moderno mostiščarsko naselje. Velik del tovarne bo namreč stal na tisočerihi betonskih pilotih. Tla v kolenu reke Bosne ne bi zdržala ogromne teže, koksarna pa mora biti blizu železarne in zato jo gradijo na ta način. Prva in druga koksna baterija bo stala na 1600 pilotih, dolgih po deset in več metrov in debelih skoraj pol metra. Na 73 pilotih bo stal 100 metrov visok dimnik, na sto pilotih bodo zgradili dvokraki silos za premog. Na pilotih bodo stale desetine objektov in naprav, ki jih gradi Gradis. Ta gradi baterije koksnihi peči, rampe za koksni voz in koks, stolp za gašenje koksa, skladišče za premog in lignit, naprave za klasiranje koksa, poleg ostalih tovarniških poslopij.

Motiv iz Šmarja, slovenska vas v Istri

Gradisovci so se semkaj iz Ljubljane pripeljali v prvih pomladanskih dneh z vsem potrebnim orodjem in opremo na 250 vagonih. Na gradbišču tekmujejo s podjetjem „11. April“, ki zabija pilote. Tisoče kubikov betona, tisoče ton železa in lesa bodo porabili za to ogromno stavbo. Na gradnjo objektov jih opozarja hitra rast obeh velikanskih zeniških plavžev. Samo za prvi plaž bo treba pepeljati vsak dan nad 1000 ton železne rude iz Ljubije. Vsak plavž pa bo požrl prav toliko koksa in zato je gradnja tako potrebna.

PREMOGOVNIKI — VELIKANI

Železo je temelj industrije. Brez koksa ni železa, koksa si ne moremo misliti brez premogovnikov in ti so zopet odvisni od črne metalurgije, ki izdeluje za njih stroje. Železo in premog sta torej nerazdružljivo povezana. Zato v Jugoslaviji stremijo za enako hitro rastjo črne metalurgije in premogovnikov. Od osvoboditve sem so odprli že 12 premogovnikov.

Koksarna v Lukavcu, druga, ki jo gradijo, bo dajala letno čez 200.000 ton koksa. Zeniška koksarna bo imela še dvakrat večjo zmogljivost. Samo ta dva objekta zahtevata poleg ostalih tovarn proizvodnjo premoga v milijonskih številkah. Premogovniki, ki že dajejo več kot milijon ton premoga, so na več

Pleskarski mojster

Hans Jansehou

Celovec, Heimstättenstraße 18, Tel. 39795 (Kanalaltersiedlung) Izvršuje vsa pleskarska dela

mestih v Jugoslaviji. Eden od teh je v Kreki poleg Tuzle. Ta je postal milijonar po svoji proizvodnji že predlanskim. Neupravičen je strah, da bi v Kreki zmanjkalo premoga — lignita. Še 500 let ga bodo lahko kopali.

Kreka ni osamljen premogovnik-milijonar. Skoraj z nič manjšim premogovnim slojem in prav toliko proizvodnjo se lahko pohvalijo rudarji Velenja, Kostolca, Banovičev in Kaknja. Po tej poti, samo nekoliko počasneje, gredo tudi zagorski, senjsko-resavski in aleksinski rudarji.

K milijonarjem prištevajo tudi premogovnik Nova Kolubara. Za dva velika dneva kopa bodo odkrili okrog 1000 ha zemlje. Premogovnik so povezali z ostalim svetom z novo železniško progo. Tako je dobil 16 km dolg, povprečno 3—4 km širok bazen, s 170 m debelim slojem svojo pravo vrednost. Kolubarski lignit ima okoli 2200 kalorij. Da bo imel večjo gorilno vrednost, ga bodo požlahnili. Sušili ga bodo v novi sušilnici, v Medošnici. Suh bo imel 4000 kalorij. Od letne proizvodnje 2 milijonov ton, bodo dobili 1 milijon ton premoga, ki se bo po vrednosti lahko kosal z rjavim premogom. Poleg tega pa bodo tu pridobili še v novem kemičnem kombinatu proizvode za kemično industrijo.

TAM, KJER TEČE NAFTA

Iz prve vrtine „PT 1“ v Petiševcih pri Dolnji Lendavi že osmo leto teče nafta. Njej so se pridružile nove in nove vrtine. Na naftinih poljih „Dalnjega vzhoda“, kakor včasih tudi imenujejo Dolnjo Lendavo, se poleg izkoriščanja nafte razvija nova industrijska panoga.

Črpalci nafte so desetletja gledali na zemeljski plin kot na nadležnega spremljevalca nafte. Z njim niso vedeli kaj početi. Šele po prvi svetovni vojni so v Ameriki spoznali njegovo vrednost. Pionirji jugoslovanske naftne industrije so ga začeli z majhno poizkusno napravo — degalizonažo izkoriščati pred tremi leti. Poizkus se je dobro obnesel. In zato se tu razvija nova industrijska panoga, predelava zemeljskega plina.

Lani so za gradnjo naprav za izkoriščanje in predelavo zemeljskega plina vložili nad 200 milijonov dinarjev. Z njim bodo pridobivali gazolin, ki je poseben dragocen za proizvodnjo visoko oktanskega letalskega bencina. Vtekočinjali bodo butan in propan in pridobivali metan, s katerim bodo gospodinje kurile plinske štedilnike, ali pa bo ta poganjal motorje raznovrstnih vozil. V Zagrebu so že preuredili vrsto kamionov, avtotaksijev in avtobusov za pogon z metanom. Inženirji so izračunali, da bo 500 kamionov, od katerih vsak dnevno prevozi 80 km z metanskim pogonom, prihranilo letno 3.360 ton bencina. Kolikšen bo prihranek, če bi vsa vozila preuredili na pogon z metanom in koliko bi prihranili v tovarnah in gospodinjstvu s to sodobno gorilno snovjo, še ni nobeden izračunal.

TOVARNA „GLINASTEGA SREBRA“

Široka, novo tlakovana avtocesta pelje skozi gozd. Prav tako skozi gozd je speljana železniška proga. Lokomotive so že semkaj pripeljale tisoče ton gradbenega materiala, strojev in strojnih delov. Vse to so razložili ob dolgih tovarniških poslopih. Kaj kmalu pa bodo semkaj vozili gore premoga in rdečkaste zemlje, boksita, ki ji Italijani pravijo „terra rosa“.

Nekaj sto metrov vstran od tovarniškega poslopja stoji osem naseljenih lepih sodobnih blokov, medtem ko devetega naseljujejo, enega pa še gradijo. Tu je šola, imajo kopališče, stadion, otroški vrtec, moderno menzo in druga poslopja. To je stanovanjsko naselje tovarne „glinastega srebra“.

Na svetovni pariški razstavi leta 1855 so imenovali prvi kos aluminija, na pogled srebrnkaste, lahke in lepe ter v vsaki državi iskane kovine „glinasto srebro“. Zidarji že peto leto gradijo tovarniška poslopja. Ne mislite, da so počasni. Tako ogromna in najmodernejša ter ena največjih tovarn glinice in aluminija se ne da postaviti v nekaj mesecih. Zidarji še kopljejo temelje in zidajo. Kombinat, v katerem bodo pridobivali glinico po najnovejšem (Fulda)-postopku iz leta 1937 je v Evropi samo eden, imajo ga v Nemčiji, ta v Strnišču bo drugi.

Zamislimo si samó skoraj pol kilometra ali točneje rečeno, 450 m dolgo dvorano. Ploskev, ki je zazidana, obsega 21.000 m². Dvorana elektrolize, kakor ji pravijo, je široka 48 m in visoka 16 m. V njo že dovažajo in montirajo stroje. V štirih vrstah bo stalo tu 180 peči. Po kemičnem postopku bodo tu izločili aluminij iz glinice, ki jo dobijo iz boksita. Za proizvodnjo 13.000 ton aluminija bodo porabili na leto energijo velike dravske hidrocentrale, ki pa ne bo zadoštovala. Porabili je bodo 286 milijonov kilovatnih ur. Poleg te tovarne aluminija gradijo še druge. Oddelek elektrolize bo kaj kmalu dvojček. Proizvodnja bo dvakrat večja kot so najprej računali.

Samo poslopja za mletje boksita so takšna kot srednjevelika tovarna. V skladiščih bodo zaloge boksita za več mesecev. V sušilnici oblagajo s šamotno opeko 100 m dolge, poševno ležeče sušilne peči. V separaciji bodo v 36 stolpih, ki drže po 45 ton, iz boksita izločali aluminijev oksid. V izločevalnici bo 48 „loncev“, stoji jih že 24, ki drže 850.000 do en milijon litrov tekočine. Z 12 generatorji bodo pridobivali plin. Tovarniško ozemlje meri 12 km².

V Strnišču hite z montažo neštetihih strojev in naprav. V letu 1951 so dobili iz Zpadne Nemčije okrog 300 vagonov strojev in strojnih delov, od katerih so nekateri težki po 10 in tudi več ton. Veliko so delavci sami izdelali v strojni delavnici, ki se je že takorekoč razvila v tovarno kovinskih in strojnih konstrukcij. Izdelali so tudi miniaturno instalacijo ter so inženirji z njo preizkusili bodoči proizvodjalni proces.

Za zaključek še samo to. Ko bo tovarna obratovala v polnem obsegu, bo dnevno potrošila 30 vagonov boksita, 45 vagonov premoga in 2 vagona sode. Na leto bo izdelala 50.000 ton glinice in 30.000 ton aluminija. Iz Jugoslavije praktično ne bo treba več izvažati lesa, lahko bodo izvažali samo aluminij in aluminijaste izdelke in s tem krili uvoz.

PRITLIKAVEC IN VELIKAN

V hidrocentrali Vlasenica v Bosni že mesece služi svojemu namenu prva turbina, izdelana v Litostroju. Delavci Litostroja so bili takrat ponosni na plod svojega dela, turbino s 600 konjskimi močmi. Danes rajši pokažejo modele in vlite turbine velikanke. Vlaseniška turbina je res prava igrača nasproti Kaplanovi turbini za hidrocentralo Zvornik s 30.000 konjskimi močmi ali nasproti Francisovi spiralni turbini za jablaniško hidrocentralo, ki je za 1000 konjskih moči močnejša. V konstrukcijskem oddelku pripravljajo načrte za turbino,

orjaka. Montirana bo v hidrocentrali Mavrovo, električno energijo bo proizvajala s 50.000 konjskimi močmi. Turbini za Zvornik in Vuzenico, ki so ju že vtili v Litostroju, tehtata 400 ton. Pokrov turbin je vlit iz štirih delov.

Konstruktorski oddelek Litostroja prihrani Jugoslaviji desetine milijone deviznih dinarjev, ker sam izdeluje načrte. Za načrte jablaniške turbine bi morali plačati tujini 100.000 dolarjev ali 5 milijonov deviznih dinarjev. Načrti stanejo le 500.000 dinarjev, ker so jih izdelali sami. Doslej so konstruktorji izdelali načrte za 30 večjih in manjših hidrocentral.

KJER TULIJO VOLKOVI...

Dokaj let je preteklo od takrat, ko so od Doboja do Banja Luke prvič trasirali progo. Stvar je seveda zaspala. Za Bosno je bilo kapitalistom škoda izdajati denar. Nivelacijski količi so v zemlji strohnili, ljudje so pa sanje o progi pozabili. Ko je v decembru 1950. leta prišla tjakaj zopet komisija ministrstva železnic, so jo ponekod z nezaupanjem sprejeli, češ, vi niste prvi, ki tu merite. Že v mesecu marcu so ljudje spremenili svoje misli. Pokrajina od Doboja do Banja Luke je oživila. Aprila je že 10.000 mladincev vihtelo krampe za novo progo Doboj—Banja Luka.

Proga Doboj—Banja Luka bo razbremenila progi Brčko—Banoviči in Šamac—Sarajevo. Pot od Banja Luke do Sarajeva bo za 286 km krajša. Za 357 km bo krajša pot od Tuzle do Banja Luke. Železno rudo bodo iz Ljubije v Zenico prej pripeljali. Odprta bo pot za prevažanje prirodnega bogastva Bosanske Krajine. Nova proga bo dolga 92 km. Na 31 mestih bo prečkala reke in potoke. Največja predora sta Ljeskove vode in Tromeja. Predor Ljeskove vode je dolg čez 1700 metrov, drugi je le za 300 m krajši. V treh mesecih so mladinske brigade zgradile že prvih 30 km proge na čast Dneva vstaje v Bosni in Hercegovini. Tam, kjer pozimi tulijo volkovi, že hropejo težke lokomotive, prav tako izdelek kolektiva „Djure Djaković“ iz Slavonskega Broda.

Proga Resnik—Stepajevac prav nič ne zaostaja za progo Doboj—Banja Luka. To je začetek bodoče jadranske proge. Ta, kakor proga Doboj—Banja Luka, ki jo bodo speljali še čez Drino, bosta povezali Srbijo s Črno goro in južnim Jadranom. Lani sredi leta so izročili v promet še širokotirno progo Tuzla—Doboj. Pred 1. majem pa proge Markovac—Despotovac, Petkovača—Bogatič in Modrič—Gračac. V Jugoslaviji gradijo proge desetkrat hitreje kot nekdanj. Veliko zaslug za železniške gradnje ima jugoslovanska mladina, ki je z dobojsko—banjaluško progo zgradila že okrog 500 km prog.

Prav tako kakor mladina uspešno gradi proge, hite železničarji z izpolnjevanjem petletnega načrta. Izpolnili so ga v štirih letih. S tem so prispevali časten delež k velikemu načrtu.

„KRALJEM NA BETAJNOVI“ BO ODKLENKALO

V petem letu načrtnega gospodarstva se je jugoslovanski kmet oddahnil. Obvezne oddaje skorajda ni več. Odslej bo lahko z večino pridelkov svobodno razpolagal. Obvezna oddaja je omejena le še na nekaj proizvodov. Še z večjo skrbjo in ljubeznijo je poslej segel po oralu in motiki, kajti ve, da živi v času prostega konkurenčnega gospodarstva, v času, ko bi bilo skoraj bolj potrebno,

da bi bil prav v toliki meri trgovec, kot kmetovalec. Seveda se sedanje konkurenčno gospodarstvo v Jugoslaviji korenito razlikuje od onega v stari Jugoslaviji ali v ostalih kapitalističnih deželah, ko je kmetom le prepogosto zapel boben in so lahko samo še povezali culo ter se poslovili od rodne strehe.

Toda predno nadaljujemo, poglejmo, zakaj je bila potrebna obvezna oddaja, kaj je pripomoglo, da je kmalu ne bo več, skratka, da vidimo njene dobre in slabe strani.

Kakor koli si je v teh letih jugoslovanski kmet želel proste trgovine, kmetovanja brez obveznih oddaj so ga le-te prav zares obvarovale „kraljev na Betajnovi“, mogotcev in prekupčevalcev, ki so malega in srednjega kmeta odirali. Te je Cankar klasično orisal v svoji drami z istim imenom. Ti so nekdanji strojili kožo po dolgem in povprek. Nacionalizacija podjetij, agrarna reforma in tudi obvezne oddaje, ki niso dovolile mogotcu, da bi lahko špekuliral, so tej vrsti ljudi skrajšale prste. Obvezne oddaje so bile torej po tej strani ena od oblik boja proti kapitalističnim elementom, ki bi, če bi ostalo vse pri starem, špekulirali s pridelki, dvigali ceno, sami rastle, druge pa odirali.

Obvezne oddaje so imele tudi svojo drugo dobro stran. Bile so shrambe, iz katerih se je hranilo na tisoče novih delavcev, ki so prišli iz vasi. V prvih povojnih letih še namreč socialistični sektor na vasi ne bi mogel konkurirati in zniževati cene na trgu. Če obveznih oddaj ne bi bilo, če ne bi bilo teh shramb za žito, ne bi v Jugoslaviji s takšno gotovostjo računali, kje in kaj bodo gradili, s čim nasitili nove delavce. V Sloveniji in vsej Jugoslaviji se je namreč v teh letih marsikaj spremenilo. Samo v Sloveniji imajo od leta 1946 15 odstotkov več delavcev; v 40 letih prej se je le 10 odstotkov ljudi izselilo iz vasi v tovarne in mesta. V Sloveniji morajo zdaj 200.000 ljudi več prehranjevati z zagaranirano preskrbo, ker delajo v industriji in ki so nekdanji živeli v težkih razmerah na vasi. V celi Jugoslaviji pa je 900.000 ljudi več v tovarnah in mestih.

Vendar so takšne pisarniške mere kot je obvezna oddaja, imele poleg kopic dobrih strani, tudi slabo stran. Ker je kmet moral vsako leto oddati določeno količino pridelkov po določenih cenah, ni imel tolikega interesa za pove-

SPORTHAUS GLOCKNER

Otto Murk

CELOVEC

STARI TRG 25 / TELEPHON 32-51

Specijalna hiša smuč, lastna popravilnica smuč Vse za gorski, kopalni- in drugi šport, strokovno najboljša najcenejša. Društva dobijo poseben popust. Samoprodaja v okraju Celovec, za org. Klepper-izdelke (obleke za dež) dr. z. o. j. Kufstein, Tirol, Ladestrasse

čanje proizvodnje, kot če bi to količino žita ali drugega prodal sam na trgu. Po tej plati takorekoč so bile obvezne oddaje coklja za naraščanje proizvodnje v kmetijstvu. In ko so bili ustvarjeni vsi potrebni pogoji, kot so gospodarski uspehi v industriji, močan socialistični sektor v kmetijstvu, poleg drugega, je bila obvezna oddaja odveč in so jo odstranili. Sedaj imajo namreč državna posestva, zadruge in ekonomije v celi Jugoslaviji skoraj četrtno zemlje v rokah, v nekaterih pokrajinah pa polovico. Ker se je socialistični sektor gospodarsko utrdil, že lahko napovedujejo z večjo in boljšo proizvodnjo boj zaostalosti na vasi. Vsled tega so torej lahko v Jugoslaviji v letu 1951 trgovino sprostili umetnih vezi.

Kakšna je sedaj bodočnost kmeta? Kosali se bodo med seboj, kdo bo več in boljše pridelal, kdo bo lažje prodal. Lažje bo prodal tisti, ki bo dal cenejše, tisti, ki bo več pridelal in tudi nižja cena ne bo v njegovo izgubo. Več in cenejše bo pridelal zopet tisti, ki bo zemljo obdeloval s stroji in uvajal v kmetijstvo agrotehnične mere. In tega se najlažje poslužujejo zadrružniki, kajti stari pregovor „V skupnosti je moč!“ še drži in dobiva vedno večjo veljavo. Na trgu se bosta torej kosala med seboj kmet-zasebnik in kmet-zadrružnik. Rezultat takšnega kosaanja so bile že lani vsak dan nižje cene kmetijskim pridelkom. Tako so sredi poletja že ponekod padle cene pšenici na 25 din za kilogram proti prejšnjim cenam, ki so bile 100 in tudi 150 din za kilogram pšenice. Jasno je, da v proizvodnji in na trgu prednjačijo zadruge, ker skupnost lahko več in s tem tudi ceneje ustvarja. In prav zadruge bodo onemogočile nekdanje, posebno v Jugoslaviji udomačeno špekulanstvo z poljedelskimi pridelki. Mogotcem — „Kraljem na Betajnovi“ bo povsem odklenkalo.

V tem pa je bistvena razlika med kapitalističnim konkurenčnim gospodarstvom in tistim v Jugoslaviji. V rajni Jugoslaviji, ki bolj kapitalistična, kot je bila ni mogla biti, so rasli kmečki dolgovi kot gobe po dežju, boben je pel v vsaki vasi. Bajtarji so se množili, kmet je odhajal v tujino, na tlako v Nemčijo, Francijo in drugam. Kmetje takrat niso imeli pred sabo jasnega cilja. Sedaj ga imajo. Vse bolj se zavedajo, da jih le zadruga lahko reši zaostalosti, da jim bo lahko le zadruga izboljšala življenjski položaj.

Ko je že govora o zadrružnikih, pogledimo, kako ti gospodarijo. V Trčičah na primer, so v dobrih treh letih, odkar so se združili, z vložitvijo, zbiranjem, nakupom in sestavljanjem pridobili cel kup raznih strojev. Dva stara traktorja so obnovili in z deli iz starega železja sestavili traktor-goseničar za najtežja dela. Imajo pet motornih mlatilnic, ki jih poganjajo trije večji elektromotorji. Žito žanjejo s snopovezniki. Kosijo z dvema vprežnima in eno traktorsko kosilnico. Žito sejejo s štirimi sejalnicami, med njimi z eno traktorsko za 24 vrst, ki so jo sami sestavili. Tu so še različni traktorski plugi, brane, okopalniki, trijerji, centrifugalne črpalke itd., itd. S stroji pomagajo sosednim zadrugam, ekonomijam, državnemu posetvu in tudi kmetu-zasebniku. Lani so priredili razstavo zadržnih strojev. Takrat so storili nekaj nezaslišanega. Plug so simbolično obesili na dvigala za gnoj, kajti za njih ima le še vrednost starega železja spričo strojev. Zaradi strojnega in tudi umnega obdelovanja zemlje so pridelali 4 stote krompirja in pšenice več na hektar kot sosedni kmetje. Tudi drugih pridelkov so pridelali več in zato so jih lahko tudi ceneje postavili na trg.

Zadruge so se lani v Jugoslaviji močno okrepile. Država je razpustila

kmetijske strojne traktorske postaje in stroje izročila v uporabo kmečkim delovnim zadrugam. Nad stroji budno čuvajo zadržni skladi, kamor volijo zadržniki svoje zastopnike. To je vse drugačen ukrep od onega v Sovjetski zvezi, kjer so strojne traktorske postaje orodje za izkoriščanje kolhoznikov. Kolhoz, ki tam obdeluje zemljo z državnimi stroji in k temu je prisiljen, ker ima svojih strojev premalo, mora uslugo plačati s 15 od sto pridelka v naturi. Kolhozu, ki se odreče tej obliki „državne pomoči“, zvišajo obvezno oddajo, ki je pri njih po tolikih letih „socializma“ še vedno v veljavi tudi do 25 odstotkov. Kako različna je samo ta pot v graditvi socializma, je očitno. V Jugoslaviji je bila s to mero tudi na vasi uresničeno eno od temeljnih načel socializma, da s proizvodjalnimi sredstvi gospodarijo neposredni proizvalci sami. Kam pa v Sovjetski zvezi pelje njihova pot, kjer tudi predsednike kolhozov postavlja država, presodite dragi bralci sami.

* * *

Jugoslovanski delavci nudijo kmetom vsak dan več strojev V osiješki livarni in tovarni kmetijskih strojev so lani izdelali 34.000 plugov. Dogodilo se je, da so v enem delavniku izdelali 240 plugov. To je približno toliko, kot je zadnja predvojna leta v tovarni znašala celoletna proizvodnja plugov. Kolektiv tovarne „Pobeda“ v Novem Sadu je lani izdelal 500 snopoveznikov. Industrija motorjev na Rakovici je za novoletni dar podarila kmetom prvo serijo doma izdelanih traktorjev. V marcu, aprilu in maju je tovarna že serijsko izdelala po 50 traktorjev na mesec.

V tovarni „Veriga“ v Lescah pri Bledu, kjer izdelujejo tudi kmetijske stroje, so izdelali dva čudna stroja, imena jima še niso dali, Lahko bi jih imenovali „Vsedel“. Prvi stroj bo nadomestoval 20 ljudi, opravljal bo 20 različnih del. Kmet bo lahko z njim kopal jame za krompir, zasadil in zasipaval. Stroj mu bo služil za strojno brano, okopalnik itd. Stroj „Vsedel 2“ ima majhen motor z največ osem konjskimi močmi. Z nekaj gibi ga bo lahko kmet pritrdil na krožno žago, ali ga spremenil v mlin za sadje, v elevator, ki bo pihal seno na skednje, stroj mu bo lahko ropkal koruzo, rezal slamo in opravljal druga dela. Ta dva stroja bosta olajšala delo kmetom — zadržnikom. Manj znoja bo prelit, več dela bo opravljenega.

V zagrebški tovarni motociklov pripravljajo serijsko proizvodnjo bencinskih motorjev „PDZ“ s šest konjskimi močmi, ki bodo služili za raznovrstne potrebe v kmetijstvu. Samo za tovarno kmetijskih strojev „Zadržugar“ v Zemunu bodo izdelali 6000 takšnih strojev. Poganjali bodo avtomatske kosilnice. Številni so še proizvodi, ki so jih izdelali lani delavci za kmete in druge potrošnike. Vsebolj se uresničuje geslo: „Kmet delavcu kruh — delavec kmetu stroje!“

Pomislite, da mora usnjena obleka držati dolga leta, zato mora biti pravilno narejena. Izdelava po meri pri

Stanku Vlček

Celovec, Annabichl, Ehrentalerstr. 43 a, tel. 15-26

Josef
Weinländer

umetni mlin

CELOVEC

telefon 20-69

FRIEDRICH
JUNGBAUER

O. H. G.

Veletrgovina z živili

Osrednja poslovalnica: **Celovec**,
10.-Oktober-Straße 28, tel. 1773 in 3326

Podružnice: **Velikovec**, glavni
trg 144, telefon 88

Feldkirchen, sodnijsko
poslopje tel. 80

Wolfsberg, Ritzing 48, tel. 370

Velika zaloga čevljev
oroparila vseh vrst in
prtopedična dela po meri

Celovec
Bahnhofstraße 13

JANEZ NOVAK

strojno ključavničarstvo

motorna kolesa in kolesa
prodaja in popravila

CELOVEC
Feldm. Conradplatz 1

Strokovna trgovina ur

KOBLER & CO.

lastna popraviljalnica, nakitje
in optika

Beljak
Unterer Kirchenplatz 4
Telefon 47-62

Hubert Tumpold

steklo, marmorplošče za tlakovanje, izdelava
zrcal, brusilnica stekla

Beljak, Gerbergasse 21a, tel. 94-67

Matija Majar Ziljski

OB ŠESTDESETLETNICI NJEGOVE SMRTI

Ob 50-letnici Majarjeve smrti (1942) se Slovenci pod okupatorjevo peto nikjer nismo mogli dostojno pokloniti spominu našega koroškega rojaka Matija Majarja Ziljskega,¹⁾ tudi ob 140-letnici njegovega rojstva (1949) se slovenska javnost zanj ni zmenila. Zato je prav, da je Slovenska prosvetna zveza v Celovcu sklenila v Koledarju Slovenske Koroške pravočasno spomniti Slovence na 60-letnico, odkar je triinosemdeseletni, skoraj čisto slepi, zagreneli trpin osamel in zapuščen umrl v daljni Pragi. In vendar je bil Matija Majar kot človek in pisatelj eden najvplivnejših narodnih buditeljev svoje dobe, neupogljiv borec za slovenske narodne pravice, ideolog našega slovenstva in slovanstva.

Svojemu nemškemu priimku ni brez vzroka v svojih spisih dodajal pristavek Ziljski; njegov duh in njegovo delo sta bila zrasla iz duha in krvi slovenskega rodu, ki prebiva v tistem delu Slovenske Koroške, ki ga ljudstvo kratko imenuje Zilja. Ziljski rod, to je peščica Slovencev, ki prebiva od Brda (Ziljani pravijo: od Brde) in Borljan do Marije na Zilji pri Beljaku in do Bač in Loč ob Baškem jezeru v 10 župnijah slovenskega dela Šmohorske dekanije in v 7 župnijah slovenskega dela Beljaške dekanije, vsega po slovenskem štetju po župnijah iz leta 1934 14.169 Slovencev ob 4507 Nemcih (skupaj 18.676 ljudi).²⁾ Ta peščica Ziljanov je ob trdih življenjskih razmerah dala Slovincem v stoletju pred prvo svetovno vojsko malodane toliko odličnih narodnih, kulturnih in političnih delavcev kakor Rož in Celovška okolica skupaj — Rožani — živeči v ugodnejših gospodarskih razmerah in bliže kulturnim središčem koroškega slovenstva.³⁾ Mimo okolice Baškega jezera (Treiberji, Trunk, dr. Fran

¹⁾ Najboljši življenjepis Matija Majarja Ziljskega je napisal Boris Merhar v Slovenskem biografskem leksikonu II (5. zv. 1933), str. 15—19. — Pričujoči članek je skrajšan po pisčevem skioptičnem predavanju ob 130-letnici Majarjevega rojstva v Prosvetni zvezi v Ljubljani 13. X. 1939.

²⁾ Fare slovenskega dela Šmohorske dekanije so: Brdo, Melviče, Borlje, St. Štefan, Blače, St. Pav(el), St. Jurij na Zilji, Čače, Bistrica na Zilji, Gorje; po slovenskem štetju po župnijah leta 1934: med 7.717 prebivalci 7.050 Slovencev in 667 Nemcev. — Fare slovenskega dela Beljaške dekanije so: Vrata, Podklošter, St. Lenart pri Sedmih studencih, Brnca, Steben, Marija na Zilji, Loče; v zadnjih treh farah narečje prehaja v rožanščino, Vrata so nekdanj spadala v Trbiško dekanijo; po slovenskem štetju po župnijah leta 1934: med 10.959 prebivalci 7.119 Slovencev in 3.840 Nemcev. Gl. Bogo Grafenauer Narodnostni razvoj na Koroškem od srede XIX. stoletja do danes, Koroški Zbornik, Ljubljana (1946), str. 218.

³⁾ Gl. Bogo Grafenauer, n. d. 218—19: Dekanija Rožek (14 župnij): med 16.134 prebivalci 11.045 Slovencev in 5.089 Nemcev; dekanija Borovlje (14 župnij): med 14.761 prebivalci 13.792 Slovencev in 969 Nemcev; slovenski del Celovške dekanije (4 fare): med 4.307 prebivalci 3.150 Slovencev in 1.157 Nemcev; dekanija Tinje (15 fara): med 11.922 prebivalci 9.357 Slovencev in 2.565 Nemcev. Skupaj v 47 farah med 47.124 prebivalci 37.344 Slovencev in 9.780 Nemcev.

Eller, dr. Erat, prof. Gasparin, Aicholzerji, France Uršič) velja to posebno za pravo Ziljo v ožjem pomenu besede, tisto z ziljsko narodno nošo, visokim ramjem pod lipo in drugimi ziljskimi običaji, h kateri štejejo le fare v slovenskem delu Šmohorske dekanije.

In prav v tem delu slovenske Zilje je bil doma Matija Majar, in to prav na zahodnem robu Slovenske Zilje in Slovenske zemlje, tam, kjer se je ob za-

Bistrica na Zilji

hodni meji bamberškega gospostva nasproti vojvodski zemlji, to je ob zahodni meji brške in goričanske občine, ob gozdu med Limačo in Šmohorjem ter ob močvirnih in peščenih senožetih ter gorskem gozdu tu- in onstran Preseke ob Pazriškem jezeru ustavilo ponemčevanje za stoletja do prve svetovne vojske.

Matija Majar Ziljski se je rodil 7. februarja 1809, tistega leta, ko je Napoleon Ziljsko dolino z vsem Beljaškim okrožjem v schönbrunnskem miru združil s Kranjsko, Primorsko, Hrvatsko od morja do Save in z Dalmacijo v Ilirske province in jih združil s Francoskim cesarstvom. Ta veliki zgodovinski dogodek se zdi, čeprav je to stanje trajalo le 4 leta, kakor pomembno znamenje za

vse Majarjevo življenje: kakor je ob oživljeni Iliriji Valentin Vodnik Napoleona slavil, ker je združil večino Slovencev z delom Hrvatov in Srbov, tako si je Majar vse življenje prizadeval, da bi zbudil v Slovencih narodno zavest prav ob pogledu na veliko jezikovno in kulturno skupnost s Hrvati in Srbi, pa tudi z drugimi Slovani.

O svojem domu in rodu je zapisal Matija Majar sam v farno kroniko gorjanske fare, kjer je bil 1851-70 župnik — to je prva farna kronika na Koroškem, pisana v slovenskem jeziku —: „Matija Majar, Zilan iz Goričan rojen, zakonski sin Gregorja Majarja, Žnidarjevega na Videnčih, in njegove žene Neže L o j, Andernovcove v Šent-Štefanu. Je šel v Celovec študirat s četrmi dvajsetimi (t. j. 1 $\frac{1}{3}$ gl.) u žepu.“

Očetni dom mu je stal na prijaznem griču s pogledom prek doline in po dolini navzgor ter na gore, ki zapirajo dolino na jugu in severu. Majarjev oče je bil kmečki obrtnik-kajžar (bajtar) — krojač — kakor je bil kmečki obrtnik-kajžar — tkalec — tudi Einspielerjev oče in kakor so bili kajžarji-obrtniki tudi Grafenauerji v brški občini, Schaubachi v gorjanski fari in mnogi drugi Ziljani, ki so dali Slovencem kulturnih delavcev. Oče mu je bil tudi pismen človek in je sam naučil sedemletnega sina nemškega in slovenskega branja. Odtlej je mladi Matija vsak dan bral iz Japljevega slovenskega svetega pisma: tri zime je hodil v šolo, trivialko, v sosedni šentštefanski fari, domači fari petindvajset let starejšega U r b a n a J a r n i k a, ki je bil tedaj — 1818-21 — že župnik v Nemškem Šmihelu na Gosposvetskem polju.

Matija je bil izpolnil že 12. leto, ko se je oče odločil, da ga kot najstarejšega sina pošlje v celovško normalko. Za nekaj časa je moral sicer šolanje pu-

Zaščitna naprava
proti streli

pri
Jng. Czernowsky
Celovec, Pernhartgasse 8

elektro-inštalacije
motorji, orodje

stiti, ker mu je zmanjkalo sredstev za preživljanje, pa ga je s podporo kanonika Bicelinga mogel le spet nadaljevati. V šolskih letih 1825-1831 je dovršil celovško gimnazijo (šest razredov), v šolskem letu 1832 prvi licejski letnik v Celovcu, 1833 drugega v Gradcu in stopil v celovško bogoslovje. Konec tretjega leta je bil — sedemindvajsetleten (1836) posvečen v duhovnika in postal drugo leto (1837) ekspeditor v knezoškofijskem ordinariatu v Celovcu, novembra 1840 kaplan v Rožeku, aprila 1842 kaplan v Žabnicah, kjer je poleti opravljal duhovniško službo pri božjepotni cerkvi na Višarjah. V novembru 1843 je prišel kot drugi kaplan k stolni cerkvi sv. Petra in Pavla v Celovcu (tam je bil svojčas za kaplana tudi Urban Jarnik). Zaradi agitacije zoper udeležbo pri volitvah za frankfurtski parlament je moral prve dni maja v prevratnem letu 1848 neutegoma na Višarje — bežati je moral iz Celovca tiste dni tudi drugi kaplan glavne mestne fare sv. Egidija v Celovcu Andrej Einspieler. Ker pa Matija Majar tudi na Višarjah (in Žabnicah) političnega dela ni pustil, ga je ordinariat v prvem času obnovljenega absolutizma — v dobi Bachovih huzarjev (1850-51) — podil od službe do službe po samih nemških krajih: februarja 1850 je moral kot župni upravitelj v Mičiče (Mitschig v nemškem delu Ziljske doline), avgusta 1850 v Jesane (Waisach) pri Greifenburgu blizu tirolske meje, marca 1851 v Klanče (Glantschach) pri Nemškem št. Vidu, v maju 1851 v Dobrije (Döbriach) ob južnovzhodnem koncu Millstattskega jezera v nemški t. i. Gegend. V nedatiranem pismu iz tistega časa toži, da ga tako hitro predstavljajo, „da mi skoraj sape in denarjev primanjkuje. Sedaj sem zopet na poti. Na dveh in treh krajih imam orodje, bukve, pisma itd. razdeljene in raztrošene — jaz sem, kakor bi rekel, neki „ewiger Jude“! Naposled je vendarle dobil svojo faro, in to še v domači Ziljski dolini, v Gorjah in bil 19. avgusta 1851 vanjo umeščen. Tu je ostal celih 19 let, popravil cerkev, uredil precej razdrapane razmere o fari, skrbel za dobro šolstvo. Leta 1870 pa je ostarelelega župnika zadela kap in ohromela mu je roka; zato se je 10. novembra 1870 fari odpovedal. V začetku maja 1871, ko se je nekoliko popravil, je nastopil nato službo beneficiata v cerkvi na Križni gori tik Celovca (danes je v Celovcu samem) in jo opravljal do 1883, ko se je kot upokojenec preselil v Prago. Bolan in skoraj čisto slep je tam v samoti preživel zadnja leta. Umrl je 31. julija 1892. Pokopan je na olšanskem pokopališču.

Čeprav v višjih šolah na Slovenskem razen na ljubljanskem in graškem liceju (filozofski fakulteti) ni bil določen slovenščini niti najskromnejši kotiček, se je ljubezen do slovenskega jezika, ki jo je prinesel že od doma, v mladem Matiju Majarju že v dobi šolanja okrepila in utrdila v pravo narodno zavest. Na celovškem liceju je deloval tedaj kot profesor naravoslovja izraziti preroditelj Matija A h a c e l j iz šentjakobske fare v Rožu in dajal pobude tudi slovenskim dijakom. Gradec je bil v tistih letih torišče narodno zavednih dijakov iz Malega Štajerja (Slovenskih goric), med njimi bivših dijakov varaž-

dinske gimnazije, kakršna sta bila Stanko Vraz in Fran Miklošič. V celovškem semenišču je spiritual Anton Martin Slomšek, poznejši škof, že od 1829 dalje navduševal bogoslovce krške in lavantinske škofije za materin jezik, jih učil slovenščine in navajal k pisateljevanju. Pilil in zbiral je njihove sestavke in prevode ter jih od časa do časa priobčeval v posebnih knjižicah, pobožnih in mladinskih. Pod Slomškovim vodstvom je tudi Matija Majar prijel za pero, da ga nikoli več ne spusti iz rok. Leta 1838 je izšla Slomškova knjižica „Troje ljubeznivih otrok“,⁴⁾ v njej je prvo povestico „Pavle Hrastovski. Sreča Boga prav spoznati. Povest iz pisem Krištofa Šmida“ (izvirni naslov: Wie Heinrich von Eichenfels zur Erkenntnis Gottes kommt) poslovenil Matija Majar Zilan. Prevod je dovršil pač še kot bogoslovec (vsaj 1837), slovenščino je pisal v slogu domačega ziljskega narečja, Slomškovih popravkov bržkone ni dosti.

V Celovcu se je zbudilo v Majarju tudi že veselje za zapisovanje in zbiranje slovenskih narodnih pesmi. Poznal in pel jih je že od svoje mladosti. Saj je Stanko Vraz, ki je, zbirajoč narodne pesmi, obhodil slovenske dežele, za-trdil, da se, kolikor on vé in zna, nikjer ne prepeva kakor pri Zilji. Tudi še za mojih deških let je pri Zilji slovenska narodna pesem krepko živela pristno in prvotno življenje, tesno povezano z vsakdanjim delom in počitkom — v času, ko še ni stopila v koncertno dvorano. Večer za večerom so se vse poletje fantje — puršti — ko so opravili delo po hlevih in skednjih, zbiral na trati sredi vasi ali pod lipo, se pogovarjali in peli pesem za pesmijo; mi dečki in mladci pa smo jih s podstrešij (najs-p),

Čajna pod Dobračem

kjer smo spali, poslušali in jim tiho pomagali, dokler nam ni spanje zatisnilo oči. Prav tako so se pozimi ob preji zbiral dekleta zdaj v tej, zdaj v drugi hiši, kjer so v lévi svetili; dekleta so pela, ded ali babica pa je pripovedovala „basni“, t. j. pripovedke in pravljice. Otroci pa smo na odru nad pečjo ali v zapečku na ušesa vlekli. Tudi ko smo „sirk“ (koruzo) ličkali, repo obrezovali, snope vezali, seno grabili, pesmi ni manjkalo. In še danes — tako sem govoril 1939 ob 130-letnici Majarjevega rojstva v Prosvetni zvezi v Ljubljani — ko tega prvotnega, pristnega življenja ni več toliko, pesem pri Zilji ni umolknila; znameniti brniški pevski zbor jo je prinesel tudi v koncertne dvorane, gramofonske plošče so jo ponesle tudi v širni svet.

Slomšek in Ahacelj sta bila prva, ki sta na Koroškem opozarjalâ izobraženstvo na pesmi, ki so se pele med ljudstvom, ko sta leta 1833 prvič izdala zbirko „Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane, enokoljko popravljene ino na novo zložene“ in jim dodala tudi napeve. Že pet let pozneje (1838) — Ma-

⁴⁾ Troje ljubeznivih otrok. Tri vesele pripovedi za otroke. I. Pavle Hrastovski. II. Zgubljeno dete. III. Kapelica, V Celovci (1838). O knjižici je pisal Jevnikar Martin, Krištof Schmid v slovenskih prevodih, Slovenski jezik II (1939), str. 193.

jar je bil tedaj ekspeditor v ordinariatski pisarni v Celovcu — je mogla iziti druga, pomnožena izdaja. Pa ta zbirka ni obsegala samih narodnih pesmi, večinoma so to bile bolj ali manj ponarodele pesmi ljudskih pevcev kakor tkalca Miha Andreaša iz Roža, pa tudi umetne pesmi, med drugim Slomškove.

Na prave stare narodne pesmi je opozoril Matija Majarja predvsem njegov ožji rojak in starejši prijatelj Urban Jarnik, ki je bil tedaj župnik le nekoliko ur hoda od Celovca, v Možbergu, in bil tudi s Slomškom dober prijatelj; saj je Slomšek prav v njegovi fari govoril na binkoštni ponedeljek leta 1834 tisti znameniti cerkveni govor o dolžnosti, svoj jezik spoštovati (Zbrani spisi Slomškovi IV, 260, prvi tisk v Drobtnicah 1849, str. 3ss.).

Le po Jarniku je mogel dobiti Stanko Vraz tisti edini Majarjev zapis ziljske narodne pesmi (Brez konca ino kraja), ki je izšel v Vrazovih „Narodnih pesmih ilirskih“ (1939), str. 193-94. — Leta 1841 se je Majar z Vrazom tudi osebno seznanil, ko ga je na poti po Koroškem spremljal iz Rožeka, kjer je bil kaplan, v Možberg k Urbanu Jarniku, nato z Jarnikom vred v Celovec in Velikovec pa še dalje do koroško-štajerske meje v hribih severno od Dravograda. Še tisto leto mu je Majar dvakrat poslal narodnih pesmi, prvič skupno z Jarnikom, drugič sam. Vraz jih je hotel priobčiti v drugem zvezku svojih „Narodnih pesmi ilirskih“, ki pa žal nikoli ni izšel. Odtlej je Matija Majar do svoje starosti z vso vnemo zapisoval in zbiral slovenske narodne pesmi; potoval je v ta namen v septembru 1843, ko se je delo na Višarjah nehalo, iz Žabnic na Goriško, v Beneško Slovenijo in do Trsta ter se vrnil čez Ljubljano spet v Žabnice; potoval je v ta namen tudi na Štajersko.

Prav tako so ga zanimale tudi slovenske narodne pripovedke, posebno o turških bojih in o Kralju Matjažu, slovenske narodne pravljice, posebno take, ki so se v njih ohranili sledovi slovenskega bajeslovja, na pr. o Vilah, o Kurentu. Zanimali so ga stari narodni običaji, posebno pri Ziljanih, kakor visoki raj pod lipo, obredi pri svatbah, pri botrinji, koledovanju, šapanju i. pod., narodna noša, posebno ziljska. Na etnografsko razstavo v Moskvi leta 1867, kamor je šel tudi sam, je poslal narodne noše in vso opremo za izbo z ziljsko svatbeno skupino, ki je bila najboljša v vsem slovanskem oddelku.

Narodne pesmi in pripovedke posebno koroškoslovenske je pošiljal v objavo, kjer se mu je le nudila priložnost, takisto je pisal o narodnih pesmih in pripovedkah, pa tudi o koroških narodnih običajih, kjerkoli so hoteli kaj takega natisniti: v Vrazovo Kolo, v Novice, Slovenijo, Slovensko Bčelo, Srbske Narodne Novine v Budimpešti, v Janežičevo Cvetje slovanskega naroda, Vodnikov spomenik, Slovenske večernice, v Kuhačevo zbirko „Južnoslovenske narodne popjevke“, kajpak tudi v svoj list „Slavjan“; celo v nemške publikacije je dajal prispevke, kakor v Heinricha Hermanns Handbuch der Geschichte des Herzogtums Kärnten I (1843 dalje), kjer je priobčil članek o narodnih pripovedkah in narodnih pesmi koroških Slovencev o turških bojih in o Kralju Matjažu z nekaterimi takimi narodnimi pesmami v izvirniku in nemškem prevodu. Za nekaj koroških narodnih pripovedk ga je naprosila celo slavna češka pisateljica Božena Nemcova, pisateljica slavne „Babičke“ — seznanil se je bil v Beljaku z njenim možem, ki je tam dobro leto služboval (1857-58) — in Nemcova jih je priobčila v češkem prevodu v pedagoškem listu „Škola a život“, njegov opis ziljskega žeganja pa v Musejniku (IX, 207).

Z leti je nabral Matija Majar kar lepo zbirko narodnih pesmi — v Novicah 1865 je povedal, da jih ima samo ziljskih sto. Slovenska Matica jih je hotela priobčiti; a ko je Majar 1869 rokopis za tisk priredil, je svoj „Sbornik narodnih pesni, zagadek i poslovic ilirsko-slovenskih“, pisan v cirilici, poslal v Moskvo „Imp. Obščestvu ljubiteljev jestjestestvoznanija“ in tam je — obležal. Pač najhujše razočaranje, ki ga je mogel Vseslovan Majar sploh doživeti. K sreči je Vatroslav Jagić prinesel rokopis Karlu Štreklju na uporabo, a še danes ni iz njega priobčeno vse gradivo. Lepo število njegovih zapisov pa so hranili tudi še drugi, Vraz, Miklošič, tako da je lepo število predvsem epskih pesmi, obrednih in svetih — mnogo zelo dragocenih starinskih — natisnjenih v Štrekljevih Slovenskih narodnih pesmih.

Sam Majar je v samostojni knjigi priobčil samo svete pesmi, ki jih je imel posebno rad. To je „Pesmarica cerkvena ali Svete pesmi, ki jih pojo ilirski Slovenci na Štajerskim, Kranjskim, Koroškim, Goriškim in Benatskim . . .“, zbral in na svet izdal Matia Majar, kaplan pri stolni cerkvi v Celovcu (1846, druga izdaja 1852). Posebej ji je dodal še „Napeve za orgle k Pesmarici cerkvenej“ (1846).

Narodna pesem je bila Majarju tudi vzor za umetno pesništvo, nekako vrhovno estetsko merilo: „Bolj ko je pesem podobna narodnim, lepša je“ (Nekaj od Slovencev, Novice 1844, št. 34-5, 38-40, 43-4) slovenski pesniki naj bi se šolali ob narodni pesmi, srbski in slovenski, kakor sta jih objavila Karadžič in Vraz (Slovenske misli, Novice 1847, št. 1-3). Ta misel je nekoliko podobna Kopitarjevi, ki jo je Prešeren zavrnil, a Kopitar je hvalil le srbsko narodno pesem, slovenske ni cenil.

Narodne pesmi, pripovedke in pravljice ter narodni običaji so bili Majarju tudi zrcalo slovenske prazgodovine (kar je res le v zelo omejenem obsegu). V poznejših letih si je tako ustvaril kar fantastično podobo o slovanski preteklosti: že poldrugo tisočletje pr. Kr. da so dosegli Slovani v Mali Aziji visoko kulturo. „Visoke raje“ naj bi bil na Grškem učil „muzik slavjanski Jarijon“, t. j. Arion; Predkrščanske slovanske ljubavne žalostinke da so bili Rimljanov vzorci za njihove naeniae (žalostinke).

Ko je prišel M. Majar leta 1843 spet v Celovec — tam je bil ordinariat skoraj ves češki: „škof (Vojteh Josef Lidmanský), stolni prošt, kancler, dvorni kaplan, vsi Čehi, vsi vlastenci“ (Petrè) — se je ponujalo Majarju še drugo, važnejše narodno delo. Stari buditelji na Koroškem so bili tedaj že onemogli, kakor Jarnik (u. 1844), ali se razšli, kakor Slomšek v Vuzenico; slovenski dijak in bogoslovci so bili brez narodnega vodstva, brez prave narodne zavesti ali vsaj brez zaupanja v slovensko narodno bodočnost. Pa je začel Majar zbirati mlade ljudi okoli sebe in kmalu je bila njegova kaplanska izba zbirališče dijaške mladine, ki ji je vlival v srca gorečo ljubezen do slovenskega ljudstva in jezika, do vsega slovenstva in slovanstva. Najbolje, da čujemo o tem enega njegovih učencev, J. Sumperja, kakor ga navaja Ferčnik v Janežičevem življe-

Adriatische Versicherungsgesellschaft, Filialdirektion Graz, Bismarckplatz 3
- Jadranska zavarovalnica -

Zavarovanje proti: požaru, vlamu, elementarnim škodam, poškodbam zvonov in motornih vozil,
 zavarovanje življenja

Inšpekcija: Nachbar Franc Cirkovče pri Pliberku

njepisu (Slovenske Večernice 1870, str. 14): „(Matija Majar) je bil središče in ognjišče za celovške Slovence. On je povabljal dijake na petje, nje učil slovenskih pesem, a nas je tudi prav po slovensko pogostoval. Res moram spoznati, kako čudno se nam je dozdevalo po iskrenih besedah ovega narodnjaka spoznavati nov svet, slovanski svet, ki ga dosehdob poznali nismo. A iz začetka je imel g. Matija veliko sitnost z nami, ker smo bili še vsi te misli, da slovensko, posebno slovensko pleme prihodnosti nima in da je le za to na svetu, da se Nemčija čim dalje razširja po slovanskem svetu. Kollarjeva knjiga ‚Vzajemnost‘ nam je odprla oči, da Slovan svojo slavno zgodovino ima in še slavnije pričakovati sme; da ima vsak narod svojo nalogo na svetu izvršiti.“ S slovenskim petjem, s slovenskimi in slovanskimi knjigami in časopisi in z živo, navdušeno besedo in z nazornim zgledom je tako Matija Majar vzgojil svet slovenskega koroškega narodno zavednega izobraženstva, duhovniškega in svetnega, za prihajajočo dobo „pomladi narodov“. Sam zanešenjak in fantast, je vendarle znal bolj življenjsko obdarjene mladeniče navdušiti, da so se lotili praktičnega dela med ljudstvom in postali organizatorji in vodniki političnega in kulturnega življenja, kakor Andrej Einspieler, književnega in knjižnoizdajateljskega dela, kakor Anton Janežič. Obeh bi brez Matije Majarja ne imeli. Tudi v Novicah se je oglašal Majar in dajal pobude za književno in narodno rast slovenskega naroda. Leta 1848 pa je posegel z živo in pisano besedo (v Novicah in v mladi junaški Sloveniji) v veliki boj za pravice slovenskega naroda, za veljavo slovenskega jezika v šolah in uradih, zoper združitev Avstrije z Nemčijo v eno samo nemško cesarstvo pod habsburškim žezlom in za Zedinjeno Slovenijo. Nič za to, da je moral takoj v pregnanstvo na visoke samotne Višarje in v Žabnice. Ko je za „pomladjo narodov“ zavel po Avstriji in zlasti po slovenski zemlji ostri piš Bachovega huzarstva in je Majarja samega metal iz kraja v kraj, lè ni nehal narod buditi in Slovence spodbujati vsaj za kulturno delo v šolstvu in književnosti ter je sanjal in sanjal v združitvi vseh Slovanov v en skupni vseslovenski književni jezik, v eno skupno slovstvo za „višje potrebe“ — za preprosto ljudstvo naj bi veljal slovenski ljudski jezik — in v eno veliko nepremagljivo slovansko kulturno celoto.

Zamislil si je ta vzor v narodno vedno bolj ogroženi obmejni pokrajini že v težkih predmarčnih dneh. Pod vplivom Kollarjevih misli o slovanski vzajemnosti, ilirskega gibanja, ki je hotelo jezikovno združiti Hrvate, Srbe in Slovence, Urbana Jarnika in Stanka Vraza, posebno pa češke knjige „Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“ si je zamislil in spisal „Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik“, Ljubljana (1848). Postavil je zahtevo, naj bi se ilirska „podnarečja“ postopoma približevala in se združevala v eno ilirsko književno „narečje“; to pa naj bi se potem hkrati z drugimi tremi Kollarjevimi glavnimi slovanskimi „narečji“ (ruščino, poljščino, češčino) še dalje združevalo in združilo v enoten vseslovanski književni jezik. Saj je bil Majar prepričan, da smo Slovani nekdanj tak jezik že imeli: Cirilova in Metodijeva staroslovanščina mu ni bila živ slovanski jezik svoje dobe, ki se je govoril v daljni okolici Soluna, ampak taka umetna vseslovenska tvorba. To je bilo kajpada brezplodno, obupno početje.

A pravilno in plodno je bilo prvo pravilo, ki ga je postavil Majar Slovincem kot prvo stopnjo do nadaljnega združevanja: „da se morajo pisati le take

oblike, ki so vseslovenske ali vsaj veliki večini znane ter so najbližje ilirskim in ostalim slovanskim oblikam.“ To Majarjevo pravilo je povzel mladi pisateljski rod, ki je okoli leta 1848 prvič nastopil, predvsem Luka Svetec s svojimi predlogi iz leta 1852, ter izoblikoval nasproti okorelemu konservatizmu starih kakor nasproti ilirsko-vseslovenskim fantantom (tudi Majarju) novi vseslovenski knjižni jezik, kakor so ga kmalu nato uveljavili Levstik in Jurčič in Stritar in se je udomačil v kratkem po vseh slovenskih pokrajinah.

To je bil prav za prav velik Majarjev uspeh. Toda Majar sam se tega uspeha ni veselil. Trdovratno je vztrajal pri svojih fantastičnih sanjah in neutrudno delal in pisal, da bi jih uresničil. Čeprav se je izjavil zoper take jezikovne poskuse sam veliki učenjak Fran Miklošič (Slavische Bibliothek, 1858, 170) in je umetno približevanje slovenščine k srbohrvaščini obsodil tudi Levstik v „Napreju“ (1873), je Matija Majar vendarle ostal pri svoji sanji in ji skušal pridobiti zmago. Pisal je take članke celo v poljudne Novice, kjer so jih mogli bralci imeti samo za čudaštvo. V svojem vzajemnem jeziku je izdal celo dve posebni knjigi: „Sveta brata Ciril i Metod slavjanska apostola in osovateľja slovstva slavjanskega“ z besedilom v latinici in cirilici (Praga 1864)⁵⁾ ter „Uzajamni pravopis slavjanski to je uzajamna slovnic a li mluvnica slavjanska“ (Praga 1865). V tem jeziku je pisal tudi svoj časopis „Slavjan, časnik slovstven in uzajamen za Slavjane književne i prosvetljene“ (Celovec 1873-75) in objavlj al v njem svoje etimološke zablude (Askania: Ožganija, 1873, 75) in fantazije o sledovih Praslovanstva bogve kje („O sledah praslavjan“ v vseh treh letnikih).

Ko pa je življenje šlo preko njega, ko sta politični razvoj in napredujoča znanost njegove vseslovanske vzore in sanje brez usmiljenja pokopala, se je zagreneli starček umaknil iz domovine in duševno in telesno osamel umrl v daljni Pragi. Globoka tragika za moža, ki je storil v težkih časih in hudih življenjskih razmerah toliko velikega in trajno veljavnega za naš slovenski narod.

Naj ta tragika ne meče sence na njegov spomin! Bil je mož goreče ljubezni, vznusenega navdušenja za svoje ljudstvo in svoj narod, neutrudljivega dela in požrtvovalnosti in ne majhnih zaslug za to, da je slovenski narod to, kar je: slovenski narod.

Matiju Majarju Ziljskemu naša zahvala, njegovemu spominu globoko spoštovanje!

⁵⁾ V slovenskem jeziku je pozneje izdal knjigo „Sveta brata Ciril in Metod, slovanska apostola“. Spisal Matija Majar Ziljski, duhoven krške škofije. V tisočletni spomin smrti sv. Metoda izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovci (1885), 79 str. s 26 pod.

France Kotnik:

Profesor Janez Šajnik

(OB STOLETNICI NJEGOVEGA ROJSTVA)

Dne 29. oktobra leta 1951 je minilo 100 let, odkar se je rodil v Borovljah profesor Janez Šajnik, ki si je pridobil mnogo zaslug kot narodopisec, dialektolog in slovstveni zgodovinar naše Slovenske Koroške. Od leta 1877 je bil profesor na Gimnaziji v Celovcu, kjer je umrl 3. maja 1919.

Ko smo stopili v prvi razred celovške gimnazije, nam je v prvi slovenski

V Apačah

uri narekoval Šajnik basen o ježu in lisici, ki se je začela tako-le: Bila je huda zima, da je drevje pokalo . . . itd. Prekusiti nas je hotel, v kaki meri obvladamo knjižno slovenščino, kajti velika večina je ni znala; prihajali smo iz nemških in utrakvističnih šol. Nekateri še latinice niso znali in so pisali narek v nemški gotici, drugi pa so se lovili z latinico in delali mnogo napak. Tako si je že v prvi uri ustvaril jasno sliko o znanju našega materinega jezika. To pa je bilo tudi potrebno, da je vedel z

dijaki individualno ravnati. Za vse slovenske dijake, ki so obiskovali nemške ljudske šole, je bil Šajnik prvi učitelj slovenščine. Poučeval jo je navadno v prvih dveh razredih in v obeh oddelkih za Nemce, latinščino in grščino pa je učil v vseh razredih.

Ko je njegov tovariš in prijatelj dr. Jakob Sket osnoval „Kres“, mu je bil Šajnik v vseh letnikih stalen sotrudnik.

Že Urban Jarnik, ki ga imenuje Stanko Vraz slavnega Nestorja, je opisal v Kolu (Zagreb 1842) koroško narečje: „Obraz slovenskega narečja u Koruškoj“ (Z uvodom in opazkami od St[anka] Vr[aza]). Koroško narečje je razdelil v tri razrečja: junske, rožanske in ziljske, kar v glavnem še danes drži. A te je le na splošno očrtal. Šajnik pa se je lotil rožanskega narečja in ga natančneje opisal. Pridržal je prvotno tudi izraz „razrečje“: Kres I 1881, str. 412 sl.: *Obraz rožanskega razrečja na Koroškem*, nadaljeval je razpravo v II. letniku Kresa (str. 427 sl.): *Obraz rožanskega narečja na Koroškem*. V programu celovške gimnazije l. 1882 pa je spisal razpravo: „Die Assimilation im Rosenthaler Dialekt. Ein Beitrag zur Kärntisch-slovenischen Dialektforschung.“ Tako so jezikoslovci dobili jasno sliko o rožanskem narečju. V novjšem času je Isačenko izdal knjigo o narečju v Selah. Ivan Grafenauer je spisal v Archivu für slawische Philologie XXVII (1904/5) razpravo: „Zum Akzente im Gail-

talerdialekte (195—228), Janko Kotnik pa je napisal disertacijo o narečju Dobrij pri Guštanju, ki pa ni izšla. Vse te razprave je upošteval Fran Ramovš v historični gramatiki slov. jezika VII. zv., Dialekti in črpal seveda tudi iz lastnih virov. Ramovš seveda tudi opisuje podjurski dialekt, ki se ga pa dosedaj posebej še nihče ni lotil.

Druga panoga, s katero se je Šajnik bavil vse življenje, je bilo imenoslovje. V drugem letniku Kresa (1882) je pisal o krajevnem imenu Sele na Koroškem (str. 639—41). Krajevna imena je razlagal v „Domačem prijatelju“, ki je izha-

Otok

jal kot zabavno poučna priloga „Miru“ od l. 1897—1900. V Izvjestjih muzejskega društva za Kranjsko (III 1893) je objavil članek „Slovenska osebna imena v starih listinah“. Svoji ožji domovini se je oddolžil z razpravo „Die Ortsnamen des Gerichtsbezirkes Ferlach“ (56. Program celovške gimnazije) in z zgodovinskim spisom „Borovlje in puškarija v Borovljah“ v Koledarju Družbe sv. Mohorja za leto 1889.

Leta 1795 je potoval nemški popotnik po Koroški. Svoje potovanje je opisal v knjigi „Reise durch einige Theile vom mittäglichen Deutschland und dem Venetianischen“. Knjiga je leta 1798 izšla v Erfurtu. O Borovljah piše: Borovlje so znane po svojih rudnikih železa in po tovarni pušk. K tovarni računajo sedaj 185 mojstrov in 400 pomočnikov, ki so skoraj vsi Slovenci. Živijo tudi po okoliških vaseh in vsi delajo za skladišče v Borovljah. Ta tovarna oskrbuje armado s flintami, karabinerji in pištolami. Leta 1793 je do-

bavila 1281 mušket in 6000 karabinarjev, leta 1794 pa samo 1000 mušket. Ker skoraj vsi prebivalci delajo za puškarno, se vedno čuje ropot kladiv in v vsaki hiši so vsi zelo pridni. Delo je razdeljeno, eni delajo te, drugi druge dele pušk. Borovlje so skoraj to, kar je bila Akvileja (Oglej) v starem veku glede orožarjev. (Te podatke, ki jih je priobčil nemški potopisec, do sedaj še nihče ni upošteval).

Leta 1914 smo osnovali v Celovcu slovensko zgodovinsko društvo, ki mu je bil za predsednika izvoljen zgodovinar župnik Štefan Singer. Nameravali smo izdajati tudi svoje glasilo, a prva svetovna vojna je preprečila, da bi se nadaljevalo započeto delo. Profesor Šajnik, ki sem ga povabil k sodelovanju, mi je izročil spis o krajevnih imenih, ki pa seveda ni izšel.

O etimologiji slovenskega Celovca se je vnel boj, v katerega je posegel tudi Šajnik v Jagičevem Arhivu. Tretja panoga, ki je bila profesorju Šajniku pri srcu, je bila koroška slovenska slovstvena zgodovina. V III. letniku Kresa (1883 str. 221 sl.) je lepo opisal Jarnikovo zapuščino, ki jo hrani v svojem arhivu celovski muzej. Jarnik, sodobnik pesniku Valentinu Vodniku, pesnik, preporoditelj, zgodovinar, leksikograf, ljudski pisatelj itd. še do takrat ni imel kritičnega življenjepisa in literarne ocene. V prihodnjem letu (1884) mu je v Kresu spisal tudi življenjepis. V Slomškovi dobi je deloval v Celovcu profesor Matija Ahacelj, ki mu je istotako posvetil daljši spis (Kres IV, 1884, 464 sl.). Opisal je tudi življenje in delo koroškega slovenskega pisatelja, slovničarja in leksikografa Ožbalta Gutsmana in prvi naznanil Drabosnjakovo knjigo Marijin pasijon. „Knjiga pisana v koroškem narečju od l. 1811.“ (Kres V. 1885). Dotaknil se je tudi abecedne vojske in objavil o njej dokument iz arhiva celovškega ordinariata. O dekanu Lambertu Ferčniku je spisal življenjepis v Koledarju Mohorjeve družbe za l. 1889 (55—57). Svojemu prijatelju, tovarišu na gimnaziji dr. Jakobu Sketu je posvetil lep življenjepis v Koledarju M. D. za leto 1913.

Med prvo svetovno vojno sva bila s tovarišem Štefanom Podbojem mobilizirana. Šajnik je prevzel kot upokojenec najine slovenske ure na gimnaziji. Prijatelj Podboj je že l. 1914 padel v Galiciji. Šajnik se ga je spomnil v programu celovške gimnazije.

Pred prvo svetovno vojno je izhajala na Dunaju revija „Oesterreichische Rundschau“, ki je skušala družiti vse tedanje avstrijske narode. Tudi profesorja Šajnika so povabili k sodelovanju. Spisal je lep članek o pomenu in zgodovini Mohorjeve družbe, ki ga je podprl tudi s potrebno statistiko števila članstva. O vsebini nam je večkrat pripovedoval in tudi o tem, kako je karakteriziral različne pisatelje in njih povesti. Članek je že bil postavljen, opravil je korekturo in jo odposlal. A spis nikoli ni zagledal belega dne ker je bilo pač očitno, da noben narod v takratni Avstriji ni imel take knjižne založbe, ki bi s svojimi knjigami v takem številu prodirala med ljudstvo in bi se lahko kosala z Mohorjevo družbo. Avstrijski vladi pa seveda tudi ni bilo všeč, da je imela sloven-

Probst & Co., otroški vozički

vozički za punčke, izdelava in vsa popravila
Celovec Pauličeva ulica 22, telefon 38924

ska Družba svoj sedež v Celovcu, odkoder je razposlala v teku let milijone in milijone slovenskih knjig.

Tako je Šajnik proučil slovensko koroško slovstvo od Ožbalta Gutsmana, preko Jarnika in Ahacelja, Janežičevega prijatelja Lamberta Ferčnika pa do novih izdaj Mohorjeve družbe.

Mnogo se je Šajnik bavil z narodopisjem, posebno s slovenskim ljudskim izročilom. V Kresu II. (1882) je objavil dve narodni pripovedki v dialektu: Dve narodni z Rožanskega: 1. Otošč'zuen in 2. Hrad v Hod'shah. V V. letniku Kresa je priobčil obširno razpravo „O narodnih pesmih koroških Slovencev“, leta 1889 pa je izšla v Ljubljani njegova knjiga „Narodne pesmi koroških Slovencev“, ker Matica še ni izdala svoje zbirke.

Za „Oesterreichsche ungarische Monarchie in Wort und Bild“ pa je spisal članka „Mythen, Sagen und Volkslieder der Slovenen“ (Kärnten 151, Krain 378.) Šajnik je nadaljeval in poglobil Majarjevo narodopisno delo in kar so Majar in drugi raztresli narodnih pesmi po časopisih, je vse sistematično uredil. Že ta kratki očrt njegovega dela pa nam je pokazal, da je opravil za koroške Slovence zaslužno in solidno delo.

Miha Rigl:

O koroškem slikarju Golobu

Ob vročih poletnih dneh smo se otroci zbirali pri „fludru“ na Meži. To je bilo široko leseno korito, v katerem je tekla umazana voda iz pralnice leškega premoga. Nemško, po navadi s spačenimi imeni, je namreč prebivalstvo Prevalj, Leš in Guštanja imenovalo razne naprave okrog rudnikov in tovarn; približno tako pač, kakor so jih nekdanj označili nemški fabrikanti in uradniki.

Ko nas je zazebló, smo zlezli iz vode, navadno bolj umazani, kakor smo šli vanjo, in se zbirali kje ob obali. Meža je tam na debelo napravljalala ilovico, ki jo je spirala iz premoga. Kobacali smo po tem toplem blatu, se obmetavali z njim, ali pa delali iz njega razne figure. Golobov Franci je bil v tem najbolj mojster. Bil je tudi med najstarejšimi v naši družbi. Medtem, ko smo mi nerodno delali hiše ali kakšne živali, je znal on mimogrede izoblikovati žensko telo, da smo ga morali občudovati.

Že dolgo je tega. V letih po prvi svetovni vojni je bilo. Golobovi starši — oče je bil mesar — so v Prevaljah prodajali po četrť kile mesa brezposelnim rudarjem, ženskam, ki so nabirale odpadni premog in ga poceni ponujale po hišah, ter gozdnim delavcem. Zaslužek je bil pač vedno manjši, ker je leški rudnik odpuščal vedno več svojih delavcev. Golobovi so se preselili iz Prevalj v Maribor.

Sin Franci se je vedno rad vračal v Prevalje. Tudi potem, ko se je pri mariborskem cerkvenem podobarju Zorattiju že izučil rezbarstva in še pozneje, ko je študiral pri Francetu Kralju v Ljubljani kiparstvo in pri profesorju Gjurriču v Zagrebu slikarstvo. Bil je tudi v inozemstvu, kjer se je izučil konzervira-

nja starih podob. V ptujski cerkvi, stiškem samostanu in drugod je nato odkrival stare podobe, slikane na zid.

Kadar se je vračal, nam je pripovedoval o življenju v svetu, o življenju, ki ga pač lahko živi študent brez denarja, o bridkih in veselih dogodivščinah, največ pač o stradanju.

„Fludra“ takrat v Prevaljah že ni bilo več. Neko deževno pomlad, ko se je sneg na Peci posebno hitro topil, ga je odnesla narastla Meža. Pa tudi ni bil potreben. Na Lešah je namreč zapuščene rove premogovnika že zalila voda

*Franjo Golob „Pomlad“
(Iz mapi lesorezov
„N'mav čriez izaro...“)*

in na Prevaljah so podrli zadnji visoki dimnik, edini ostanek nekdanje velike železarne. Iz opeke tega dimnika si je sezidal advokat, ki je vodil razprodajo premoženja nekdanjega leškega premogovnika, najlepšo vilo v vasi.

Golob je bil tistega leta že umetnik in si je ustvarjal svoje mesto med slovenskimi slikarji. Slikal je kraje in ljudi: prevaljškega občinskega reveža „Popovega terca“, majhno lokomotivo, ki je prevažala svinec iz Žerjava v Prevalje in razdrte hiše iz delavske kolonije ob Meži. Vleklo ga je med delavce in kmete v tem delu Slovenske Koroške. Rad je pel in imel je mehko dušo kot jo pač imajo koroški Slovenci to in onstran meje.

Njegov rojstni kraj ga je vedno in vedno privlačeval. Morda iz dveh vzrokov. Tu je prisluškoval utripu tistega življenja, ki ga živi del slovenskih ljudi na drugi strani meje. Bolečina, globoko nekje v srcu, ki včasih tako močno veje iz otožne koroške narodne pesmi, ga je neprestano priklepala. Mapa lesorezov, ki je izšla leta 1938 v ljubljanski bibliofilski založbi z naslovom „N'mav čriez izaro...“ govori o tej ljubezni do ljudi na Koroškem. In prav poezija tega dela slovenskih ljudi in zemlje je oblikovala tudi njegovo umetnost. Njegov ekspresionizem je iskal vzore v narodnih rekah in pesmih, ki so na svoj

način izražale prispodobе za življenje. Po svoje je upodabljal upornost ljudstva, njegovo življenje in sanje „o vigredi, ko se bodo hribci prekopneli.“

Znanilke velike vigredi pa je kot napreden inteligent hodil iskat tudi tja, kjer je bila zima najtrša. Malokje je bila stiska v tistih letih tako huda kakor v Mežiški dolini. Mnogi so bili brez kruha. Delovnih rok in lačnih ust je bilo preveč v teh krajih še od takrat, ko je propadel rudnik na Lešah in pozneje tudi poskus, da bi začeli kopati premog na Holmecu. Čez mejo je vdiralakulturbundovska propaganda, žandarji in sreski načelniki pa so zapirali komuniste in vse tiste, ki so se „preglasno“ — da se ne bi zamerili Nemcem — upirali nacističnim agitatorjem.

Tik pred vojno, ko je bila grožnja s severa vedno hujša, se je Golob z vso vnemo lotil dela v društvu „Priateljev Koroškega in Kobanskega“, ki naj bi narodno-obrambno delovalo v krajih ob meji od Maribora do Črne. Z njim je

Poljedelski stroji

prodaja

nakup

zamenjava

Vse poljedelske stroje, elektro-, bencin-, in dieselmotorje, šivalne stroje
dobite po najugodnejših cenah (tudi na obroke) pri

Maks Traun Pliberk

zvesto sodeloval njegov vrstnik, štajerski slikar Lojze Šušmelj, s katerim sta skupaj slikala in večkrat razstavljala. Oblast društva ni dovolila, kljub temu pa je zaživelo in delalo skrito. Zbiralo je vse, ki so bili pripravljeni najbolj odločno se upreti rastočemu pritisku hitlerjevcev.

V službi je bil takrat Golob v mariborskem muzeju, stanoval in slikal pa je na Fali. Na Kobansko in Koroško je prihajal ob raznih prilikah in bil je domač med ljudmi, ki jih je družil srd proti neštetim krivicam stare žandarske Jugoslavije in ki se niso strinjali s takratno, do hitlerjanske propagande tako popustljivo oblastjo.

Med Golobovo umetnostjo, nazori in življenjem ni bilo razlike. Ob najtežji preizkušnji, ki ga je še čakala, je to dokazal.

Takoj po okupaciji Jugoslavije so se zbrali v Mežiški dolini skupaj s komunisti ljudje, ki so bili pripravljeni na dejanja. Med njimi je bil Golob, ki se je takrat naselil v okolici Dravograda. V organizacijo, ki je pripravljala sabotažna dejanja, pa se je vrinil agent. Gestapo je začela divjati in veliko ljudi je v zaprtih kamionih pod stražo potovalo v Begunje. Samo trije ali štirje od tistih so se po dolгих letih trpljenja v taboriščih vrnili domov.

V poznem poletju 1941, takrat, ko se začne narava odevati v čudovito pisane barve, ki naravnost kličejo slikarja, so Nemci odpeljali iz zaporav Begunjah k mostu pri Domžalah skupino talcev. Golob je bil med njimi.

Padel je mlad, na začetku svoje umetniške poti in poln načrtov in moči, da bi prispeval k prebujajoči se veliki pomladi.

Te vrstice sem zabeležil zato, da bi širši krog koroških Slovencev spoznal umetnika, ki je velik del svojega življenja posvetil slovenskim ljudem na Koroškem.

Osemdesetletnica Hranilnice in posojilnice v Št. Jakobu v Rožu

Št. Jakob v Rožu — ki ga omenja že znani zgodovinar Valvazor v svoji Topografiji (krajepisju) „imenitne nadvojvodine Koroške“ iz leta 1688 ter je v njegovem priloženem zemljevidu Koroške med redkimi kraji zaznamovan tudi Št. Jakob — isti Št. Jakob, ki ga je kartograf sicer lepega zemljevida Koroške v prospektu tujskoprometnega urada v Celovcu za leto 1936 „pozabil“ (ali moral pozabiti) vrisati!

Valvazor opisuje v svoji zgodovinski knjigi na kratko siloviti turški napad na Št. Jakob leta 1478, ko se je okoli 300 domačinov zbralo na hribčku v zasilno utrjeni cerkvi sv. Jakoba ter so se junaški branilci borili pol dneva in se zvečer udali oblegovalcu verujoč njegovim obljubam, da bo ohranjeno njihovo življenje in premoženje; a drugega jutra ni dočakal nihče od njih živ razen onih nesrečnežev na poti v sužnost; pa tudi vsa vas Podgrad s cerkvijo sv. Jakoba vred je bila požgana. Ves gornji Rož je bil tedaj uničen in priča tedanjih grozot; župnik Jakob Unrest, je zapisal v svojo kroniko, „da od Rožeka do Mohljic ni bilo videti več nobene hiše ter je ostala le ena koča, en skedenj in ena sušilnica . . . ! Ti strahotni dnevi so tudi ovekovečeni v naši prelepi povesti „Miklova Zala“.

Št. Jakob v Rožu — pa je vendar le še tu! Preživeli Šentjakobčani so se zopet dvignili, postavili na novo svoje domove ter jih počasi spet opremili in do leta 1489 so tudi že na novo pozidali svojo cerkev sv. Jakoba, tokrat večjo od prve. Ta lična cerkvica stoji na skofo 200 metrov visokem podgorskem griču, iz katerega se nudi obiskovalcu edinstven razgled čez celo Rožno dolino. Nekaj metrov nad cerkvijo štrle še iz zemlje razvaline nekdanjega gradu „Raze“, ki je dobil svoje ime že v letu 875 po slovenski besedi rož, roža, in po tej je tudi „Rožna dolina“. Ljudstvo imenuje te grajske zidne ostanke, ki so dosegli starost nad tisoč let, le še z besedo „turni“ t. j. stolpi. In razne ohranjene zgodovinske listine spričujejo, da je v tem lepem kraju živel in vztrajal do danes žilav, zdrav slovenski rod že nad tisoč let, ki je dajal skozi vsa stoletja trdne in značajne može slovenskemu narodu in dal posebno v zadnjih 200 letih odlične, nepozabne Slovence, kot so n. pr. prof. Matija Ahacelj, prof. Anton Janežič ter mnogo, mnogo drugih.

Ta šentjakobski rod skupaj z ostalimi koroškimi Slovenci ter z vsemi Slovenci v ostalih pokrajinah, je moral preživljati tudi vse gospodarske neprilike in krize v prvi polovici minulega stoletja, ko je nastal prevrat v gospodarstvu vseh področij. Po letu 1848 so se težave še povečale. Mnogi misleci in človekoljubi med evropskimi narodi so iskali rešitve iz tedanjih zmešnjav ter prišli končno — po raznih težkih skušnjah — do spoznanja, da je rešitev iz gospodarske zmede mogoče najti le v — s a m o p o m o č i, v združitvi vseh obteženih in trpečih v celoto, v društva, iz katerih se je pozneje izlevila z a d r u g a.

Čut po gospodarski osvoboditvi je bila koroškim Slovencem še v krvi iz

težkih fevdalnih časov, ko je bil slovenski kmet še podložnik nemškega graščaka. Nove gospodarske razmere po letu 1848 so pa prisilile predvsem kmeta, da je preusmeril svoje gospodarjenje. Prej je uredil svoje obveznosti večinoma v naravi, sedaj pa je bilo treba za vse — gotovine! A baš pomanjkanje gotovine je povzročalo v onem času največ skrbí kmetom, enako pa tudi obrtnikom.

V naših deželah so se prvi znašli obrtniki pri iskanju rešitve za izboljšanje svojega gospodarskega položaja in sicer Celovčani, ki so leta 1851 osnovali „Pomožno blagajniško društvo“ — „Aushilfskassen-Verein“.^o) Po celovškem zgledu je pet let pozneje ustanovil češki rojak Horak v Ljubljani „Družbo za denarno pomoč obrtnikom in rokodelcem“. Leta 1874 se je društvo spremenilo v zadrugo, leta 1922 pa se je preosnovalo v Obrtno banko.

Toda za kmeta ni bilo tedaj pri nas še nobene tozadevne pobude. Že veliko prej so bile sicer ustanovljene v večjih mestih hranilnice, (v Ljubljani Kranjska hranilnica l. 1820, v Celovcu leta 1831), toda te hranilnice po svojem ustroju niso bile primerne za malega kmeta, ki je rabil predvsem kratkoročna posojila do prodaje svojih pridelkov. Posojila v teh hranilnicah so bila dosegljiva skoro vedno le po posredovanju advokatov, predraga pa tudi radi zahtev po vknjižbi na posestvo. Vrh tega so bili ti denarni zavodi v strogo nemških rokah ter slovenskemu kmetu neprijazni. In tako je ostal naš kmet še desetletja odvisen od podeželskih in mestnih oderuhov, ki so bili velikokrat tujerodci in je po njihovi krivdi prišlo nešteto kmetij v tujo last.

Med Slovenci se je prvi dvignil dr. Jože Vošnjak, ki je leta 1868 opisal v „Slovenskem Narodu“ „Kmetijske založne“ na Češkem, kjer si jih je ogledal osebno. Prišlo je do poskusov ustanavljanja tem podobnih denarnih zavodov v Mariboru in Šmarju pri Jelšah v letih 1869—1872, a žal tedaj organizatorji še niso uspeli.

„Koledarček Družbe sv. Mohora za prestopno leto 1872“ pa je prinesel obširen članek imenovanega dr. Jožeta Vošnjaka pod naslovom: „Posojilnice na pomoč kmečkemu ljudstvu“. V petih poglavjih je pisec temeljito razložil potrebo po samopomoči kmeta, o koristi društev sploh ter o „kmečkih založnicah“ ali posojilnicah, ki so jih Čehi začeli ustanavljati leta 1858. Nadalje o bistvu posojilnic, v 4. poglavju pa je razložil zgledna pravila za Okrajno posojilnico v Šmarju ter končno dal še navodila za ustanavljanje.

Vse kaže, da je dal ta članek pobudo šentjakobskim rodoljubom za ustanovitev posojilnice. Njeni glavni snovatelji so bili dr. Valentin Janežič, šent-

Št. Jakob v Rožu

Pripomba: To društvo je novembra 1951 kot „Gewerbe und Handelsbank, reg. Gen. m. b. H.“ praznovalo svojo 100 letnico!

jakobski rojak in polkovni zdravnik v Celovcu in tedenja šentjakobska duhovnika, Franc Treiber ter Jakob Knaflič. — 11. septembra 1872 je zabeležil župnik Franc Treiber na dopisu okrajnega glavarja Lizinga iz Beljaka z dne 7. septembra 1872 sprejem dopisa in priložnega dekreta c. kr. Deželnega predsedništva v Celovcu z dne 5. septembra 1872 št. 959, s katerim so bila pravila posojilnice potrjena.

S tem dnem, 5. septembra 1872, je bila pravno ustanovljena „Posojilnica Št. Jakobska v Rožu“ na podlagi društvenega zakona z dne 26. XI. 1852.

Takoj v naslednjih septemberskih dneh je začela s poslovanjem in sicer „v svojem stanovanji pri „Mačeku“ na Tešinji“, kot omenja tiskano vabilo na prvi redni občni zbor v nedeljo 28. IX. 1873.

5. septembra 1952 bo minulo 80 let, odkar deluje prva slovenska posojilnica na Koroškem! Če si predočimo danes raznolike težave, ki so jih morali premagati ob ustanavljanju nove, tedaj še tudi pravnikom malo poznane gospodarske ustanove; in če se uživimo v tedanje gospodarske in narodno-politične razmere med koroškimi Slovenci, potem sedaj po 80 letih ne moremo dovolj občudovati pogum, odločnost, dalekovidnost in vztrajnost ustanoviteljev Št. Jakobske posojilnice v Rožu! Ne smemo pozabiti, da je šlo tu za ustanovitev prve kmečke posojilnice med Slovenci ter je danes Št. Jakobska kreditna zadruga najstarejša kmečka posojilnica na Koroškem in v Avstriji sploh!

V onih dneh, 23. VI. 1872., je bila sicer ustanovljena že ena slovenska posojilnica in sicer „Okrajna posojilnica v Ljutomeru“, toda ta ni bila izrecno kmečka posojilnica, ampak obeležje le-te je bilo predvsem za trške razmere ter velikopoteznost za ves ljutomerski okraj. Tudi je ta posojilnica že končala svoje poslovanje v svojem 75. letu delovanja. Pripomniti je še treba, da je komaj nekaj let poprej bila ustanovljena prva kmečka posojilnica v Nemčiji (Heddersdorf) po načelih Raiffeisena.

Pri začetnem urejevanju in notranji organizaciji te tedaj še edinstvene gospodarske ustanove je z veliko ljubeznijo sodeloval dober prijatelj ustanovitelja dr. Valentina Janežiča, odvetnik dr. Pavlič iz Velikovca ter je med drugim sestavil tudi vzorce prvih slovenskih posojilničarskih tiskovin.

Zanimivo je tudi, da je dal Št. Jakobski posojilnici Pristojbinski urad v Celovcu aprila 1876 na štirih straneh navodila za plačevanje pristojbin in davkov in to v zgledni, naravni šolski obliki ter načrtal vzorec za tozadevni žurnal. Taka vljudnost državnih uradov je postala v poznejših letih velika redkost.

Slovenski zadružni strokovnjaki so vsa leta ugibali, zakaj je Št. Jakobska posojilnica tako dolgo odlašala s preosnovo iz društva v zadrugo, kar je končno storila šele 9. IV. 1901, med tem ko je zadružni zakon stopil v veljavo aprila 1873, torej že sedem mesecev po njeni ustanovitvi. Če se za Koroško upošteva vsebina dveh dopisov tedanjega predsednika Kmetijske družbe

Cvetlice SCHILCHER Celovec Benediktinski trg

dr. Edlmann v tej zadevi na Št. Jakobsko posojilnico, v kateri se sklicuje na odločitev in sklep drugih koroških zadrug, ki so ga pooblastile, da povabi posojilnico za preosnovo iz društva v zadrugo, je bil po našem mnenju glavni vzrok p r e v i d n o s t, da ne bi Šentjakobska posojilnica prišla pod tuj vpliv. V teh letih namreč še ni bilo nobene druge slovenske posojilnice na Koroškem — (prva naslednja je bila ustanovljena v Ločah leta 1885) — ne na društveni, niti ne na združni podlagi. Iz vabila pa se da sklepati, da je šlo za združitev vseh tedanjih zadrug v zvezo, v kateri bi pa razumljivo edina slovenska posojilnica — utonila. In gotovo je bilo to za te zavedne slovenske gospodarstvenike merodajno ter soraje čakali, kaj prinese bodočnost; imeli so prav!

Kot že zgoraj omenjeno, je razposlala Posojilnica 15. IX. 1873 svojim članom tiskana vabila za svoj p r v i redni občni zbor, ki se je vršil pri „Mačeku“ na Tešinji v nedeljo 28. septembra 1873 s sledečim dnevnim redom:

Poročilo o letnem delovanju in napredku.

Poročilo o letnem računu.

Volitev pregledovalcev računa.

Odločanje dividende na posojila.

Razni drugi nasveti in pogovori.

Zanimivost Št. Jakobske posojilnice je tudi v tem, da je končala svoje prvo poslovno leto s e p t e m b r a 1873, ob resničnem letnem zaključku ter se je držala vsa leta tega in zaključevala svoje bilance vedno za čas od 1. septembra do 31. avgusta prihodnjega leta. Izgleda, da je to edini primer med slovenskimi posojilnicami in zadrugami vobče, ki zaključujejo redno svoje račune s koledarskim letom.

Gospodarski, čisto računski pregled za vsa ta dolga leta bi bil zelo zanimiv in poučen, toda za vse to na tem mestu ni prostora. Pač pa je treba poudariti, da so Šentjakobčani iz Roža pri osvobodjevanju slovenskega kmeta iz pretežkih gospodarskih razmer minulega stoletja prvizgledno pokazali živo vero v samopomoč, trdno zaupanje v svojo lastno silo ter zgledno ljubezen do svojih narodnih sorojakov. Danes ni težko govoriti o idealih združne ideje, ker je ta že občeveljavna pridobitev človeštva ter so njeni praktični uspehi že zelo pomembni. Toda pred 80. leti...? Prav posebno pa je treba ob tem častitljivem jubileju poudariti, da je bila Šentjakobska posojilnica v Rožu res dosledno slovenska ter ni z dvojezičnostjo nikdar iskala kompromisov! Vse tiskovine doma in za sodišče so bile samo slovenske in celo svoje lastne slovenske menice je imela, in to že v letih 1872—1873! — Kakšne so bile tedaj narodnostne razmere po ostalih slovenskih mestih, vključno Ljubljano? Tam so se počasi probujali, tu so bili že prebujeni! Zopet se je pokazalo, da je Koroška — zibeljka slovenskega naroda še vedno trdna! Št. Jakob v Rožu pa je daleč prednjačil in bil pravo narodno in kulturno žarišče slovenskega dela Koroške!

Šentjakobska posojilnica v Rožu je začela pred 80 leti zbirati okoli sebe gospodarsko šibke domačine iz bližnje in daljne okolice. Z leti je postala gospodarska trdnjava za ves gornji Rož in v svoji gospodarski neodvisnosti je lahko dala nebroj odličnih mož! Prvo njeno načelo je bilo: n e o d v i s n o s t in zato ni nikoli pričakovala in iskala kakršne koli pomoči, ker so se njeni voditelji

jasno zavedali, da bi v njihovih razmerah vsakršna pomoč le slabila njihovo odpornost v boju za narodni in gospodarski obstanek.

Ustanoviteljem Šentjakobske posojilnice, dr. Valentinu Janežiču, Fr. Treiber-ju, Jakobu Knafljiču in vsem ostalim ter vsem njihovim naslednikom velja hvaležen spomin ob 80-letnem jubileju!

Želja vseh slovenskih združnikov za nadaljne uspehe in razmah pa spremljajo ob tej priliki tudi današnje Št. Jakobsko slovensko gospodarsko ustanovo, katero ob 80. letnici obstoja spet vodi kot predsednik potomec iz slavne in ugledne Janežičeve družine!

Dr. Julij Felaher:

Košatov rod

(KULTURNO-ZGODOVINSKO GRADIVO).

Ozemlje, ki v loku obkroža zapadno polovico Vrbskega jezera in se razprostira med jezerom, Dravo in Osojskimi Turami proti Beljaku, je med najlepšimi biseri Slovenske Koroške. To ozemlje, ki obsega občine Škofiče, Logo ves, Vrbo, Dholico, Gozdanje, Lipo in Vernberk, ne slovi samo po veličastni naravni lepoti, temveč tudi po svojih nadarjenih in srčno veselih ljudeh, ki so pred desetletji bili in so še danes, predvsem v občinah Loga ves in Škofiče, vzor narodne zavednosti in gospodarskega napredka.

Nadvse zanimiva pa je tudi narodno-politična in kulturno-zgodovinska slika te pokrajine. Še do leta 1880 je večji del tega ozemlja obsegala le občina Vrba, ki so jo po letu 1880 razdelili na občine Logo ves, Vrbo, Gozdanje in Lipo. Po avstrijskem uradnem ljudskem štetju iz leta 1880 je prebivalo v veliki občini Vrba 3551 Slovencev in samo 137 Nemcev, pa še od teh jih je bilo 80 v Vrbi, ki je imela tedaj veliko slovensko večino; našteli so 224 Slovencev. Občina Škofiče je izkazovala po citiranem ljudskem štetju 1277 Slovencev in komaj 14 Nemcev.¹⁾

Z razvojem tujskega prometa pa se je Vrba razvila v svetovno letovišče, obenem pa postala središče germanizacije slovenskega ozemlja. Tuj kapital je pokupil od domačinov obrežne parcele ob jezeru, sezidal hotele, vile in kopališke naprave, tuji kapitalisti pa so izkoriščali slovensko delovno kmečko ljudstvo, istočasno pa ga potujčevali.

Roko v roki z gospodarskim zaslužnjevanjem in socialnim izkoriščanjem domačega slovenskega prebivalstva so tujski promet in avstrijska politična uprava, posebno pa šola v Vrbi, že v dobi avstro-ogrske monarhije in s še večjo vnemo in doslednostjo v senžermenski Avstriji ponemčevali. Tem činiteljem se je v senžermenski Avstriji pridružila tudi cerkev, ko je celovski ordinariat namestil na slovenski fari Dvor rajhovskega duhovnika, kateri je pre-

¹⁾ Obširen Imenik krajev za Koroško, izdan od Statistične Centralne Komisije na Dunaju 1883, stran 30, 31, 66 in 67.

nesel sedež fare iz Dvora v Vrbo in leta 1936 sezidal v Vrbi tako zvano nemško cerkev. Lani pa so Vrbo kot samostojno župnijo ločili od stare fare Dvor.

Tudi danes je ljudska šola v Vrbi, katero morajo obiskovati slovenski otroci iz občine Loga ves, samo nemška, čeravno spada Vrba po uredbi o dvojezičnem šolstvu z dne 3. oktobra 1945 v ozemlje dvojezičnega šolstva, in cerkev nadaljuje z germanizacijo kakor pred vojno. Ves ta germanizacijski stroj deluje neprekinjeno in dosledno dalje.

Toda vzlic temu potujčevalnemu navalu, ki je začel z razvojem kapitalizma na Koroškem po letu 1848, je slovenstvo na tem predelu pokazalo izvanredno življenjsko silo in v občinah v Logi vesi in Škofičah uspešno kljubovalo nemškemu pritisku in germanizaciji ter branilo domovinsko pravico slovenščine, medtem ko so občine Dholica, Gozdanje in Vernberk, ki ležijo ob severni slovenski narodnostni meji, v narodnem pogledu utrpel občutne izgube. Na čelu obrambe slovenstva zaznamujemo iz tega ozemlja odlične borce. Ko je večji del tega ozemlja v Napoleonovi dobi pripadal Iliriji in je meja med francosko okupacijsko cono in Avstrijo tekla po ozemlju občine Dholica vzhodno od Vrbe čez jezero in po vzhodnem delu občine Loga ves skozi Dob, na kar še danes spominja znamenje v Dobu, in naprej skozi občino Škofiče, je „kmetiški pesnik“ Andrej Šuster-Drabosnjak, „en poreden paver v Korotane“, na sončnem hribu v Drabosinjah pri Jezercih nad Vrbo zlagal svoje rajme in pisal svoje pasijonske in božične igre ter igre o izgubljenem sinu, o Egiptovskem Jožefu, o Esteri in Amanu in povest o lepi Magdaleni; sam je v svoji „ilegalni“ tiskarni razmnoževal svoje spise. Tod je slovensko ljudstvo do novejša dobe uprizarjalo Drabosnjakove igre.

V teh krajih je 18. septembra 1870 bil drugi veliki tabor koroških Slovencev v Žopračah, kateremu je predsedoval Primož Košat, po domače Virt in na katerem je Matija Majar-Ziljska „s prav umljivo prepričevalno besedo govoril o potrebi in koristi zedinjenja vseh Slovencev.“ Na tem taboru je nad 10.000 koroških Slovencev zahtevalo enakopravnost v šolah in uradih, dvignilo odločen protest proti zapostavljanju in potujčevanju in zahtevalo, „da bi Slovenci posebej volili svoje zastopnike in da bi Slovenci imeli svoj deželni zbor!“

Tod so v novejši dobi dvignili in utrjevali narodno zavest slavni čebelar Janez Sumper, narodni buditelj Anton Gabron, pisatelj in dramatik „Miklova Zala“ Jaka Špicar, vsi v skočidolski fari, pisatelj in slikar Janez Marinič v Lipi, Pavle Kernjak, znani nabiratelj in harmonizator koroških narodnih pesmi na Trebinji. Na tem ozemlju je vodil starosta slovenskih županov na Koroškem še sedaj živeči ugledni Matevž Rajner, po domače Sušnik, občino Loga ves dolga leta v neprestani borbi za pravice slovenskega delovnega ljudstva in za enakopravnost slovenščine v uradih in šolah, ter skupno z županom Šalerjem kot tajnik vpeljal že začetkom XX stoletja slovensko uradovanje.

Tu v Logi vesi, Škofičah, Gozdanjah in Lipi so se slovenski koroški sred-

Tesarski mojster *Ignacij Koren* Dvor pri Pliberku

izvršuje vsa v tesarsko široko spadajoča dela - gradbene načrte - izdelava mlinskih vodnih koles, solidno in poceni

nje- in visokošolci pred prvo svetovno vojno zbirali na počitniških prosvetnih in socialnih tečajih in uživali gostoljubje in stalno podporo zavednih slovenskih družin.

Svoje slovenstvo je prebivalstvo v občinah Loga ves in Škofiče z veliko večino manifestiralo tudi o priliki plebiscita 1920. leta; tod so 11. oktobra 1920 šovinisti in teroristi iz Št. Ilja zahrbtno ustrelili slovenskega mladeniča Motija Aichholzerja zaradi njegove slovenske zavednosti.

Ni torej slučajno, da je šovinizem in nacifašizem v drugi svetovni vojni zapiral, izseljeval in gonil v koncentracijska taborišča Slovence iz tega ozemlja. Ena od tisočerihr žrtev nemškega fašizma na Slovenskem Koroškem je bil Maks Černic, gospodar Kranjčičeve kmetije v Logi vesi, katerega so nacistični rablji po težkem mučenju v celovških zaporih poslali v zloglasno taborišče Dachau, kjer je 13. januarja 1945 umrl.

Toda ljudstvo se je uprlo nacističnemu terorju in se vključilo v osvobodilno gibanje. Na onem znamenitem hribu ob Rožeški cesti v Žopračah, kjer stoji domačija Košatov in kjer so bile borbe leta 1814, ko so s tega hriba avstrijski kanoni streljali na francoski glavni stan v Rožeku, na kraju, kjer je v septembru 1870 bil veliki slovenski tabor, so se leta 1944 koroški partizani borili proti veliki premoči nacistične policije in SS-edinic in žrtvovali svoja mlada življenja za enakopravnost in svobodo koroških Slovencev.

In na tem ozemlju je živel in gospodaril skozi stoletja in stoletja zaveden slovenski rod Košatov.

RODBINSKA KRONIKA KOŠATOVEGA RODU — ZGODOVINSKI DOKAZ SLOVENSTVA

Košatov rod izvira iz vasi Deščice, občina Loga ves; pri hiši se pravi pri Košatu. Isti rod pa je živel in gospodaril tudi na posestvu po domače Danijev v Ločah v isti občini. Da je Košatov rod zelo star, nam dokazuje okolnost, da je vulgarno in pismeno ime Košatov v Deščicah isto. Rod v Deščicah se omenja v listinah že okoli leta 1580 in še poprej. Skedenj Košatove kmetije je bil na novo sezidan leta 1661, hiša pa leta 1700.

V Ločah sem po listinah Košate izsledil šele v 18. stoletju, ko je bil zakonec Valentinu, po domače Danijevu, in Margareti Košat 4. junija 1797 rojen sin Primož Košat. Potomci slednjega so se preselili v Vetrinj. Po ustnem izročilu je bil ustanovitelj stranske linije Košatov v Vetrinju nezakonski sin neke Košatove hčerke; iz tega rodu izvira tudi slavní pevec in skladatelj Tomaž Košat, sin slovenskih staršev, ki je bil vso dobo študija na celovski gimnaziji vpisan kot Slovenec in se tudi čutil za Slovence ter pri obiskih pri svojih sorodnikih in rojakih v Deščicah govoril samo slovensko. S tem pa je nepobitno zavržena trditev nekaterih nemških piscev, da bi bil Tomaž Košat nemškega rodu.

Na podlagi listin, posebno pa ustnih izročil leta 1946 umrle Klare Košat, poročene Schmidt, okrajnega glavarja Mateja Kakla in drugih še živečih sorodnikov iz Košatovega rodu, je rodovnik Košatov naslednji:

V Žopračah, pri po domače Virtu, so se naselili Košati šele 30. marca 1869. leta.

Važen pripomoček pri ugotavljanju Košatovega rodu so rojstne knjige fare Št. Ilj ob Dravi, ki pa obstojajo šele od leta 1709 dalje. Pred tem letom

sta živeli dve rodbini Košatov in sicer: zakonca Florjan in Marija Košat ter zakonca Valentin in Marija Košat.

Zakonca, Florjan in Marija Košat, sta imela šest otrok: 3. VII. 1709 roj. Marijo, ki je kot prva iz Košatovega rodu vpisana v rojstnih knjigah šentiljske fare, nadalje 18. XII. 1713 roj. Tomaža, 22. III. 1717 roj. Magdaleno, 18. I. 1720 roj. Boštjana, 11. X. 1722 roj. Luko in 30. IV. 1725 roj. Nežo.

Zgoraj navedeni Florjanov sin Luka se je v rani mladosti poročil z neko Marijo. Ta zakonski par, Luka in Marija Košat, sta imela sedem otrok, ki so bili rojeni: 15. XII. 1744 Tomaž, 25. IX. 1745 Terezija, 27. VI. 1749 Peter, 2. VI. 1756 Gašper, 14. IV. 1759 Katarina, 8. V. 1763 Florjan in 26. VI. 1766 Pavel.

Zgoraj navedena zakonca, Valentin in Marija Košat, ki izvirata iz dobe pred letom 1709, pa sta imela dva potomca in sicer sina Antona, ki ni bil rojen v šentiljski fari in dne 14. XI. 1715 rojenega sina Andreja. Njun sin Anton se je 4. novembra 1748 poročil z neko Uršulo; zakonca Anton in Uršula Košat sta imela štiri otroke, ki so bili rojeni: 2. IX. 1749 Matevž, 24. I. 1754 Marija, 29. VI. 1757 Uršula in 8. I. 1766 Neža.

Zelo otežkočeno nam je ugotavljanje Košatovega rodu za dobo od druge polovice leta 1766 do leta 1795, ker so rojstne knjige fare Št. Ilj ob Dravi za to dobo zgorele. V to dobo spada rojstvo Valentina Košata, ki je nasledil očeta na kmetiji, ter Valentina Košata ml., glede katerega v listinah ni dokaza, če je prej imenovani Valentin Košat, po domače Danijev, njegov oče. Nadalje je bil leta 1789 rojen Janez Košat, ki je v starosti 81 let leta 1870 umrl v Žopračah.

Prvi vpis v rojstnih knjigah fare Št. Ilj ob Dravi iz leta 1795 je rojstvo sina Izidorja zakoncev Gašperja in Magdale Košat, ki se je rodil 23. XI. 1795. Oče, Gašper Košat, je bil zgoraj navedeni sin Luke in Marije Košat, roj. 2. I. 1756.

Prej omenjena zakonca Valentin, po domače Danijev, in Margareta Košat v Ločah, ki sta pradedi linije Primožov Košatov, sta imela sedem otrok: sin Jakob jima je bil rojen že v dobi pred letom 1795, za katero dobo so zgorele rojstne knjige, nato je sledil 4. junija 1797 sin Primož, ki je oče 13. aprila 1918 rojenega Primoža Košata, organizatorja tabora v Žopračah, 26. IX. 1799 Apolonija, ki pa je kot otrok umrla, tako da so naslednjo hčerko, rojeno 31. XII. 1801 (po drugem viru 31. IX. 1801) krstili zopet na ime Apolonija, nadalje 19. VIII. 1804 Matevž, 18. III. 1807 Jože in 23. VIII. 1808 Marija.

Sin prej navedenega Valentina Košata Jakob je očeta nasledil na kmetiji, po domače Danijev v Ločah, in se poročil z neko

Baško jezero

A n o, s katero sta imela dve hčerki: 22. I. (po drugih virih 22. VI.) 1815 rojeno Marijo in 10. II. 1817 rojeno Uršulo.

V dobi, za katero so rojstne knjige zgorele, rojeni Valentin Košat se je poročil z Barbaro, rojeno Sandman. Imela sta sedem otrok, ki so bili rojeni: 29. VII. 1821 Gregor, ki je kot otrok umrl, radi česar sta 12. VIII. 1822 rojenemu sinu dala zopet ime Gregor, dalje 5. XI. 1825 Valentin, ki je kot otrok umrl in sta radi tega 5. X. 1826 rojenemu sinu dala zopet ime Valentin, 4. X. 1828 Marija, 30. VI. 1830 Elizabeta in 15. XII. 1831 Ana.

Prvi Primož Košat je bil rojen 4. junija 1797 kot sin Valentina Košata, po domače Danijeva v Ločah, in njegove žene Margarete. Ta Primož Košat je oče dne 13. aprila 1819 rojenega Primoža Košata, ki je bil organizator velikega slovenskega tabora dne 18. septembra 1870 v Žopračah in znan narodni prepoditelj ter ljudski pesnik. Slednji se je poročil z Marijo, rojeno Hedenig, bajtarjevo hčerko na Spi pri Celovcu. Ta je morala radi siromašnosti, ki je vla-

Škofiče

dala na njeni domačiji, oditi od doma v službo za deklo. Kot tako jo je Primož spoznal in zasnubil. Niti njeni starši, niti ona, niso znali besedice nemško. Po starših je podedovala rojstno kočo na Spi, ki je prišla v last Košatov iz Deščic.

Zakonca Primož in Marija Košat sta imela osem otrok. Kakor starši, so se tudi otroci odlikovali po svoji narodni zavednosti. Rojeni so bili: 3. I. 1845 Elizabeta, 13. I. 1847 Marija, 3. V. 1849 Ana, 26. VI. 1851 Uršula, 4. VII. 1854 Andrej, 25. IV. 1856 Ivanka, 22. VIII. 1858 Klara in 10. II. 1861 Martin. Razen Andreja, ki je v zgodnji mladosti umrl, so vsi otroci dočakali visoko starost. Eli-

zabeta je bila učiteljica jezikov — saj je perfektno obvladala šest jezikov — poučevala je v Parizu, v Lüttichu v Belgiji, v Neaplu in Petrogradu (Leninogradu). Umrla je okoli leta 1930 v Celovcu.

Uršula se je poročila s kmetovalcem Kakl Matejem v Dobu, občina Loga ves; umrla je leta 1937. Imela je tri sinove in eno hčerko: Kakl Mateja, ki je bil okrajni glavar v Velikovcu v dobi od leta 1918 do novembra 1920 in po-

znejši banski svetnik v Ljubljani: on se je kot politični uradnik v Avstro-Ogrski povsod odločno boril zoper preganjanje in zapostavljanje koroških Slovencev, radi česar ga je avstrijski režim preganjal. Nadalje je imela še sinova Valentina in Maksa ter hčerko Ivano.

Hčerka Ivanka je prevzela Košatovo kmetijo in gostilno pri po domače Virtu v Žopračah in se poročila s Šimnom Gröblacherjem.

Sin Martin je prevzel Košatov dom v Deščicah, poročil se je z Bernoldovo iz Rožeka; imel je enega nezakonskega otroka. V letih 1918 do 1920 je bil član Narodnega sveta za občino Rožek. Umrl je maja 1934.

Hčerka Klara se je poročila s Schmidtom, kovačem v Vrbi ob Vrbskem jezeru. Po smrti moža se je preselila v Žoprače, kjer je imela malo posestvo in trgovino. Umrta je 26. II. 1946. Bila je zadnja živa priča velikega tabora v Žopračah v letu 1870. Domači župnik je na njenem pogrebu prečital vabilo na ta tabor, katero je kot prvi podpisal njen oče Primož Košat. Njena zasluga je, da so ohranili originali tega vabila in proglas ter poročilo o poteku tega tabora, nadalje vse pesmi, ki jih je zložil Primož Košat.

Primož Košat se je 11. XI. 1844 oženil. Bil je kmet po domače Košat v Deščicah, občina Loga ves, odkoder se je preselil 30. III. 1869 v Žoprače, kjer je 22. II. 1869 kupil kmetijo in gostilno pri Virtu v Žopračah. Trgoval je tudi z žitom. Vsako sredo in soboto je šel v Beljak, vsaki četrtek pa v Celovec po trgovskih poslih. Bil je globoko veren mož. V poletnem času je vsako nedeljo osebno poškopil polja z blagoslovljeno vodo. Bil je dobrotljiv in pravičen, v življenju pa zelo skromen, ni ne pil, ne kadil in tudi na kvartopiril. Ko je nekoč našel na potu iz Beljaka domov 50 gld., je to razglasil, da se je mogel najti lastnik, ki je izgubil denar. Bil je to neki „Katrnikov Jok“; Košat je moral pred njim vedno zbežati ali pa se skriti, ker slavospevov ni bilo ne konca, ne kraja. Vsled svoje poštenosti je bil Primož Košat obče priljubljen, dolga leta je bil cerkveni ključar v župnijah Št. Ilj in Lipa, občinski odbornik v tedaj še nerazdeljeni občini Vrba in član krajevnega šolskega sveta v Lipi. Bil je eden glavnih organizatorjev slovenskega tabora v Žopračah, ki je bil 18. septembra 1870 prav pred njegovo domačijo, ki leži na malem hribčku. Tabora se je udeležilo okrog 10.000 koroških Slovencev. Bila je to ena najmogočnejših manifestacij za združeno Slovenijo v tedanji dobi. Umrl je 13. septembra 1885 v starosti 66 let in je pokopan na pokopališču v Lipi. Tri njegove hčerke so v juliju 1934 še živele v občini Loga ves.

Košatov dom v Deščicah je v dobi Primoža Košata radi tega zanimiv, ker nam osvetljuje tudi socialno plat življenja slovenskega delovnega ljudstva v prejšnjem stoletju. Pri Košatu je bila sicer velika kmetija, a v hiši je bila poleg spalnice le ena sama soba, kjer se je zbirala družina osmih otrok, petih poslov,

Stoffe Schimek

CELOVEC, 8.-Mai-Straße 25

za kmeta najcenejši in najzaneslivejši kupni vir

Tesarski mojster **ŠTEFAN POTOČNIK, PLIBERK** - z lasno premično žago, ki se lahko povsod postavi, se priporoča za vsa v stroko spadajoča dela. Izdeluje gradbene načrte in proračune po zelo zmerni ceni

starši, in mnogokrat številni gostje, kakor učitelji, duhovniki, sodnik iz Rožeka, trgovci z južnim sadjem iz Primorskega in drugi potniki ter sosedi. Vse kašče so bile odprte, za denarnico je vedel vsak človek — a nikdar ni bilo kaj ukradenega v hiši in nikdar se ni slišala žal beseda. Vsi ti ljudje so sedeli eden poleg drugega, kakor konoplje v eni sami sobi, čisto patriarhalčno.

DRUGI KOROŠKI TABOR V ŽOPRAČAH DNE 18. SEPTEMBRA 1870.

Primož Košat je bil eden od najbolj agilnih organizatorjev tega tabora in je tudi kot prvi podpisal proglas za ta tabor. Njegova hčerka Klara, poročena Schmidt, nam je očuvala originalno tiskano vabilo in proglas, nadalje pa tudi zvezek, v katerem je popisan potek tega tabora in v katerem stoji slediči uvod: „Spisal iz Slov. Nard. Lovro Vedam za spominj na drugi koroški tabor dne 18. septembra 1870“. Poleg tega pa je tudi Klara Schmidt, ki se je osebno udeležila tega tabora, na kratko opisala v pismu z dne 22. julija 1934, poslanem svojemu nečaku, okrajnemu glavarju Mateju Kaklu, potek tabora.

Proglas in vabilo na tabor se glasi:

„Le spet na tabor.“

Slovenci! kaj je tabor, in čemu tabor, slavno smo pokazali pred kratkim na Bistrici blizu Pliberka. Zbralo nas se je blizu 8000 rodoljubov pod milim nebom, pod košatimi lipami, po stari lepi šegi naših predstarišev. Posvetovali in pogovarjali smo se o najsvetejših naših pravicah in enoglasno očitno izrekli, kaj si želimo, kaj tirjamo po postavah nam danih. Bil je ta tabor, kakoršnega bi si ubogi mi Koroški Slovenci ne bili kar bode pričakovali. Le eno željo, srčno željo smo vsi še imeli in očitno jo izrekli: „Še en tak tabor!“ „še en tak shod!“ No, Slovenci! Želja ta vaša in naša, spolnila bode se, upajmo saj v kratkem. Vabimo Vas že danes: pridite, pridite vsi, komur je še kaj mar za naš narod, pridite rodoljubi zlasti iz Celovškega, Borovškega, Rožeškega in Beljaškega okraja, pridite vsi, naj ste kmetje ali kajšlarji, gospodarji ali posli, stari ali mladi pridite

15. NEDELJO PO BINKOŠTIH, TO JE 18. SEPTEMBRA t. l. OB 4ih POPOLDNE NA TABOR V ŽOPRAČE BLIZO VRBE

(železnocestne postaje) tik Rožeške ceste k g. PRIMOŽU KOŠAT-U, po domačem „VIRTU“. Preudarjali bomo tamkaj, kar smo preudarjali ali pretresovali že pri zadnjem taboru, namreč:

1. Ali bi se ne dalo po postavnem potu doseči, da bi Slovenci posebej volili svoje zastopnike in da bi Slovenci imeli svoj deželni zbor?

2. Zakaj se ravnopravnost v kancelijah in šolah ne uresniči?

3. Kako bi se dala po postavnem potu plačila zmanjšati in kmečko stanje zboljšati?

4. H koncu bode se dokazalo, kako treba, da se zdaj ob času vojske zvesto in nepremakljivo držimo cesarja in domovine.

Glejte Slovenci! koliko se imamo se pogovarjati! Zatorej pridite na tabor naj si bo vreme še tako hudo, poti še tako slabe. Huda je sicer za petice, ali

potrebovali pri taboru beliča ne bote, razen tega, kar po svoji potrebi in dobri volji bote zajedli in zapili. Tudi časa ne bote zamudili toliko: gre le za nekaj ur nedeljo popoldne. Komur pa se poljubi in kaže prav po železnici lahko pripelje se za polovico boljši kup in sicer z lističi, ki o pravem času bodo se vsem taboritom oskrbeli. Zatorej pripravite se sami, vabite še druge in na noge potem! Prijazno Vas vabimo tukaj podpisani. Bog pa naj daj svojo pomoč!

V Ž o p r a č a h, 18. avgusta 1870.

Primož Košat, kmet in gostilničar v Žopračah, Šiman Ropač, Janez Hohkolter, Tomaž Abruč, Peter Bajs, Janez Kobentar, Janez Šrviceľ, Gregor Obilčnik, Jakob Serajnik, Franc Čuden, Janez Serajnik, Franc Šuštar, kmetje; Janez Pečnik, župnik v Podgorjah, Jožef Janežič, Andrej Pečnik in Valentin Janežič, kmetje v Lešah; Franc Trajbar, župnik v Št. Jakobu; Valentin Lesjak, župnik v Dvoru in Anton Tuš, učitelj v Dvoru, Janez Ev. Marinič, župnik v Lipi, Tomaž Lesjak, učitelj v Lipi, Jakob Knaflič, duhovni pomočnik, Rudolf Wucela, učitelj, Miha Pečnik, učitelj, Peter Stikar, gostilničar, Ignac Čamernik, Gregor Janežič, mlinar, Matevž Hribernik in Jožef Sutar, kupca, Tomaž Lipic, mlinar.“

Tako se glasi celoten proglas, ki je v almanahu „Slovenska Koroška“ le deloma objavljen.

Vabilo na plakatih pa se je glasilo tako-le:

„Slovenci! Kdor more na noge, naj pride 15. nedeljo po binkošti to je 18. septembra t. l. ob 4. uri popoldne v Žoprače blizu Vrbe tik Rožeške ceste k g. Primožu K o š a t u, po domače „Virtu“, kjer se snide drugi letošnji tabor koroški. Pogovarjali se bomo o prav imenitnih in važnih stvareh. — Odbor.“

Plakate odnosno vabila na tabor je tiskala tiskarna E. Janžiča v Mariboru.

En izvod tega plakata nam je ravno tako ohranila Klara Schmidt in je v celoti ponatisnjen v almanahu „Slovenska Koroška“.

Klara sama pa je v prej citiranem pismu od 22. julija 1934 pisala o taboru, katerega se je osebno udeležila, sledeče:

„Pri Košatu, namreč na malo vzpetem hribčku pri „Virtu“, v Žopračah se je vršil dne 18. septembra 1870 velikanski ljudski tabor, katerega se je udeležilo več tisoč ljudi in na katerega se z navdušenjem spominjajo še mnogi stari ljudje, ki so bili zraven. Od vseh strani so prikorakale navdušeno pozdravljene ljudske mase, tudi iz Ljubljane, Maribora itd. Bilo je mnogo govorov in v šaljivih prilikah se je bičalo mačehovsko ravnanje s koroškimi Slovenci. Vihrale so slovenske zastave, s topiči so streljali in pelo se je med drugim tudi „Hej Slovenci“. Slavnostni govorniki so bili med drugimi: dr. Zarnik, dr. Josip Noli iz Ljubljane, g. Kraut iz Slov. Bistrice, učitelj Wiegele iz Ziljske doline. Bili so na taboru tudi zastopniki oblasti, sokolci (sokoli) iz Ljubljane itd. Baje so bili tudi Zagrebčani zastopani. Neki duhovnik iz nekega samostana v Zagrebu (Franc Fink?) je poslal to-le čestitko: „Na današnjem taboru bivamo u duhu z vami, želimo mnogo uspeha mnogoterim narodom ter kličemo: Živeli taboriti, živela Slovenija“. Druga čestitka pa se je glasila: „Od obalov Adrije vam slovensko roko ljubeznivo podamo ter kličemo: zedinimo se.“

Najbolj točen in obširen pa je že prej citirani popis tabora od Lovra Vedama, kateremu je dal podatke na razpolago tudi Primož Košat, ki si je za spomin prepisal v poseben zvezek Vedamovo poročilo in ga skrbno čuval in ki ga je njegova hčerka Klara, poročena Schmidt, ohranila. Ta popis se glasi:

„Drugi koroški tabor v Žopračah blizu Vrbe dne 18. septembra 1870. — Akoravno so se tabori na Slovenskem že tako udomačili, da so postali prav potreben in važen faktor v političnem gibanju za boljšo prihodnost borečega se slovenskega naroda, vendar moramo reči, da so nas in gotovo vsakega domoljuba posebno razveselili tabori, ktere napravljajo domorodci koroški. Kakor že prvokrat v Bistrici, pokazalo se je preteklo nedeljo zopet v Žopračah blizu Vrbe, da med koroškimi Slovenci klije še dober naroden duh, da ni treba drugega, nego nekoliko navoda in pogumnih voditeljev, in koroški Slovenci bodo krepko stopili na stran svojim kranjskim, štajerskim in primorskim bratom, ki žive v vsaj nekoliko ugodnejših političnih razmerah. Drugi koroški tabor, ktereга so domoljubi koroški z vse hvale vredno energijo brzo po prvem klicali, obnesel se je tako dobro, da nas ni več strah za koroške Slovence, ako bodo tako napredovali.

Dan 18. septembra je bil zopet pomenljiv v zgodovini slovenski, okoli 10.000 koroških Slovencev je stopilo navdušeno „v kolo k bratom Slavjanom“, pokazali so sijajno, da vse zatiranje, vse nadloge, kterih jim je v politični borbi pretrpeti, niso ugasnili čuta „da slovensk je Gorotan“. Prepričali smo se v veliko svojo radost, da Koroška še ni propala, vzdignili so ponosno glavo tudi koroški Slovenci, od kterih je morebiti že z bridkim občutkom mislil marsikteri slovenski domoljub, da so za nas izgubljeni. Da ni tako, kazal je sijajno zopet drugi koroški tabor.

Že dolgo pred določeno uro se je začel zbirati narod na taborišču, ki je bilo napravljeno na prav pripravnem mestu tik ceste, ki pelje iz Vrbe v Rožek, na posestvu g. Primožu Košata, kteri je prvi podpisal vabilo za tabor in tudi vložil vlogo za dovoljenje. Okoli tretje ure pripeljal je vlak iz Celovca veliko število taboritov od Velikovške, Pliberške in Celovške strani z več zastavami. Od vseh strani je vrel narod skupaj z godbo in zastavami, veselo prepevaje slovenske pesmi, in še pred četrto uro bilo ga je zbranega okoli odra blizu 10.000, med njimi več ko dve tretjini moških. Taborovanje pričelo se je še malo pred četrto uro, ker smo se bali, da bi nas prezgodaj ne razkropili grozeči oblaki, ki so se zbirali nad glavami, vendar se je razletelo in vreme je ostalo prav ugodno.

Prvi je pozdravil taborce g. posestnik K o š a t, ter omenil važnost taborov in nasvetoval za prvosednika g. dr. Zarnika, ktereга je ljudstvo, poznajoče ga deloma že od prvega tabora burno pozdravilo. G. dr. Zarnik je dal po kratkem ugovoru besedo prvemu govorniku g. župniku Matiju Majarju, kteri je s prav umljivo prepričevalno besedo govoril o potrebi in koristi zedinjenja vseh Slovencev. Resolucija, da se zedinijo razkosani Slovenci v eno politično in administrativno celoto, je bila navdušeno sprejeta enoglasno. Pri nasprotnem glasovanju, ktero je poskusil prvosednik, češ, da se ne bo moglo reči, da bi ne imel vsak proste volje, da izreče svoje mnenje, ganila se ni ena roka, in tako je bilo pri vseh drugih točkah. Glasovali so le možaki, ker je g. c. k. komisar Pogatschnigg iz Beljaka zahteval odločno, da ženske in mlajši ljudje sploh ne smejo glasovati. Ker se nismo hoteli prepirati zaradi tega, do zdaj še pri nobenem ljudskem shodu zaslišanega, čudnega zahtevanja, ktero nekam čudno ilustruje svobodoljubnost naših ‚liberalnih‘ (!) svobodnjakov, dali smo mu veljati, ker smo bili prepričani, da splošni navdušenosti ne bode delala ta samovoljna zahteva nobene kvare. In tako je tudi bilo res.

O drugi točki govoril je g. župnik Muden in razložil v navdušenem govoru potrebo vpeljave slovenskega jezika v uradnije, ker je to največja krivica, ki se zdi godi slovenskemu narodu, ko se sodi o njegovej časti in njegovem premoženju v tujem jeziku. O vpeljavi slovenskega jezika v šoli, je govoril g. Ferdo Vigele, ki je kot bivši učitelj vedel povedati marsikaj zanimivega. Obe resolucije ste bile prejete enoglasno. O tretji točki, kako bi se dala zmanjšati plačila in zlažati kmečko stanje, je govoril g. Josip Noli iz Ljubljane. Pred svojim govorom je pozdravil v imenu ljubljanskih narodnih društev koroške brate, ki so se začeli tako krepko gibati tudi na političnem polju. Omenil je materialne koristi zedinjenja Slovencev in vpeljave dobrih šol na narodni podlagi ter več drugih materialnih zadev. Tudi ta resolucija se je sprejela enoglasno.

O zadnji točki je govoril g. Albin Poznik, predsednik koroškega političnega društva 'Trdnjava', in za njim še g. dr. Zarnik. Pokazala sta, kako je posebnost zdaj, ko grozi močna Prusija, potrebno, da se Slovenci zvesto držimo cesarja in domovine, da bode najmočnejša trdnjava zoper vse navale pruske in nemške ravno zedinjena Slovenija. Navdušenost ljudstva je bila posebno velika in jasno se je pokazala, da treba le krepke izpodbude in brzo se prikaže tudi koroškim Slovincem prirojena brihtnost, spoznanje pravice in narodna zavednost, ktera bode najboljši jez proti vsem ponemčevalnim nameram. Po končanem dnevnem redu se je oglasil še posestnik g. Kraut iz Bistrice, na ktereга posestvu je bil prvi koroški tabor in pozdravil taborite ter omenil še nektero o obravnavanih točkah. G. dr. Zarnik je potem zahvalil se taboritom za čast, da so ga zopet volili za prvosednika, da so prišli v tako obilnem številu in da se je vzdržal skozi in skozi tako lep red, da se ni primerila niti najmanjša nerednost. Prebral je potel še došle pozdrave od dr. Bleiweisa, od 'Slavije' iz Ljubljane, od rojanske čitalnice, od dr. Lavriča in več drugih, ki so bili z veliko radostjo sprejeti.

S trikratnim navdušenim končnim klicom: Živela Slovenija, je bil potem končan tabor, kateri nam ostane v živem spominu, ker je očitno pokazal, kar smo že zgoraj izrekli, da Koroška še ni izgubljena. Po končanem taboru smo se še dolgo v veselej družbi pri petji in narodni godbi veselili in marsikatera navdušena napitnica se je govorila. Ljudstvo je tudi popevalo in rajalo do pozne noči, kajti vsakega je srčno veselilo, da se je tako slavno končal dan drugega koroškega tabora. Kakor smo slišali, ne mislijo koroški rodoljubi opešati, temveč drugo leto zopet sklicati več taborov. Mi jim kličemo pristrčno: Bog daj srečo, in: Živili koroški Slovenci!²⁾

PRIMOŽ KOŠAT KOT PESNIK

Njegova hčerka Klara Košat, poročena Schmidt, nazadnje trgovka v Zopračah, nam je v rokopisu svojega očeta Primoža Košata ohranila tri njegove pesmi in sicer „Pesem na Grobu enega perjatela“, „Pijanec ino smert“ ter „Moj dom!“ Košatov rokopis izvira iz leta 1855. Njegov rokopis je izvanredno lep. Vse tri pesmi je lastnoročno vpisal v poseben zvezek. Kot uvod je napisal:

²⁾ Vedamov opis tabora v Zopračah sem objavil v članku „Primož Košat — koroški kmet, politik, pesnik“ v časopisu „Slovenec“ z dne 1. maja 1937, št. 99.

„Zahvalim vas Perjатели
Znanci inoj sosedi
Da ste mene poglitali
Na britof tej černej zemlji
Glih kaker vanej postelji
Primaš Košat
V Dieščičah 28. Januarja 1855“.

Nato pa sledi prva pesem:

„PESEM NA GROBU ENEGA
PERJATELA.

1.

Zahvalim vas Perjатели
Znanci inoj Sosedi
Da ste mene poglitali
Na britof tej černej zemli,
Tam čir bom jes pokopan
Glih kaker vanej posteli
Kader bode peršov sodni den
Se bomo pa spet videli.

2.

Živov sin ano N.liet
Na tam Sviete med vami,
Skerbov sim da bi dobro bu
Kar bo večno pred nami,
Sedej mene kna nuca več,
Kar ko'i imam per hiši
Sebe pa kna ponasam več
Kar mene cue kna sliši.

3.

Ano prošnjo še mam do vas
Da bi me teli všlišati
Kar bom prosov sedež od vas,
Da bi se otli vsmiliti
An Očanaš gor ofrati
Za mojo bogo dušo.
Saj bom prosov Boga za vas
Da bo vam grieh odpustov.

4.

Sedej vzemem od vas svou,
Inoj prosim pohlevno,
Al sim vam biu h pohuišenji
Kar sim storiu v žiulenji,
Iz srca mi odpustite,
Ker sim vam tudi jes odpustou,
Potam pa brumno živite
Bog vam grieh odpustou.“

Te dve pesmi do sedaj nista bili še objavljene.

Druga pesem se glasi tako-le:

„PIJANC INO SMERT.

1.

Snoči je bil strah o bratri
Vidov smert pred mano stati,
Ker sim svadku vince piu
Noj prov dobre vole biu.

2.

Vzdigne mi črez povne verce
Svojo koso ino reče,
Pojdeš zdej pijanc z mano
Vino pa na gre stabo.

3.

Al bi me že rada meva
Ino me iz Suieta uzeva,
Glej, kaj vina še stoji
Smert, na zdravje mi napi.

4.

Smert je te gvaž popadva
Do podna ga uenka zmadva,
Pijance je pozdraviua
Noj prazen zad postaviua.

5.

Mislov sim, me bo pustiva
Pa spet je mi popretiva,
Mieniš, ker si mi dav pit
Moram te zato pustit.

6.

Drugič gvaž, ki jes naliham
Ino Smerti spet napijam,
Kader je popiva ga
Se pijana preč poda.

7.

Smert še tretje bart perčima
In pijanc več vina nema,
Pijanc njei piti več neda
Berš je posekva ga.

8.

Pijanci le po malim pite
in na Smert ne pozabite,
Če vas dvakrat ne vloui
Tretjo bart vas le dobi.

Primaš Košat.“

Tretja pesem „Moj dom“, ki sem jo objavil v članku „Primož Košat — koroški kmet, politik, pesnik, objavljenem v „Slovincu“ dne 31. maja 1936 št. 124, se glasi tako-le:

MOJ DOM

1.

Poglej čries gmajnico, ta čries Izarco
Je predragi dom, z mojo zibalo
Zibali so me mamica moja
In prepevlali — haja haja!

2.

Sim Pubič rastov tam, sim biu ja dro vešeu,
Sim ktero pesem še zapev,
Zdaj ja ni več moj veseli dom.
Zdaj ja ni več moj veseli dom.

3.

Tam hiša očena, tam moja mamica
Oh ki bi najdov še zdey oba,
Al ne najdam več mojah Starejšov
Zato otožno grem zdaj domov.

4.

Tukej ni moj dom, le popotnik sim,
Pride vse inu gre, nu zibne kakor dim
Jezus gre popried, tam perpraulat dom,
Da tudi jes per njam prebivau bom!

5.

Tam čier se sučajo lepe Zuiezdice
Rev ne bo več, ne souzičice,
Tam žvahta, zuo obiuno, se skupej veseli,
In vse nas za seboj želi.

6.

V nebesih je moj dom, Suiet sreče mi ne da
Zato jes nisem več ta svata
Mene se vse merzi, use ostudno zdi
Kir tukaj prave sreče ni.

7.

V nebesih je moj dom, čier Jezus krono da,
Neminlivo krono večna vesela;
V nebesih sim doma, v nebesa priti želim
Zato jes skerbov bom, da jih dobim.

8.

Tam spet najdov bom, oče mamico,
Mojga brata, inu sestričico;
V društvu izvolenih, spet prepevlou bom
Oh daj nam Bug te večni dom.

P. Košat
iz leta 1855.“

Prve tri kitice te pesmi so istovetne s pesmijo „N'mav čriez izaro“, o kateri trdijo koroški pisci dr. Ožbej Ilaunik, Hani Maierhofer, dr. Franc Mišič, dr. Janko Arnejc in župnik Trajber iz Št. Ruperta pri Velikovcu v svojih razpravah, da jo je zložil France Trajber, župnik v Št. Jakobu v Rožu, po smrti svoje matere in svojega očeta. Starši Franceta Trajberja so umrli leta 1855., najprej mati, nato pa še oče. Njegov dom v Bažah je bil tedaj zanj prazen, ker ni bilo več staršev. Pod vtisom tega težkega udarca naj bi bil France Trajber, ki je bil pevec in kateremu se pripisuje tudi pesem „Zapuščam, zavržan...“, zapel „Gor čriez izaro, n'mav čriez gmajnico...“ in položil v to pesem svojo bol.

Nastaja torej vprašanje, ali je Košatova pesem „Moj dom!“ starejša od Trajbarjeve himne „N'mav čriez izaro“ in kateri od obeh je avtor prvih treh kitic.

Poudariti je, da sta se Primož Košat in France Trajber dobro poznala, saj ležijo Deščice severno Drave nasproti Št. Jakoba v Rožu, kjer je bil tedaj France Trajber župnik. Oba sta bila narodna buditelja v tisti dobi, saj sta oba podpisana na proglasu o taboru v Žopračah iz avgusta 1870. Tudi je utemeljena

domneva, da je Košatova pesem „Moj dom!“ bila znana v fari Št. Ilj ob Dravi in Št. Jakob v Rožu. Da je starejšega izvora, dokazuje nadalje okolnost, da je pet kitic nabožne vsebine. Hani Maierhofer trdi v svojem članku „Še nekaj o župniku Trajberju“, da je isti „ob spominu na pred par leti umrlo mamo in očeta napisal eno naših najlepših, če ne že najlepšo pesem: N'mav čriez izaro“. Pri Primožu Košatu pa imamo njegov lastnoročni zapis njegove pesmi „Moj dom!“, na katerega je pristavil letnico 1855.

Stvar bodoče raziskave bo, dognati, kateremu od obeh gre prvenstvo.

V rojstnih knjigah fare Št. Ilj ob Dravi sem izsledil še neko Marijo Košat iz Košatovega rodu. Imenovana je imela pet nezakonskih otrok in sicer: 4. junija 1877 rojenega Primoža in 24. oktobra 1879 rojena dvojčka Petra in Marijo z nekim Janezom Hauptmanom, 14. maja 1884. pa dvojčke Florjana in Lovrota; nezakonski oče teh dvojčkov pa ni zabeležen v rojstnih knjigah.

Potomci iz Košatovega rodu živijo še danes v občini Loga ves in so zavedni Slovenci. Direktnih potomcev z imenom Košat pa ni več.

Dr. Josip Šašelj:

Zadnji grof na Humberku

I.

Menda ni Gorjanca ali Rožana, ki se pri vožnji na ljubeljski cesti ni zagledal na grad Humberk in obujal spomine, koliko so morali njegovi predniki garičiti za tedanjo gospodo tam gori. Slika te graščine, kako preži na robu naših Gur nad Dravo in nad Spodnjim Rožem, pa je itak vsem znana; saj je to edina graščina v tem predelu daleč naokoli, zato po svoji mogočnosti priteguje poglede potovalcev nase. Tudi Kranjcem je bila nekdanj znana pod imenom Vomberk.

Res mogočno zavzema površino obsežne skale, ki se je nekdanj, predno se je zgradilo to orlovsko gnezdo, imenovala Hum (holm), zato ime Humberk — pol slovensko, pol nemško.

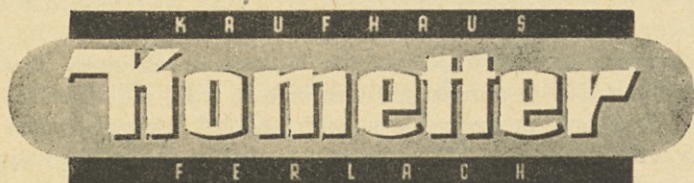
Kdaj je to bilo, ko se je ta graščina sem vgnezdila? Pokojni dekan Singer, marljivi zgodovinar teh krajev, čigar predniki so bili podložniki humberških grofov (naši Singerji so iz Žingarjev), domneva, da se je utrjen gradec nahajal prvotno na prvem griču južno Borovljan (proti Podljubelju), ki se tudi imenuje Hum. Tedaj je pot čez Ljubelj vodila tik ob Borovnici, od Podljubelja naravnost na Borovljane in na Medborovnico (tam se še danes imenuje neki svet Cerkvice), od tam pa z brodom čez Dravo in dalje na Žihpolje, na Celovec. Tedaj je Drava bila še „svoja frava“, pri Medborovnici silno deroča, da je niso upali premostiti; na prostoru med Bistrico in Medborovnico pa se je na široko razlivala, tako da je bil svet, kjer je danes Struga in Kožentavra, od časa do časa ves poplavljen. Šele Kapla, Lipljane in Podgora, ki se nahajajo že na

„Klopica“ (nekdanji dravski breg), so bile na suhem. Pa „frava Drava“ se je umaknila s tega širokega prostora nekako v današnje korito; še tu pa je tekla na široko in ne preveč deroče, tako da se je mogla premostiti. Ta dravski most pa je pritegnil tudi ljubeljsko cesto tu sem in gori mimo Humberka, ki se je tedaj nekako zgradil. Zgodovina pravi, da je to bilo okoli leta 1122. Seveda grad ni bil kar spočetka tako mogočen; menda se je sezidal priprost stolp, mogoče je to bil še ohranjeni starinski pomol na južni strani, tako imenovani Devin skok (Jungfernsprung).

Tako sta torej dva prometno važna činitelja od vsega početka določila lego gradu: Drava in ljubeljska cesta. Prav ugodna lega za tedanje roparske viteze, ki so se imenovali „die Herren von Hollenburg“. Pozneje se je grad širil in dozidaval ob znoju in žuljih podložnikov; končno je kakor klobuk brez strehe zaokrožil ves skalni čok, za dohod in dovoz na to višino se je sezidalo od severa veliko in dolgo mostišče (v njem konjski hlev in sobe) s pravim dviznim mostom.

Tako nezavzeten je grad kljuboval vsem nevihtam zgodovine. Dvakrat ga je zmikal potres, prvič leta 1348, ko ga je do tal porušil (tedaj je Žingarca zasula tudi stari Podljubelj na današnji Kurji jami); drugič leta 1571 pa ga je samo močno poškodoval. Turki so ga oblegali leta 1478 in zažgali, ne pa zavzeli; tedaj so odvedli Miklovo Zalo v sužnost. Iz ruševin in pepela pa se je ta graščina z žuljami podložnikov vedno znova vzdignila — še mogočnejša.

V onem burnem času, ko so naši protestanti tiskali prve slovenske knjige, so tudi humberski graščaki prestopili v novo vero; katoliška zmaga pa jih je pozneje pregnala na tuje. Na grad so prišli novi gospodarji, štajerski grofi Dietrichsteini. Bilo je to leta 1633. Kar prvi teh grofov, Žiga Ludvik, je bil ljubljenelec na cesarjevem dvoru; bil je dedni točaj na Koroškem, cesarjev tajni svetnik, predsednik dvorne komore, vitez zlatega runa itd. itd. Svojo posest je

Vodilna trgovina Rožne doline, po prezidavi
še večja, še bolj po ceni in še zmogljivejša

pomnožil in pridobil gospodstvo Lonckron, Vrba in Bekštanj; cesar mu je podelil celo pravico kovati srebrne in zlate novce. To konvico si je uredil pri p. d. Vgrizu v Kožentavri. Iz svojih obširnih posestev je ustanovil fideikomisarično upravo, da bi tako za večne čase preskrbel svoje potomstvo. Po teh določbah naj bi najstarejši sin (senior) ogromno posest samo upravljal, iz dohodkov pa naj bi se preskrbovalo vse drugo potomstvo po dednih deležih. In to za večne čase! Kako je ta „večnost“ kratko trajala!

Tudi njegovo potomstvo se je še gredo na soncu daljnega cesarskega dvora, se ženilo v najvišjih plemiških krogih Avstrije, na gradu pa so vedrili in oblačili — flegarji (Pfleger).

II.

Le zadnji, grof Johan Duklas, ki je začel vladati 1796, se je izneveril visoki cesarski karijeri. Ostal je na Humberku in tu vpeljal svoj dvor, zlasti razkošen, ko se je poročil z grofico Thurnovo. Sicer je vse plemstvo še živelo

Sele

v strahu pred francosko revolucijo in moro Napoleonovih vojsk, ki so prodrle prav sem; za humberški in rožeški most so se bile tedaj srdite bitke. Ko pa je bila francoska nevarnost pregnana, je v „avstrijskem“ cesarstvu zopet zavladal stari fevdalni red, katerega je knez Metternich skrbno čuval pred vsako svežo sapo od zunaj. Tedaj, ko je v Ljubljani zasedal in se veseljačil kongres svete alianse, so tudi na Humberku zaživel na široko in se razkošatili.

Mlada grofica, visoka, postavna dama, se je obdala s krogom izbranih frajlic (Kammerjungfrauen), ki so se trudile, jo zabavati in ji streči. V njej je plala vroča kri njenih južnih prednikov, njen mož, bolj male, neogledne postave, je zvesto stopical po njeni volji. Dolga vrsta prednikov mu je namreč zapustila precej degenerirano plemstvo. To pa grofice ni povsem zadovoljevalo, pritegnila je še krog mladih častilcev. In teh se je našlo dosti, tako iz bližnjih graščin, kakor posebno med garnizijo v Celovcu. S tem mestom je Humberg tedaj tekmoval v prirejanju bučnih, mnogoljudnih veselic, plesov in zabav, tako na prostem (poleti), kakor v viteških dvoranah (pozimi). Štiri in tudi šesterovprežne kočije so neprestano drdrale po cesti med gradom in Celovcem — kaké pol ure vožnje.

Košata grofica je s prefinjenim okusom skrbela za to, da je grad in vsa njegova okolica tvorila skladno ozadje njeni nališpani osebi. Po njenem okusu so se obnavljale s pohištvom in slikarijo številne dvorane in sobane. Od arkad obdano grajsko dvorišče se je posulo s snežnobelim peskom, vmes pa okrasilo s cvetličnimi gredicami v kriččih barvah. Južni breg gradu je bil že kakih sto let poprej zasajen z vinsko trto, na ravnici spodaj pa se je zboljšal sadonosnik z izbranim, tedaj najboljšim sadjem (n. pr. ringlote-reine Claude). V veliki zidani cvetličarni (Glashaus) je poseben vrtnar gojil tudi pozimi južne cvetlice in povrtnino. Ta vrtnar je okoli in okoli gradu uredil terase in besedke z okrasnim grmičjem (španski bezeg v raznih barvah, snežne kepe itd.) ter nasadil eksotično drevje (tulipanova, magnolije, pravi kostanj), ki se je ohranilo deloma do danes.

Tako je bil torej grad okrašen znotraj in zunaj, grofica pa je razkazovala te krasote številnim gostom in izbrancem, ki so se tu zbirali, kakor buče le okoli matice. Posebno šumna in bučna je bila vsakoletna jesenska trgatev sicer nekoliko kislega grozdja. Povabljeno je bilo plemstvo iz celovške Herrengasse, prišel je tudi višji oficirski kor celovške garnizije s polkovno muziko na čelu. Zabava se je priredila v treh lopah (votlinah) skale, na kateri stoji grad; v eni teh se je uredilo plesišče. Mogočno je odmevala godba iz teh votlin daleč tja črez Dravo, kjer so garali tlačani še pri večernem delu; umetni ogenj in transparenti pa so bajno razsvetljevali pravljično prireditve.

Od ceste iz Celovca se kratka pot na grad odcepi na Razpotju. Tam je tedaj stala grajska pristava z enonadstropno, še dosti čedno, veliko stanovanjsko hišo. Skrajno zanemarjena pa so bila pripadajoča gospodarska poslopja, vsa še lesena. Tudi tu se je začelo obnavljati.

Predvsem so pot na grad posuli s peskom in zasadili na obeh straneh z drevjem, večinoma z akacijami. Gospodarska poslopja pa so od temelja novo zgradili. Najprej seveda skedenj in hleve. Marsikdo še danes občuduje razsežnost tega poslopja ob cesti. Da se je pridobilo na stavbnem prostoru med cesto in gričem, se je podnožje tega griča delomo odkopalo, s tem se je pridobil tudi kamen za zidavo. Novo, vzgledno poslopje je bilo skoro 70 m dolgo in nad 15 m široko. V pritličju je imelo 44 oken, tam so bili hlevi, v katere so vodila tri ogromna vrata. Ti hlevi so imeli štiri oddelke, največji za 34 goved, potem za teleta, konje in ovce španske pasme. Skedenj zgoraj pa je imel običajno gumno in parne, še višje (na posebnem podu) pa peter; od zadaj se je sezidalo posebno mostišče za dovoz in odvoz.

Poleg se je sezidala posebna „kurica“ (gospoda je rekala: fazanerija) za kure, smrkave kure, gosi, race, pa tudi za lepotečne fazane, pave, pegatke, kar vse so mimoidoči mogli kar iz ceste občudovati za ogromno železno mrežo. Ta kurica še danes stoji, služi pa seveda drugim namenom; starejši Gorjanci pa se bodo še spominjali, kako so v mladosti tam občudovali pisani pernati rod, posebno grivaste fazane, pave s košatim repom, pa tudi morske svinjke itd. V tej kurici se je uredila tudi mlekarina, onstran ceste pa so se postavili svinjaki.

III.

In zgodilo se je, da je majar na tej pristavi vzel za pastirja mladega Kristla Trampiča, revnega fanta iz žihpoljske fare. Nikomur se ni sanjalo, kako usodno bo mladi Kristl posegel v življenje visoke grajske gospode! Podjetno je pasel

ovce za gradom po Preseki, pa doli za Dravo po Reberci, na jesen tudi govejo živino po poljih in ledinah okoli Rupe, pod Gabrijem, na Petercu ali celo tam na Studenah; v igredi je majil vrbe za piskale, jeseni pa smreke za kozule, v katere je nabiral jagode in črnice. Pri tem pa je odpiral oči in usta na vse čudeže, ki jih je v tem grajskem okolju videl; kakor da bi se uresničile basni in bajke, katere je prej na domačih derah poslušal ob zimskih večerih, ko je vsekaval in menjaval goreče špane. Iz vse duše je hrepenel, da bi bil tudi deležen tega bajnega razkošja. In zgodil se je ta čudež!

Kajti grofica, ki ni bila več tako mlada, je vedno bolj hrepenela po spremembah, po novih užitkih. Naveličala se je velikosvetskih zabav, razočarala v aristokratskih ljubimkanjih — vse to je pod zunanjim bleskom krilo tudi prav strupene bodice. Zahrepenela je po preprosti prirodi in si dala urediti sprehajališča črez Preseko na Razgled, pa mimo pristave tja na Podpeči oziroma na skalo zvrhaj, pa doli po Reberci k Dravi — čudno povsod tam, koder se je kretal mladi Trampič za ovci. Tudi on se je razcvetel v tem ozračju v prekrasnega mladeniča, v novi obleki je tekmoval s sovrstniki pri sekanju velikonočnih jajc ali štege. Mlade strežnice in spremljevalke grofice so se rade z njim pošalile; tako je grofica sama postala nanj pozorna ter se navdušila za romantiko pastirskih romanov, katere je prebirala v francoščini in italijanščini. Končno jo že ni vleklo drugam, kakor tja, kjer se je nahajal ta usodni pastirček. Malo južno od pristave je griček, okoli katerega se je največ vršila jesenska paša; ta griček je dala grofica prepresti s stezicami, ob njih postaviti klopice, na vrhu še večji rotondo — in grič je dobil ime — Ochsenkogel. Postavni Trampič se je sukal tam okoli.

Vse to seveda ni ostalo prikrito zlobnim jezikom, ki so prodrli celo na uho grofa. In mladi Trampič je moral nagloma zginiti, prav gori na Ziljo, v Podklošter. Pa tako nepričakovano, kakor je zginil, se je zopet vrnil; prav grajska kočija ga je pripeljala nazaj na pristavo. Grofica je temperamentno uveljavila svojo voljo!

Sedaj šele se je začel nagli podvig Trampiča. Kmalu so ga prevzeli v pisarniško službo prav na grad gori. Tam je hitro napredoval do davkarja (Steuer-einnehmer). Postal je tudi majar na pristavi, postal bogat mož, ko je prej imel toliko denarja, kakor „buh bratrov“.

Sprva se je ta resnični pastirski roman še nekako prikrival v grajskem okolju. Sčasoma pa so se te tajnosti začele šepetati v salonih celovške Herrengasse; šepet se je prenašal v oddaljeneje salone. Škandal je postal javen. Ljubimkanje s pastirjem se je sicer lepo čitalo v romanu, v resnici pa je bilo za tako damo nečastno! Brez spotike pa bi se odobrilo ljubimkanje s kakim grofrom, ali vsaj z baronom! Da se škandalu odtegneta, sta grof in grofica sklenila preselitev na Dunaj, on menda z olajšanjem, ona še vedno s težkim srcem.

In še zadnjič je grofica uveljavila svojo voljo v prid svojemu pastirskemu idealu. Na ogromno začudenje vseh Kotmirčičev, Žihpoljanov in še daljnih Gorjancev in Rožanov je Trampič postal lastnik grajske pristave z vsemi novimi poslopji. V last je pridobil tudi polovico grajskega polja, najlepšega, mastnega polja za 140 birnjev posejanja. Govorilo se je, da je vsa ta posest bila grofičina ter da je ona Trampiču prodala. Graščina si je za lastno obdelovanje pridržala ostalo, bolj oddaljeno polje; svojo pristavo pa si je morala na novo urediti in sicer tik pod gradom pri Lontrihtarju.

Grof Duklas je z vsem dvorom zapustil grad Humberk nekaj let pred 1848, tako da ga burni dogodki tega leta niso dohiteli tukaj. Prihranjena mu je bila sramota, ko so razjarjeni podložniki grad zavzeli in se srdito maščevali za stoletne krivice. Zginil je zadnji grof s tega gradu, tiho je postalo tam gori, čim dalje tišje, nikogar ni bilo, ki bi imel sredstva in voljo prirejati bučne in drage zabave in gostije. Sprva je izvajal svojo oblast še flegar s pomočniki; pogosto je še zapela pavka, ki je zbobnala skupaj rihtarje in biriče, da so se podali loviti rekrute in „flihtlarje“ v vojsko, iztirjat in rubiti večjo, pobirati desetino in druge dajatve. Revolucija leta 1848 pa je pometla tudi s temi preostanki fevdalizma. Zavladal je kapitalizem, pri katerem je obstojal na gradu samo upravnik (Mach) z enim pisarjem (Eder), da upravljata obširni fideikomis. Pa ne bo dolgo in bo tudi ta fideikomis zatonil v kapitalizmu.

Na Humberku

IV.

Na novi pristavi ob cesti pa je veselo in uspešno zagospodaril Trapič. Njegovo ime je postalo gromoglasno, vse je govorilo „pri Trapiču“, staro krajevno ime Razpotje se je pozabilo. Pridobil je koncesijo za gostilno in je tudi ta „taberna“ postala tako slavna, kakor Havzarjeva v Primostju in Petrovčeva na Čezavi, med katere se je ob ljubeljski cesti Trapičeva uvrstila.

Kajti promet na ljubeljski cesti je bil tedaj še živahen, nobena železnica mu ni delala konkurence; „železno cesto“, o kateri poje Prešern, so komaj začeli graditi od Dunaja doli. Poživila pa je ta promet zlasti še — Drava. Kar spodaj v Primostju je bila najvažnejša splavarska postaja (lent) na plovbi od Beljaka doli. Prevoz blaga (posebno še težjega) po vodi na šajkah in splavih (flosih) je prišel namreč tedaj neprimerno ceneje, kakor na vozovih po suhem. Od humberškega Primostja do Maribora je n. pr. tovarnina za star cent po vodi znašala 18 do 20 krajcarjev, po cesti pa bi to prišlo do 40 krat (in še več) dražje. Zato se je kolikor mogoče največ tovara spravljalo po Dravi doli na manjših splavih, še več pa na velikih šajkah, na katere se je moglo natovoriti 200 do 300 centov in se je blago po potrebi moglo pokriti. Kajti tudi šajke niso mogle biti prevelike, to pa zaradi nevarnosti plovbe. Drava je bila še vedno svoja frava, na brzicah je skrivala podvodne čeri in kléči, pa tudi vidne rezne skale so utesnjevale plovni tok; splavarji so se posebno bali takih pasti pri Šmartinu nad Rožekom, tako imenovanega hudičevega mostu pod Velikovcem, pri Gradniku ob Lipici itd. Mnogi splavi so se na teh mestih tudi razbili in vrtinci Drave so pogoltnili tovor in tudi ljudi. Zaradi tega so se spuščale velike šajke samo nekako štiri mesece v letu po Dravi doli, t. j. v času, ko je bila reka polnovodna, ter čeri in kléči niso bile preveč nevarne. V tem času pa je bil vodni promet prav živahen že od Beljaka doli, kjer se je pretovarjalo italjansko blago za spodnje kraje daleč doli v panonsko nižino. Od Dravograda doli pa

je še prevalska železarna bratov Rothorn prevažala svoje težke izdelke, zlasti tračnice za železnico, ki je bila tedaj v gradnji od Dunaja proti Mariboru.

Splavarski promet v Primostju pa je koristil tudi Trampičevi taberni, kajti tu mimo so vozili blago iz Celovca in v Celovec, ki je prihajalo po Dravi ali se tja dovažalo. Vse taberne ob ljubeljski cesti so tedaj žvenketale od zlatov in tolarjev.

V.

Pa tudi to je minulo. Le stari očanci vedo o tem življenju še kaj povedati svojim vnukom. Kakor so zginili grofi Dietrichsteini z gradu, da potomci njihovih nekdanjih podložnikov niti to ime ne pomnijo več, tako se tudi ime Trampič tu pozablja. Zbrisalo se je iz tega okolja že tik pred prvo svetovno vojno.

Sprva se je namreč postavil na prodaj grad Humberk z vsemi pripadajočimi posestvi, v celem nad 10.000 ha zemlje. Koristniki fideikomisa, ki se je ustanovil ne celih 300 let prej „za vse večne čase“, so se namreč tako razmnožili, da so tisti z manjšimi deleži te letne rente dobivali „komaj za cigarete“. Zato so sklenili, da pretvorijo zemljiški fideikomis v denarni; upali so, da bodo procenti več znašali. Vsa posestva so se precenila in leta 1913 prodala štajerskemu „Eisenbaronu“ Ludviku Wittgensteinu za približno 7 milijonov kron. Pa tega „denarnega“ fideikomisa je bilo že po petih letih konec, saj se je denar tedaj po prvi svetovni vojni tako razvrednotil, da je neka dekla v Pliberku za svoj življenjski prihranek 30.000 korun komaj še dobila ene coklje!

Ravnotedaj, ko je Wittgenstein pridobil Humberk, je tudi Trampičevo posestvo prehajalo po dedovanju na vnuke prvega Trampiča; ti pa se niso hoteli več baviti s kmetijstvom, zato je bogati Wittgenstein dokupil še Trampičevo in tako to nekdanjo pristavo zopet združil z gradom. Novi lastnik je takoj dal starinsko Trampičevo hišo do tal podreti. Nameraval je namreč na njenem mestu sezidati novo, lepšo. Do tega pa ni več prišlo, ker je izbruhnila svetovna vojna; — ona podrtija pa še danes kot prazno stavbišče čaka na graditelje. Ali bodo kedaj tja prišli?

Tako je s tega mesta zginila slovita Trampičeva gostilna, pozablja se celo njegovo ime.

Take usodne spremembe so se torej še nedavno izvršile na tem vozlu rožanske zgodovine, na Humberku in njegovem Razpotju. Porušila se je fevdalna ustanova — ogromni fideikomis grofov Dietrichsteinov. Še pred 50 leti je zgledalo, da je trden, postavljen za večne čase. Pa neizbežna degeneracija čaka vse zaostale ustanove, ki hočejo zadržati tok zgodovine.

Tudi milijonska ustanova naslednikov Wittgensteina zgleda danes nezrušljiva. Ali zgodovina je v naši neposredni sosesčini že šla preko podobnih in še večjih kapitalnih fundacij. Zato mi že moremo predvideti nadaljnje postaje razvoja; imenujejo se: agrarna reforma, socializacija...

Ludwig Gjelwitz KLAGENFURT-WIEN

Arhitekt in mestni stavbenik

JOSEF MALLE

CELOVEC, Rosentaler Straße 12 / Telefon 29-79

Izvršuje vsa stavbena dela

Franc Handler

stavbeno kleparstvo in vodovodne inštalacije

CELOVEC, Priesterhausgasse 4, telefon 19-07

Helanol pasta za tla, lesna barva, obloge za tla, parkete pri **Orasch' Erben** Celovec, 8.-Mai-Straße 5

Prebivalstvo Celovca pred sto leti

V avstrijski uradni statistični publikaciji *Tafeln zur Statistik der österreichischen Monarchie, Neue Folge III. Band* za leta 1855-57 (izšla na Dunaju 1861) se navajajo med drugim tudi podatki o narodnosti (Nationalitäten) prebivalstva avstrijskih dežel in njihovih glavnih mest na podlagi številk štetja 31. oktobra 1857, tako tudi za Koroško in za Celovec; podatek za Celovec se glasi, da je bilo od domačega prebivalstva (einheimische Bevölkerung) 36.3% Nemcev in 63.7% Slovencev, v absolutnih številkah 3419 Nemcev in 6000 Slovencev. Vodilni avstrijski statistik A. Ficker je nato v uradni statistični publikaciji „*Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik*“, XV. Jahrgang, 4. Heft (Dunaj 1869) objavil razpravo „*Die Völkerstämme der österreichisch-ungarischen Monarchie, ihre Gebiete, Gränzen und Inseln*“, kjer se tudi opira na stanje 1857 in trdi, da je v Celovcu 36.3% Nemcev in 63.7% Slovencev. Iz te dobe imamo še nekaj uradnih publikacij in publikacij vodilnih avstrijskih uradnih statistikov, kjer se pa navajajo le absolutne številke in procenti Nemcev in Slovencev za Koroško v celoti in ne posebej za mesto Celovec (J. Hain, *Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates*, Dunaj 1852, za stanje 1846; ista uradna publikacija *Tafeln, Neue Folge I*, 1856, za stanje 1851; K. Czoernig, *Ethnographie der österreichischen Monarchie, I*, Dunaj 1857, tudi za stanje 1851).

Po teh uradnih podatkih bi bila večina prebivalstva Celovca sredi preteklega stoletja slovenska in zato so se nanje mnogo sklicevali slovenski avtorji, na drugi strani jih je pa pobijal dr. M. Wutte (*Deutsche und Slowenen in Kärnten, Carinthia I*, 109, Celovec 1919, str. 8—10), ne da bi znal povedati proti njim kaj tehtnega. Edini avtor, ki je res nekoliko pojasnil avstrijske uradne podatke o narodnostih sredi preteklega stoletja, je bil L. Waber v razpravi „*Die zahlenmässige Entwicklung der Völker Oesterreichs 1846—1910*“ (*Statistische Monatschrift, Neue Folge XX*, 1915). Dognal je, da se je v resnici izvršilo neko uradno štetje narodnosti ali jezikov le l. 1846.; l. 1851 in 1857 so se pa sicer vršila štetja, ni se pa poizvedovalo po narodnosti ali jeziku, ampak so avtorji in izdajatelji uradnih publikacij le izračunali procente na podlagi številk za l. 1846, nato pa so iz teh procentov in iz številk za celotno prebivalstvo 1851 in 1857 izračunali, kakšno bi moralo biti pri istem razmerju (včasih so pa to razmerje tudi po svojem preudarku spreminjali) število pripadnikov posameznih narodnosti. Številke za Celovec imajo torej neko utemeljitev v štetju, ki se je izvršilo l. 1846. Če pa pogledamo objavo rezultatov štetja 1846 (v istih *Tafeln*, XVIII. u. XIX. Jahrgang za leti 1845 in 1846, II. Theil, Dunaj 1851, *Tafel 18*), vidimo, da se navaja za Celovec le, da ima 12.054 prisotnih civilnih prebivalcev, ne objavljajo se pa nikaki podatki o narodnosti.

Taki podatki, ki so iz njih črpali avtorji in uradne publikacije, so seveda eksistrali, a ta rokopisni material je bil kasneje uničen. Tako so morala ostati neodgovorjena vprašanja, ki bi zanimala na Koroškem in v drugih deželah nekdanje monarhije: ali se je tedaj ugotavljal jezik, narodnost ali morda le narodnostni izvor prebivalstva? Ali se je štelo vsakega prebivalca posebej ali so se dajale le splošne številke ali oznake za posamezne kraje?

Leta 1941 je študentka Historičnega seminarja ljubljanske univerze M. Elizabeta Pfeifer študirala rokopisno ostalino zaslužnega Slovenca Petra Kozlerja, ki je v času prvega gibanja za Zedinjeno Slovenijo v revolucionarnem letu 1848 zbiral podatke o obsegu slovenskega ozemlja in o številu Slovencev, ki jih je nato uporabil kot avtor prvega „Zemljovida slovenske dežele in pokrajin“ in prvega „Kratkega slovenskega zemljopisa“ (1854) ter še v drugih objavah. Pri tem je naletela na statistične podatke za vso vzhodno Koroško (tedanje celovško okrožje) in za del zapadne Koroške (tedanjega beljaškega okrožja), ki se je zanje pokazalo, da predstavljajo prepis prvotnega (rokopisnega) materiala avstrijskega jezikovnega štetja l. 1846., torej materiala, ki si ga je Kozler znal preskrbeti in ga je dal prepisati, ki pa je bil pozneje na Dunaju uničen, tako da nam je ohranjen le v Kozlerjevem prepisu in od vseh nekdanjih avstrijskih dežel le za Koroško. Nato je dr. B. Grafenauer ugotovil, za katero ozemlje velja vsaka posamezna številka, osvetlil je ves način izvedbe statistike, odgovoril na vprašanje, ali so njeni podatki zanesljivi, in vse te izsledke uporabil že v svoji razpravi Narodnostni razvoj na Koroškem od srede XIX. stoletja do danes v Koroškem zborniku (Ljubljana 1946), nato pa ves ta prepis (skupaj s pripombami Andreja Einspielerja, ki so se tudi našle v Kozlerjevi zapuščini in ki govore o točnosti in netočnosti teh podatkov) objavil v razpravi Czörnigova etnografska statistika in njena metoda (Slovenska Akademija znanosti in umetnosti. Razred za zgodovino in društvene vede. Razprave I, Ljubljana 1950).

Nas tu zanima, kaj moremo iz tega prepisa zvedeti o Celovcu. Le par besed in številčk je, a te nam povedo mnogo. Najprej izvemo, kdo je te podatke dal: „Bezirk Klagenfurt Magistr.“, torej celovški mestni magistrat. Podatek se nanaša na „Klagenfurt Stadt“, torej na mesto Celovec, katerega ozemlje je za ta čas točno znano. Nato sledi podatek o številu hiš in o številu prebivalcev (12.054, točno kakor v oni avstrijski statistični publikaciji). Poslednja rubrika nosi naslov „Sprache“; povpraševalo se je torej po jeziku, ne morda po narodnosti, po narodnem izvoru itd., kakor so nekateri domnevali. Pri Celovcu je v tej rubriki zapisano: „wind.(isch) & deutsch & krain.(erisch)“. Celovškemu magistratu l. 1846 pač še ni bil jasen pojem slovenskega jezika in naroda, njegova oznaka pa nima kake zlobne tendence, kakor bi jo imela taka oznaka v

Karner v Gospi Sveti

času dr. M. Wutteja; on hoče le povedati, da je v Celovcu največ koroških Slovencev, ki za njihov govor rabi ljudski izraz „windisch“, nato pridejo Nemci in nato doseljenci iz Kranjske; nemški izraz „slowenisch“ je bil takrat v rabi v znanstveni literaturi, a celovški magistrat ga še ne pozna. Tako označuje celovški magistrat jezik svojega kraja na splošno; podrobnih števil ne navaja in jih pač tudi ni šel ugotavljat od hiše do hiše. Avstrijski statistiki na Dunaju, ki so dobili take in drugačne oznake (wind.-deutsch, deutsch & wind., slaw. itd.) za posamezne kraje, so pa nato določili procente, po katerih so pri vsaki oznaki posebej dodelili znano število prebivalcev posameznih krajev raznim narodnostim; njim je bil jasen tudi pojem slovenskega jezika in tako so na podlagi oznake, ki je prišla iz Celovca, razdelili prebivalstvo Celovca v razmerju 63.7% Slovencev (t. j. „windisch“ in „krainerisch“) : 36,3% Nemcev.

Ali je ta podatek točen? Dr. B. Grafenauer je mogel ugotoviti za mnoge koroške kraje, ki so jih njihovi gospodje tedaj označevali kot „nemške“ ali „nemško-slovenske“, da so bili nedvomno slovenski, in je prišel do rezultata, da tedaj koroških Slovencev ni bilo okrog 95.000, kakor jih je ugotovila avstrijska uradna statistika, ampak za kakih 20.000 več. Kar se pa tiče Celovca samega, je pač jasno, da iz one splošne oznake ne moremo izračunati točnih števil, koliko je bilo tedaj v Celovcu Slovencev in koliko Nemcev, in teh točnih števil za tedanje stanje pač ne bomo nikdar vedeli. Gotovo je pa, da je dal celovški magistrat za jezik svojega mesta tako oznako, da smemo iz nje sklepati, da se je tedaj govorilo v Celovcu več slovensko kakor pa nemško. Dejstvo, da tedaj še ni bilo tako ostrih nacionalnih nasprotij kakor po l. 1848, nam pojasnjuje, zakaj je mogel biti celovški magistrat tedaj objektiven; nihče bi pač ne mogel pojasniti, zakaj bi imeli tedaj v Celovcu napačno mnenje o jeziku svojega mesta v korist slovenščini ali celo zakaj bi namenoma poročali neresnico o tem v korist slovenščini. Višji socialni razredi so bili brez dvoma nemški, a koliko globoko je segalo to nemštvo navzdol? Oznaka celovškega magistrata se lepo ujema z znanim dejstvom, da je bil Celovec tedaj še od vseh strani — tudi od severne — obdan od slovenskega narodnega ozemlja, in nam pomaga pojasniti, kako je bilo mogoče, da je Celovec prav tedaj postajal z Antonom Janežičem za nekaj časa središče slovenske književnosti, z Mohorjevo družbo pa za pol stoletja središče slovenske poljudne književnosti.

Kvalitetno dobra in solidna postrežba v podjetjih bratov

OPETNIK PLIBERK

Gregor Opetnik

delavnica novih čevljev
reparaturna delavnica
in trgovina s čevlji

Blaž Opetnik

krojaštvo moških in ženskih
oblek, perila in pletenine

30 letnica samostojnega zadružnega središča za Slovensko Koroško

Leto 1920 pomeni za naše slovensko zadružništvo na Koroškem prvi usodni udarec. Koroške zadruge so do tega preloma iz najstarejših nastankov naravno rastle z zadrugami ostalih pokrajin Slovenije v vedno trdnejšo gospodarsko celoto. Z razmejitvijo pa je ves ta naravni tok krvi iz središč v Sloveniji bil hipoma nasilno presekan. Naše koroške zadruge so postale od debela in njegovih sokov odsekana krvaveča veja. Posebno v tisti dobi velikih gospodarskih težkoč in stalnega menjavanja denarja in denarne vrednosti je bilo takšno stanje za daljšo dobo nevzdržno.

Občudovanja vredno je, kako hitro so se tedanji slovenski zadružniki in gospodarji znašli. Že pet mesecev po usodni oktobrski razmejitvi je bil sklican za 28. februarja 1921 zbor zadružnikov s ciljem, da se ustanovi za Slovensko Koroško samostojna zadružna centrala v Celovcu. Namen tega spisa je, da kratko pregledamo nastanek, zgodovino in delovanje naše zadružne centrale ob 30 letnici njene ustanovitve.

1.

Poseben pripravljalni odbor je sklical za 28. februarja 1921 ob 14.30 uri predstavnike slovenskih zadrug na Koroškem na ustanovni občni zbor samostojne zadružne centrale za Slovensko Koroško v Mohorjevo hišo v Celovcu. Temu vabilu so se odzvali zastopniki naslednjih zadrug (vrstni red po orig. zapisnika):

1. Hranilno in posojilno društvo v Celovcu, r. z. z n. z., ustanovljena 16. V. 1889
2. Hranilnica in posojilnica Loče, r. z. z n. z., ustanovljena 14. II. 1886
3. Hranilnica in posojilnica v Štebnu pri Beljaku, r. z. z n. z., ustanovljena 13. X. 1910
4. Hranilnica in posojilnica za Št. Lenart pri Sedmih studencih in okolico, r. z. z n. z., ustanovljena 3. XI. 1892
5. Posojilnica v Globasnici, r. z. z n. z., ustanovljena 30. XI. 1902
6. Hranilnica in posojilnica z neomejeno zavezo v Velikovcu, ustanovljena 1. XII. 1890
7. Hranilnica in posojilnica Podravlje, r. z. z n. z., ustanov. 27. XII. 1893
8. Hranilnica in posojilnica na Kostanjah, r. z. z n. z., ustanovljena 12. III. 1912
9. Posojilnica v Kotmarivasi za občine Kotmaravas, Bilčovs, Žihpolje in Vesca, r. z. z n. z., ustanovljena 10. II. 1907
10. Posojilnica v Hodišah, r. z. z n. z., ustanovljena 12. I. 1902

11. Hranilnica in posojilnica v Pliberku, r. z. z n. z., ustanov. 2. IV. 1908
12. Posojilnica za župnije Škofiče, Logavas, Otok in Št. Ilj, r. z. z n. z., ustanovljena 27. XII. 1901
13. Posojilnica na Zili, r. z. z n. z., ustanovljena 28. I. 1903
14. Hranilnica in posojilnica na Suhi na Koroškem, r. z. z n. z., ustanovljena 19. XII. 1891
15. Hranilnica in posojilnica v Sinčivesi z neomenejim poroštvom, ustanovljena 7. VII. 1890
16. Hranilnica in posojilnica na Krčanjah, r. z. z n. z., ustanov. 2. XI. 1911
17. Hranilnica in posojilnica v Želinjah, r. z. z n. z., ustanov. 1. VI. 1910
18. Hranilnica in posojilnica za Vovbre, Sv. Štefan in okolico, r. z. z n. z., ustanovljena 25. V. 1910
19. Hranilnica in posojilnica v Šmihelu pri Pliberku, r. z. z n. p., ustanovljena 28. XII. 1888
20. Hranilnica in posojilnica v Tinjah na Koroškem, r. z. z n. z., ustanovljena 31. VII. 1890
21. Posojilnica Št. Jakobska v Rožu, r. z. z n. z., ustanovljena 5. IX. 1872
22. Hranilnica in posojilnica v Borovljah, r. z. z n. z., ustanov. 20. X. 1907
23. Hranilnica in posojilnica v Glinjah, r. z. z n. z., ustanov. 14. VII. 1889
24. Hranilnica in posojilnica v Podljubelju, r. z. z n. z., ustanov. 10. VIII. 1907
25. Hranilnica in posojilnica na Ziljski Bistrici, r. z. z n. z., ustanov. 14. XII. 1891
26. Hranilnica in posojilnica v Kazazah, r. z. z n. z., ustanov. leta 1910
27. Hranilnica in posojilnica v Št. Tomažu pri Celovcu, r. z. z n. z., ustanovljena 2. VI. 1910
28. Živinorejska zadruga za Žitarovas in okolico, r. z. z o. p., ustanovljena 1. II. 1912
29. Živinorejska zadruga za Globasnico in okolico, r. z. z o. p., ustanovljena 20. XI. 1911
30. Živinorejska zadruga za Libuče in okolico, r. z. z o. p., ustanov. 22. VIII. 1911
31. Živinorejska zadruga za Žvabek in okolico, r. z. z o. p., ustanov. leta 1911
32. Gospodarska zadruga v Sinčivasi, r. z. z o. z., ustanov. 13. II. 1899
33. Mlekarska zadruga v Št. Jakobu, r. z. z o. z.

Za predsednika ustanovnega občnega zbora je bil izvoljen predsednik pripravljalnega odbora g. mons. Valentin Podgorc, profesor v Celovcu.

Sklicani zastopniki sklenejo ustanovitev samostojne „Zveze koroških zadrug v Celovcu, registrovane zadruge z omejeno zavezo“ ter soglasno sprejmejo po pripravljalnem odboru sestavljena pravila te zadruge. Nato izvolijo 12 člansko načelstvo in 5 člansko nadzorstvo. Za prvega predsednika Zveze izvolijo Janeza Vošpernika, posestnika v Podravljah.

Ostale prve Zvezine odbornike navajamo na drugem mestu, kjer so naštetni vsi dosedanji odborniki naše zadružne centrale v teku 30 let njenega obstoja. Ob sedanjem jubileju pa se veselimo, da izmed ustanovnih odbornikov še danes živijo:

Jurij Trunk, župnik, prvi podpredsednik Zveze,
danes v Kaliforniji v ZDA,

Valentin Weiss, župnik v Žitarivasi,
mons. Valentin Podgorc, kanonik v Celovcu,
Franc Aichholcer, šolski ravnatelj v p. v Ločah,
Franc Schnabel, trgovec v Št. Rupertu pri Celovcu, in
Josip Štih, župnik v Bilčovsu.

Novoustanovljena Zveza in njen odbor sta bila dne 8. IX. 1921 pod Firm-1340/Gen-VI-3, registrirana v združnem registru Deželnega kot trgovskega sodišča v Celovcu in s tem dnevom dokončno priznana.

2.

Nova združna centrala naj bi po svojem namenu bila istočasno revizijska oblast in predstavnica v njo vključenih slovenskih zadrug kot tudi njihova denarna in blagovna centrala. Zaenkrat pa Zveza vseh teh svojih nalog sploh ni mogla vršiti. Nekatere slovenske zadruge niti niso bile še njene članice. Na sejah dne 11. I. 1923, 21. VI. 1923, 18. VI. 1924 in 3. VII. 1924 so bile sprejete v Zvezo še naslednje zadruge:

34. Zadržna elektrarna za Dobje in Ledince, r. z. z o. z.,
35. Hranilnica in posojilnica za Djekše, r. z. zn. z., ustanov. 31. I. 1889
36. Hranilnica in posojilnica za Št. Janž in okolico, r. z. z n. z., ustanovljena 6. III. 1892
37. Hranilnica in posojilnica v Bilčovsu, r. z. z n. z., ustanov. 2. VI. 1910
38. Hranilnica in posojilnica za občine Šmarjeta in Sele s sedežem v Šmarjeti v Rožu, r. z. z n. z., ustanovljena 20. V. 1912
39. Zadruga najemnikov v Št. Petru na Vašinjah, r. z. z o. z., ustanov. 1. 1921
40. Hranilnica in posojilnica v Št. Jurju na Zilji, r. z. z n. z., ustanovljena 1. II. 1903
41. Vzajemno društvo proti požarnim škodam v Selah
42. Živinorejska zadruga za Št. Janž v Rožu in okolico, r. z. z o. p., ustanovljena 13. IV. 1911
43. Posojilnica za Belo in okolico v Železni Kapli, r. z. z n. z., ustanovljena 6. I. 1898
44. Hranilnica in posojilnica za Št. Štefan na Zilji in okolico, r. z. z n. z., ustanovljena 4. V. 1895
45. Posojilnica v Galiciji, r. z. z n. z., ustanovljena 3. XI. 1902.

Tako je Zveza koroških zadrug ob koncu leta 1924 imela včlanjene vse tedaj na Koroškem delujoče slovenske zadruge. Od teh zadrug pa so kmalu nekatere prenehale z delovanjem. Tako se je zrušila že leta 1925 komaj porojena „Zadruga najemnikov v Št. Petru na Vašinjah, r. z. z o. z.“¹⁾ V naslednjem letu je prenehala „Hranilnica in posojilnica v Kazazah, r. z. z n. z.“ in v istem letu „Živinorejska zadruga za Žvabek in okolico, r. z. z o. p.“ Polagoma je zaspala tudi „Mlekarska zadruga v Št. Jakobu v Rožu, r. z. z o. z.“ Pozneje se članstvo pomnoži: Dne 9. II. 1928 se sprejme kot članica novo „Hranilno in posojilno društvo v Selah, r. z. z n. z.“, ustanovljeno 11. XI. 1920. Dne 14. III. 1929 pristopi novoustanovljena „Hranilnica in posojilnica

¹⁾ Zadnja je bila ustanovljena v obrambo najemnikov pred protizakonito odpovedjo najemniških pogodb več desetina najemnikov zemljišč po grofu Helldorfu zaradi njihovega narodnega zadržanja ob plebiscitu.

v Rožni dolini.

118

v Ledincah, r. z. z n. z.“, ustanovljena 10. III. 1929. Dne 1. XII. 1932 se pri-
javi kot članica nova blagovna zadruga „Kmetijska zadruga Bela-Železna
Kapla, r. z. z o. z.“, ustanovljena 17. V. 1932. S tem je razvoj članstva pred
nacističnim nasilnim posegom v slovensko združno organizacijo na Koroš-
kem zaključen. Končno je Zveza združevala:

- 36 Hranilnic in posojilnic
- 4 Živinorejske zadruge
- 2 blagovni zadruge
- 1 združno elektrarno
- 1 vzajemno društvo proti požarnim škodam

skupno 48

Kot dokaz gospodarske naprednosti in razvite zavesti o važni vlogi za-
družništva kot sredstva ljudske samopomoči proti tujemu izkoriščanju med
koroškimi Slovenci zabeležimo ponosno ugotovitev, da sta se v vrstah
Zveze nahajali tako prva kmečka kreditna zadruga na
Koroškem in v današnji Avstriji sploh in tudi prva na
Koroškem osnovana blagovna zadruga. Ta najstarejša kre-
ditna zadruga je „Posojilnica št. Jakobska v Rožu“, uradno
potrjena in priznana že 5. septembra 1872, ustanovljena
torej celo še pred razglasitvijo avstrijskega zakona o zadrukah, ki je izšel šele
leta 1873. Prva blagovna zadruga pa je 13. februarja 1899 osno-
vana „Gospodarska zadruga v Sinčivasi, r. z. z o. z.“, ki
je v istem letu zgradila tam celo že svoje ponosno prostorno skladišče.

Ti ugotovitvi sta važni, ker skušajo nekateri nasprotniki našega ljudstva
in njegovega samostojnega združništva danes te zgodovinske resnice zamol-
čati in jih celo potvarjati.²⁾ Očitno jim ne zadostuje, da se je tako uspešno za-
početi razvoj slovenskega združništva na Koroškem s pomočjo stalnega za-
postavljanja in dvakratnega najhujšega nasilnega posega v veliko nesrečo na-
šega ljudstva zaustavil.

Težave tega razvoja najbolj živo prikazuje 30 letno delovanje Zveze: Že
v prvem letu svojega obstoja je Zveza zgubila svojega prvega podpredsednika
Jurija Trunka, ki se je zaradi stalnega preganjanja po nemških šovinistih pre-
selil v Ameriko. Do občnega zbora 1923 se morata še dva vodilna odbornika
umakniti šovinističnemu nasilju in se izseliti iz Koroške. 3. julija 1924 ugotav-
lja odbor na svoji seji, da se pritisk proti slovenskim zadruham stalno stop-
njuje in so začela sodišča vračati v slovenskem poslovnem jeziku spisane vloge,
prošnje za registriranje itd. Zveza proti tem krivicam vloži ugovor s skliceva-
njem na člen 66 Senžermenske mirovne pogodbe za Avstrijo z dne 10. IX.
1919. Posebno ostro zavrača Zveza odlok Koroške deželne vlade št. 6693 z
dne 23. V. 1924, ki skuša izrecno načelno prepovedati vsako uporabo sloven-
skega jezika v uradnem poslovanju. Podpisal ga je kot deželni glavar inž.
Vincenc Schumy, od nekdaj očitni nasprotnik slovenskega združništva na Ko-

²⁾ Tako navaja proti tej zgodovinski resnici knjiga „Wiederaufbau der Kärntner Land-
und Forstwirtschaft — Bericht d. Landwirtschaftskammer Kärnten über die Jahre 1945-1951“,
Celovec, 1951, da je bila ustanovljena prva kmečka kreditna zadruga 14. II. 1877 v Eber-
stein, prva blagovna zadruga pa leta 1899 v Velikovecu (stran 279).

roškem. Ponovno zavrača uporabo slovenskega jezika dopis Dež. kot trgovskega sodišča v Celovcu Gen 6-3/9 z dne 29. I. 1926. Sodišče v tem sklepu odklanja registracijo volitev Zvezinega odbora, izvoljenega na občnem zboru dne 4. VI. 1925. Tudi proti temu odloku Zveza sklne pritožbo na „Deželno pritožbeno komisijo“ in na Ustavno sodišče na Dunaju. Nadaljnjo krivico obravnava Zveza na svoji seji dne 28. X. 1926 ter zavrne razsodbo Višjega deželne- nega sodišča v Gradcu R II/4-32-25-1 Gen I-63/59 z dne 5. II. 1926, po kateri omeji omenjeno „demokratsko“ sodišče uporabo slovenskega jezika edinole na tvrdke zadrug. Ta jezikovna borba se vleče tudi še v poznejših letih Zvezi- nega poslovanja in jo moramo nadaljevati do današnjih dni vedno znova. Da bi si vsaj stroške stalnih ugovorov prihranila, nastavi Zveza v letu 1927 svoje- ga posebnega tolmača, katerega končno prizna tudi sodna oblast.

Težavna je tudi pot nove slovenske zadrugne centrale do priznanja nje- nega najbistvenejšega delokroga, to je do pravice uradnih revizij vključenih zadrug. Skoroda na vsaki seji od ustanovitve obravnava odbor to vprašanje. Vendar doseže Zveza pravico revizije šele po 2 letih z odlokom Koroške de- želne vlade št. 21.247/Pr z dne 3. XII. 1923. Ko je dosežena ta pravica, pa se ponovno prične borba za priznanje posameznih revizorjev. Za prva Zve- zina provizor. revizorja se postavita župnik Valentin Weiss in napredni kmet Anton Gastl iz Štebnja pri Beljaku. 2. V. 1922 prevzame mesto pomožnega re- vizorja narodno zavedni trgovec Mihael Schleicher iz Logevasi. Od tega časa naprej Zveza stalno drega za dokončno uradno priznanje revizorjev in njihov vpis v sodnijski register in sklne na seji 27. marca 1924 tudi poseben revizijski

„NATIONAL“

Allgemeine Versicherungs AG.

ustanovljena 1845

pogodbeni zavod Zveze slovenskih zadrug

deželna poslovalnica za Koroško

CELOVEC

Lidmanskýgasse 9, telefon 2307

Mi prevzamemo: Zavarovanje proti ognju,
vlomu in nezgodam, odgovornostno zavar., zavarovanje
nepremičnega pohištva in motornih vozil vseh vrst.

red. Pomožno vrši revizijske posle od Zvezinega nastanka do leta 1937 ves čas tudi učitelj Tomo Kupper iz Št. Ruperta pri Velikovcu. V tem letu ga Zveza imenuje za svojega stalnega revizorja in ga prijavi pristojnemu sodišču. Ta dva požrtvovalna zadružnika imata mnogo zaslug, da je slovenska zadružna organizacija na Koroškem kljub popolni izolaciji in stalnemu vsestranskemu zaviranju ostala organizacijsko povoljno povezana in da niso zadruge osamljene klonile pred nenehnim pritiskom vse do njihovega nasilnega razbitja v času nacizma.

Poizkusi za odtrganje posameznih zadrug od njihove slovenske zadružne centrale so se namreč stalno spet ponavljali. Leta 1935 nemška Koroška zadružna zveza celo pismeno zahteva od slovenske zadružne centrale, da bi izključila iz svojega članstva blagovno zadruge v Železni Kapli in se na ta način omejila zgolj na centralo kreditnih zadrug. To domnevo Zveza prav tako zavrne, kakor tudi vse poizkuse odprave njene lastne samostojnosti. Že leta 1930 se pojavijo namreč poizkusi nemških imperialistov, ki hočejo pod pretvezo „gospodarske strnitve“ slovensko Zvezo oropati njene samostojnosti. Na svojih sejah dne 23. marca 1930 ter 26. februarja 1931 odbor vse te poizkuse odločno zavrne. Nasprotniki zato skušajo doseči isti cilj postopoma potom posebnega „Zadružnega koordinacijskega odbora“. Na vse te zahrbtne nakane ponovno odgovori na seji dne 2. avgusta 1934 zbrano zadružno vodstvo koroških Slovencev s soglasno izjavo: „da je Zveza koroških zadrug v Celovcu vedno pripravljena za skupno sodelovanje z ostalimi koroškimi zvezami na gospodarskem polju v korist in povzdigo zadružništva; pri tem delovanju pa samostojnost ne sme biti ogrožena. Zveza koroških zadrug je tačas edina slovenska gospodarska organizacija na Koroškem, katere samostojnost koroški Slovenci nikakor ne nameravajo žrtvovati, tembolj ko nekatere njene članice z uspehom delujejo samostojno že nad 60 let.“ Značilno je, da so nacistični nasilniki nekaj let kasneje s prav istimi argumenti in s sklicevanjem na te predhodne brezuspešne poizkuse uresničili te dolgoletne načrte zagrizenih nasprotnikov samostojnega slovenskega zadružništva na Koroškem. O tem pa je bilo že ponovno na drugih mestih pisano.³⁾ Prav zanimiva je tudi borba za pristop naše zadružne organizacije k vrhovni avstrijski zadružni zvezi na Dunaju. Že 5. aprila 1923 sklene odbor pristop k tej „Splošni zvezi za kmetijsko zadružništvo v Avstriji“. A tudi ta zadružna ustanova zahteva, kot je razvidno iz zapisnika seje dne 27. III. 1924 kot pogoj za sprejem „odpravo slovenskega in uvedbo nemškega poslovnega jezika“. Ta pogoj naši zadružniki enodušno odbijejo. Pogajanja za pristop se vlečejo nato vsa leta do 1928. V tem letu prijavi Zveza tudi svoj pristop k novoustanovljeni zadružni denarni centrali na Dunaju, takozvani „Giro-Zentrale“ in spet ponovi prijavo za članstvo v „Splošno zvezo“. Do članstva v „Giro-Zentrale“ ne pride, ker so tudi njeni pogoji nesprejemljivi, pač pa se v tem letu končno izvrši pristop k članstvu „Splošne zveze za kmetijsko zadružništvo v Avstriji“ na Dunaju.

³⁾ a) Florijan Lapuš: Slovensko zadružništvo v gospodarski borbi koroških Slovencev, Koledar Slovenske Koroške 1948, stran 45 i. sl.

b) Piščev članek: Razvoj pravnega položaja naših zadrug, Svoboda, II. letnik, štev. 1, str. 5—7, štev. 2, str. 13—17;

c) Piščev članek: Naše zadružništvo, pot v gospodarsko svobodo, Koledar Slovenske Koroške 1949, stran 43, i. sl.

To je bilo za Zvezo važno, ker je do svojega pristopa v to najvišjo revizijsko zvezo bila podvržena uradnim revizijam Koroške deželne vlade oziroma po slednji pooblaščenega Deželnega trgovskega sodišča v Celovcu, ki je prvi dve reviziji leta 1925 in 1927 tudi izvedlo. Revizije v letih 1929, 1931, 1933, 1934 in 1937 potem vrši omenjena revizijska zveza. Žal iz njenega zadržanja in šele po zlomu nacizma odkritih posebnih tajnih poročilih razberemo, da tudi ta od naših zadrušnikov zaželjena sprememba ni bila nikakršna pridobitev nasproti pristojnosti koroških oblasti. Tudi o tem smo pisali že na drugem mestu.⁴⁾

KAKO JE DELOVALA ZVEZA.

Delovanje Zveze v prvem letu po njeni ustanovitvi je veljalo v prvi vrsti zbranju vseh slovenskih zadrug v povezano organizirano celoto z novim središčem v Celovcu. Delo se je omejevalo zgolj na organizatorne nasvete, vlaganje raznih prošelj in posredovanje pri oblasteh. Drugo delo tudi ni bilo možno. Denarji posameznih članic so bili še v pretežni meri v nekdanjih zadružnih centralah izven Koroške. Tako Zveza svoje funkcije kot denarna centrala praktično ni mogla vršiti. Zanimivo je, da je dala svojim članicam navodilo, naj zaenkrat nalagajo svoje blagajniške prebitke pri Ljubljanski kreditni banki (Rož in Zilja) in pri Mariborski eskontni banki (Podjuna). Posebna delegacija Zveze pa je šla v Ljubljano posredovat zaradi izplačila tam naloženih vlog in deležev. Šele 1. julija 1922 se izvrši prepis vlog koroških članic iz posesti zadružnih central v Sloveniji na Zvezo koroških zadrug v Celovcu. S tem dnevom Zveza tudi prične vsestransko poslovanje.

Vprašanje prepisa teh vlog in njihovega izplačevanja vlagateljem je bilo silno težavno, saj je bilo treba razlikovati med vlogami v glasovalnem ozemlju in v ostalem ozemlju ter v glasovalnem ozemlju še posebej med vlogami iz dobe jugoslovanske uprave od 1. XII. 1919 do 4. novembra 1920 in vlogami na tem ozemlju iz prejšnjega ali poznejšega časa. Tako so n. pr. izplačevale Hranilnice in posojilnice za eno jugoslovansko krono 3 avstrijske krone. Tudi obrestovanje je bilo različno za vloge in posojila v jugoslovanski in v avstrijski valuti. Za leto 1925 se je n. pr. določila obrestna mera za avstrijsko valuto: vloge 13%, posojila 16%; za jugoslovansko valuto: vloge 4%, posojila 10%. Šele avstrijski valutni zakon iz leta 1925 (Goldbilanzgesetz) je ustvaril pogoje za medsebojni obračun in za enotno denarno poslovanje, ki se je od tega časa vršilo v avstrijskih šilingih. Jasno pri vsaki nasilni preinitvi normalnih gospodarskih poslov ter pri spremembah denarja in njegove vrednosti seveda nastanejo neposredne in posredne škode. Neposredna škoda na ta način, da je onemogočeno vsakodnevno razpolaganje z denarji, da zaradi razlik v tečajih nastanejo izgube ali pa, da sploh pride do daljše zapore naloženih denarjev. Nad tem umevno vlagatelji ravno niso navdušeni in tako le preradi v takih časih zapustijo denarne zavode, katerim bi sicer tudi še nadalje zaupali svoje odvišne denarje. Zveza in njene članice so se iz vseh teh razlogov v prvih začetkih morale boriti z velikimi težavami, da so po najboljši možnosti mogle zadostiti zahtevam likvidnosti za izplačilo vlog ter (v povojni dobi navadno

⁴⁾ Pišček članek, naveden pod pripombo ³⁾ b).

posebno živahnemu) povpraševanju po kreditih. Po denarnih reformah je bilo nadalje treba nanovo urediti vprašanje deležev in jamstva tako pri zadrugah kot pri Zvezi in v tem smislu spraviti v sklad določbe pravil vseh zadrug. Vse to pa zavira in obremenjuje razvoj za daljšo dobo.

Polagoma pa se je poslovanje Zveze in zadrug normaliziralo. Tako Zveza kot njene kreditne zadruge so delovale iz leta v leto s solidnimi, četudi ne prekomernimi prebitki. Razlika med obrestmi za posojila in vloge je bila pri vseh razmeroma majhna. Lahko trdimo, da so slovenske kreditne zadruge na Koroškem s svojo Zvezo na čelu vodile vseskozi kreditno politiko, ki je nudila slovenskemu kmetu tudi v časih najtrše gospodarske krize močno oporo ter neštetim delavcem omogočila ustanovitev lastnih domov ter znatno izboljšanje ogrožene življenske ravni. V velikem nasprotju z gospodarsko politiko združnih central v prvi Jugoslaviji, Zveza z njej zaupanimi denarji nikdar ni špekulirala ali delovala na izven združnih področjih. Sploh ni stremela za nabiranjem in koncentriranjem velikih kapitalov. To je imelo seveda tudi svojo senčno stran. Posamezne kreditne zadruge so po večini svoje zbrane denarje spet v celoti v obliki posojil nalagale. Pri Zvezi naloženi prebitki so znašali samo malenkostne odstotke vseh njihovih sredstev. Še več. Z današnjega gledanja se nam zdi skoraj neverjetno, da so Zvezine članice svoje denarje v precejšnji višini nalagale tudi pri drugih denarnih zavodih.

Sele

Imeli smo slučaj, da je imela ena naših kreditnih zadrug svoja sredstva naložena v 4 bankah v Celovcu ter še posebej kot vlogo pri bližnjemu nemškemu konzumnemu društvu! Ni čudno, če je ob takšnem zadržanju članic nekajkrat prišla v občutno potrebo po razpoložljivih sredstvih, da je mogla zadostiti potrebam po kreditih včlanjenih zadrug. Kljub tem izkušnjam pa je Zveza n. pr. posojilo, ki ga je od koroške deželne vlade dobila na razpolago leta 1930, v celoti brez dobička razdelila naprej manjšim včlanjenim hranilnicam ter na ta način še povečala njihovo zmogljivost za podeljevanje posojil na vasi.

Vzroke temu pojavu moramo iskati predvsem v zgodovinskem nastanku naših zadrug. Te so nastale predvsem kot lokalna samoobrambna združenja premožnejših kmetov posameznega okoliša. Razumljivo je bilo, da so ti med seboj nabrane denarje najraje držali čimbolj v svojih rokah ali pa jih naložili tako, da so bili vedno razpoložljivi. Niti lastna Zveza pri takšnem gledanju ni nudila zadostnih garancij za ljubosumno čuvano popolno samostojnost. Nikakor pa ta pojav ni koroška posebnost, marveč ga srečavamo tudi v prvi dobi združništva v ostali Sloveniji, predvsem se pojavlja tudi ob ustanovitvi prve slovenske združne centrale „Zveze slovenskih posojilnic“ v Celju, ustanovljene 6. januarja 1883.⁵⁾

⁵⁾ Primerjaj: dr. Schauer Dolfe, Prva doba našega združništva, Ljubljana 1945, (stran 61).

Kakor so se proti temu ozkemu in nadaljnji razvoj zadružništva zavirajočemu gledanju že v prvi dobi slovenskega zadružništva upirali z zahtevami po večji širokogrudnosti razni zadružni voditelji,⁶⁾ tako tudi v okviru naše koroške Zveze beležimo celo vrsto predlogov proti tej lokalni ožini.

Žal pa ti naporu vsled splošne osamljenosti in zaostalosti ne prodrejo v zadostnem obsegu. Slovensko zadružništvo na Koroškem ostane v vsej dobi do leta 1941 v bistvu omejeno na delovanje Hranilnic in posojilnic, torej zgolj enostransko denarno zadružništvo. Še to zadružništvo pa se skoraj izključno izživlja le v krajevno omejenem delovanju posameznih Hranilnic in posojilnic. Težišče in središče vsega zadružnega dela ostanejo slejkoprej poedine zadruge. Zveza igra v poslovanju samem razmeroma malo pomembno vlogo. Glavna vsebina njenega dela se omejuje na revizijo in na organizatorične nasvete ter čuvanje zadružne enotnosti in skupnosti, slednje pa mnogo bolj v narodno-političnemu kot gospodarsko-poslovnemu pomenu. Vendar nočemo popolnoma prezreti vsaj nekaterih pojavov in poizkusov razširjenja in utrjevanja našega zadružništva na Koroškem tudi na drugih področjih.

Že na seji 2. V. 1922 sklene zadružno vodstvo, naj bi včlanjena „Gospodarska zadruga v Sinčivasi“ razširila svoje delovanje na vso Slovensko Koroško. Sklene se tudi sprememba njene firme in pravil v tem smislu. Zveza dovoli zadrugi tudi primerne kredite, da bi to razširjenje omogočila. Vendar pa ti ukrepi ne dosežejo zaželenih uspehov. Osamljena blagovna zadruga brez trgovsko sposobnega vodstva v odboru in brez blagovnega vodstva v Zvezi kmalu postane žrtev poneverb poslovodij in raznih najemnikov. Po tej izkušnji skuša Zveza leta 1935 zaradi možnosti večjega pregleda in stalne kontrole osredotočiti blagovno poslovanje v centrali. Žal pa se ne odloči Zveza sama za otvoritev lastnega blagovnega oddelka, marveč Gospodarska zadruga iz Sinčivasi naj bi otvorila v Celovcu posebno posredovalnico za blagovni promet. Njen sedež je že tedaj bil predviden v Pavličevi ulici 7, kjer je danes sedež Zveze. Spet se nam zdi razumljivo, da tudi ta poizkus ni mogel roditi pričakovanih uspehov, kajti nujno je, da sta odločujoči odbor in poslujoča pisarna v stalni neposredni povezavi. Razen tega pa ni brez nadaljnjega mogoče pričakovati od odbornikov nekega ozkega okoliša, da bi pregledali potrebe vse Slovenske Koroške in sproti mogli zadružno delo usmerjati po teh potrebah in zahtevah široke celote! Tako je tudi ta poizkus ostal le v dobri zamisli.

Žal pa je zaradi tega edinega slučaja ponesrečenega blagovnega poslovanja zapadel odbor Gospodarske zadruge v Sinčivasi in tudi vodstvo Zveze vse-kakor prenagljeni sodbi, da koroški Slovenci sploh niso zmožni organizirati blagovnega zadružništva, oz. da je ta panoga zadružništva za nas preveč tvegana. Ravno drugi krajevni slučaj, kjer so požrtvovalni kmetje v Železni Kapli brez vsakih podlag osnovali leta 1932 svojo lastno blagovno zadrugo, ki je kljub težavam vendarle uspevala in se razvijala, govori baš nasprotno. Zato bi bili morali tedanji voditelji Zveze raziskavati vzroke prvega neuspeha globlje in spoznati, da iz razumljivih gospodarstvenih vzrokov ne moreta

⁶⁾ Primerjaj: Ivan Lapajne, Slovenske posojilnice leta 1890, Koledar Družbe sv. Mohorja za prestopno leto 1892 (str. 77).

uspevati in se uspešno razvijati niti ena osamljena, niti dve krajevni blagovni zadrugi, marveč bi morala Zveza skrbeti za široko mrežo blagovnih zadrug, ki bi brez dvoma ponaravnih začetnih težavah uspešno gospodarile z močnejše koncentriranimi, v tistem času bogatimi denarnimi sredstvi Hranilnic in posojilnic. Na tem mestu je naša dolžnost, da omenimo stalne dalekovidne predloge za razširjenje združnega delovanja, ki sta jih na nešteti sejah stavila sedanji predsednik Zveze Florijan Lapuš in sedanji podpredsednik nadzornega odbora Zveze, šolski ravnatelj Franc Aichholcer.

Delno uresničenje teh predlogov pa je bilo prepuščeno šele reorganizaciji Zveze in zadrug v teku let po 1945.

Žal tudi pregled rasti živinorejskih zadrug v zadnjih 30 letih ne moremo podati v obliki poročila velikih doseženih uspehov. Živinorejske zadruge so kot pospeševalni motor za izboljšanje ene najvažnejših panog v naših vaseh doslej odpovedale. Ob 40. letnici njihovega obstoja smo še vedno tam, kjer so naši očetje začeli z delom: Načrtna izbira se je zanemarila; za vsak napredek neobhodna kontrola se ne izvaja; rodovniške knjige leže zaprašene v pozabi! Pri tem položaju na uspešno posredovanje in odkup živine seveda še misliti ni. Naše živinorejske zadruge so se v teku let spremenile v navadne, zaključene pašniške skupnosti brez vsakega nadaljnjega cilja. Na tem polju torej čaka naše napredne kmete še velika naloga. V Libučah smo letos že pričeli z reformo. Ob vsestranskem sodelovanju uspehi gotovo ne bodo izostali. Na tem mestu naj velja poseben poziv našim živinozdravnikom, ki bi jih porazno stanje naše živinoreje samo moralo vzdramiti k delu predvsem tudi za izboljšanje zdrave živine!

Da so iz našega ozemlja izginile tudi zadnje mlekarske združne ustanove, je pri opisanem stanju naše živinoreje morda na prvi pogled razumljivo. Vendar ta ugotovitev ne sme nam zapreti oči pred dejstvom, da se z našimi kmečkimi denarji gradijo in vzdržujejo zelo donosni mlekarski obrati v Beljaku, Celovcu in Velikovcu. Kakšno je ravnanje in razmerje teh zadrug do njihovih „članov“ po naših vaseh, nam tukaj ni treba opisovati. Dober del krivde za to dolgoletno izkoriščanje in zapostavljanje naših krajev in ljudi pa zadene nas same, ko smo dopustili, da so nam zamrle združne mlekarne na Ziljski Bistrici, v Št. Jakobu v Rožu in v Šmihelu pri Pliberku.

O bogatih možnostih vsestranskega združnega udejstvovanja na mnogih drugih področjih kmečkega gospodarstva ob 30. letnici svoje lastne združne centrale žal ni kaj poročati. Običali smo pri spoznanju, da je važno denarje zbirati. Premalo smo na Koroškem razmišljali o tem, komu in čemu ti zbrani denarji služijo. Nekaj vzrokov za to smo že navedli. Kot posebnost večine naših zadrug naj omenimo še njihovo težnjo po čimbolj varnem nalaganju lastnih združnih sredstev. Ta miselnost je vzrok in razlaga za (danes vsekakor razveseljivo) ugotovitev, da imajo številne naše zadruge v svoji posesti lastne hiše, domove in zemljišča. Uporaba mnogih teh hiš za prosvetne in narodne namene je dokaz, kako močan je bil narodnoobrambni moment pri vsem delovanju in ukrepanju naših zadrug, ne malokrat celo na škodo gospodarstvenosti dotičnih združnih ustanov.

Ker je bilo, kot že omenjeno, združno delo osredotočeno v lokalni samo-

pomoči proti gospodarskim stiskam in načrtnemu tujemu pritisku, so naravno igrale glavno vlogo krajevne zadruge, medtem ko Zveza ni prišla do posebnega poslovnega razmaha. V tem razvoju je iskati tudi vzroke, da je ob bogatih zadrugah njihova Zveza upravljala dolgo let razmeroma ponižna lastna sredstva. Prav to je pa spet vzrok, da so nekatere zadruge do najzadnjega časa veliki pomen in važno vlogo močne centrale očitno podcenjevale. Šele po letu 1936 se je Zveza tudi sama postavila na trdnejšo materialno podlago in začela snovati lastne fonde za predvideno razširitev in utrditev zadružnega delovanja.

Prevzem oblasti po nacistih pa je vse te načrte ponovno prekrizal. Dolga leta vsestransko skrbno negovana narodna mržnja do koroških Slovencev in v zadnjih letih avstrijske republike že kar očitno podpihovanje nacionalnega šovinizma nasproti našemu ljudstvu s strani koroških oblasti, sta ustvarila razpoloženje med nemškimi nestrpnosti, da so kar prežali na trenutek, ko bi mogli brez ovir pasti po slovenskih ustanovah. Že prej smo omenili, da so bile mnogim izmed njih naše samostojne zadruge poseben trn v peti. Po nekaterih zadrugah so zmage pijani nacisti segli že kar prvi dan svojega vladanja! Tako so prišli „prevzemati“ Hranilnici in posojilnici na Kostanjah in na Ziljski Bistrici. Pri kmetijski zadrugi v Železni Kapli so zahtevali spremembo njenega odbora in slično drugod. Naši zadružniki in vodstvo Zveze pa se temu nasilju niso brez nadaljnega udali. Na svoji seji dne 23. VI. 1938 sklene Zvezino vodstvo „naj se zadruge, ne pustijo motiti po nezakonitih posegih v njihovo samostojnost, marveč naj delujejo kakor dosihmal naprej kot narodno-gospodarske manjšinske organizacije; ob nasilju naj odločajo same.“ 22. julija 1938 se je tudi pri Zvezi oglasil odposlanec novega režima, ki je naznanil, da se bo Zveza morala umakniti novi nacistični zvezi „Südmark“.

Zveza se tudi tej zahtevi ni uklonila. Vprašanje je ostalo „odprto za poznejšo načelno rešitev“, kakor se je glasil odgovor „Reichsverbanda der landwirtschaftlichen Genossenschaften — Raiffeisen“ v Berlinu meseca septembra 1938. Naši zadružniki in Zvezino vodstvo si je o vsebini te „rešitve“ bilo na jasnem. Vsi oblastveni ukrepi so jo nakazovali: Reichsstatthalter je zahteval takošnjo predajo zadružnih posestev; sodišče je odklanjalo registracijo slovenskih odbornikov; davčna oblast je vedno pogostje začela stiskati za „pregreški zoper devizne predpise“; revizorje in odbornike Zveze so stavili pod policijsko nadzorstvo itd. Vse delovanje Zveze in zadrug tega časa lahko označimo z vprašanjem, ki je viselo nad našo zadružno organizacijo: Kdaj bodo prišli?

Napad na Jugoslavijo je prinesel tudi napovedano „načelno rešitev“: Predsednik in vsi vodilni odborniki Zveze ter zadrug so romali v nacistične zapore, oboroženi gestapovci pa so „prevzemali“ blagajne in pisarne. Vrhovni „zadružnik“ Koroške, Rajhovec Karl Geißner je s pomočjo 36 nadaljnjih gestapovskih komisarjev v nekaj dneh „rešil“ vsa vprašanja slovenskega zadružništva via facti teutonici, to pomeni, na znani nemški način z golim naseljim! To je bilo tem lažje, ker je imela celovška Gestapa pripravljene posebne odloke za to „načelno rešitev“ že od vigredi leta 1940, kar še danes lahko ugotovimo na podlagi številnih gestapovskih odlokov.

Kar smo našli po tej „načelni rešitvi“ koroških nemških šovinistov še od

naše nekdanje združne organizacije in njenega premoženja, smo že na drugem mestu opisali.⁷⁾

Še danes se borimo za povrnitev od nacistov uropanega premoženja nekaterih naših zadrug. Opis zadržanja Povračilne komisije pri Deželnem sodišču v Celovcu v najnovejšem času v še tekočih procesih je vse prej kot dokaz „neodvisnosti in nepristranosti“ avstrijskih sodišč. Slej ali prej bo treba to širnem svetu tudi brez krinke povedati, ne glede na to, ali nas bo kdo dolžil umešavanja v tekoče procese. Resnica in pravica mora biti tudi v tem slučaju samo ena, tudi za Koroške Slovence!

Kako se je razvijalo združno delo zadnjih let, bo predmet poročila pred občnim zborom Zveze združenim s proslavo 30. letnice njenega obstoja. Očitna pa je sprememba pomena in vloge združne centrale v najnovejši dobi. Brez dvoma korenini ta sprememba tudi v nekakšni obratni poti pri obnavljanju naših razbitih zadrug. Saj je bil razvoj v bistvu ta, da je tokrat Zveza obnavljala svoje zadruge, ki so jo nekdanj bile ustanovile. Od začetka je zato Zveza postala močnejši faktor kot nekdanj. Po nujnosti se je morala tudi gospodarsko samostojno uveljaviti, saj od večine popolnoma izropanih članic nikakor ni mogla pričakovati potrebne gospodarske osnove. Tako je že ta notranja zahteva dovedla do razširjenja njenega delokroga, predvsem na blagovno poslovanje, ki predstavlja že davno načrtovano in zahtevano izpopolnitev našega nekdanj preveč enostranskega kmečkega združništva. To spremembo svoje vloge in svojih nalog je Zveza upoštevala tudi pri potrebni reorganizaciji njenega notranjega ustroja in podlag zanj, ki jih je ustvarila s sprejetjem novih pravil ter izvolitvijo novih organov na svojem občnem zboru 28. II. 1949.

Bodočnost bo pokazala, ali bomo s skupnimi napori znali v enaki meri uveljaviti nove panoge našega združništva, kakor so naši očetje iz skromnih začetkov ustvarili solidno podlago v denarnem združništvu. Pri tem delu so nam na razpolago bogate izkušnje iz preteklosti in veličastni uspehi združništva po vsemu svetu. Tudi v drugih pogojih se bomo predvsem lahko poslužili novih spoznanj in izkustev združnikov Slovenije, v prvi vrsti pri dviganju produktivnosti in kvalitete kmečkega dela. V tem pa je ključ do izboljšanja gospodarskega položaja naših vasi.

DOSEDANJI ČLANI NAČELSTVA ZVEZE KOROŠKIH ZADRUG V CELOVCU

JANEZ VOSPERNIK, kmet v Podravljah, izvoljen za predsednika 28. II. 1921, ponovno izvoljen 4. VI. 1925 in 21. VI. 1934; odstopi kot predsednik in odbornik 28. II. 1935.

JURIJ TRUNK, župnik, Celovec, izvoljen za podpredsednika 28. II. 1921; se mora izseliti v Ameriko in odstopi julija 1921.

VALENTIN WEISS, župnik, Žitaravas, se izvoli za odbornika 28. II. 1921, za podpredsednika 28. VII. 1921 do 4. VI. 1925, od tega časa kot odbornik sodeluje v odboru do 3. VI. 1937.

FERDINAND KRAJGER, kmet v G'obasnici, izvoljen za odbornika 28. II. 1926, ponovno 4. VI. 1925 in 21. VI. 1934; sodeluje v odboru do 30. IV. 1936.

FRANC KRIEGL, kmet v Zahomcu, izvoljen za odbornika 28. II. 1921, ponovno izvoljen 4. VI. 1925, sodeluje v odboru vse do svoje smrti.

⁷⁾ Primerjaj vire, navedene v pripombi 3). Nadalje pišče članek: Borba za vrnitev premoženja naših zadrug, Koledar Slovenske Koroške 1951, (stran 36.)

JOSIP STIKAR, kmet, v Št. Peru pri Št. Jakobu v Rožu, izvoljen 28. II. 1921, ponovno 4. VI. 1925 in 21. VI. 1934; sodeluje v odboru do nacističnega razbitja Zveze.

MIHA TURK, kmet v Resnici pri Borovljah, izvoljen 28. II. 1921, ponovno 4. VI. 1925; sodeluje v odboru do svoje smrti, t. j. do 18. VI. 1931.

Msgr. VALENTIN PODGORC, profesor v Celovcu, izvoljen za odbornika 28. II. 1921, za podpredsednika 4. VI. 1925 do 22. VI. 1933. Pozneje postane član nadzorstva.

FRANC AICHHOLCER, učitelj v Ločah, za odbornika izvoljen 28. II. 1921, ponovno 4. VI. 1925, 21. VI. 1934 in 15. XII. 1938; sodeloval v načelstvu do 28. II. 1949, ko je postal član nadzorstva.

Dr. BOŠTJAN SCHAUBACH, odvetnik v Borovljah, izvoljen za odbornika 28. II. 1921; sodeloval v načelstvu do izselitve v Jugoslavijo leta 1922.

FRANC SCHNABL, trgovec v Št. Rupertu pri Celovcu, izvoljen za odbornika 28. II. 1921, ponovno izvoljen 4. VI. 1925, 21. VI. 1934; izvoljen za podpredsednika 13. VI. 1935, ponovno izvoljen za podpredsednika dne 15. XII. 1938 do 28. II. 1949; ta dan izvoljen za odbornika in kot takšen deluje še danes.

JANKO MALENŠEK, bančni uradnik v Velikovcu, izvoljen 28. II. 1921; sodeloval v odboru do svoje izselitve v Jugoslavijo v letu 1922.

TOMO KUPPER, učitelj v Št. Rupertu pri Velikovcu, izvoljen za odbornika 4. VI. 1925, ponovno izvoljen 21. VI. 1934, 15. XII. 1938 in 28. II. 1949; sodeluje kot odbornik še danes.

FLORIЈAN LAPUŠ, kmet v Podsinvjasi v Rožu, izvoljen za odbornika 4. VI. 1925; za podpredsednika 22. VI. 1933; za predsednika 13. VI. 1935, ponovno 15. XII. 1938 ter 28. II. 1949 in vodi kot predsednik slovensko združeno organizacijo tudi danes.

MARTIN WASTL, kmet v Lovankah pri Dobrlivasi, izvoljen 4. VI. 1925, ponovno izvoljen 21. VI. 1934 ter 15. XII. 1938; sodeloval v načelstvu do nacističnega razbitja Zveze.

BOŠTJAN BOROVIK, puškar v Borovljah, izvoljen za odbornika 21. VI. 1934, ponovno 15. XII. 1938; sodeluje v načelstvu do 28. II. 1949. Umrli dne 15. VI. 1949.

PETER KOFLER, izvoljen za odbornika 21. VI. 1934, ponovno 15. XII. 1938 in 28. II. 1949; sodeluje v načelstvu še danes.

JANEZ MILLONIG, kmet v Zahomcu, izvoljen za odbornika 21. VI. 1934, ponovno izvoljen 15. XII. 1938 do 28. II. 1949. Umrli dne 2. VI. 1944.

Dr. MATEJ HAFNER, izvoljen za odbornika 21. VI. 1934; sodeloval v načelstvu do svoje smrti dne 27. IX. 1934.

Dr. FRANC PETEK, zdravnik v Velikovcu, izvoljen za odbornika dne 15. XII. 1938; sodeluje v načelstvu do 28. II. 1949, ko postane član nadzorstva.

JOŠKO SUPPANC, uradnik v Celovcu, izvoljen za odbornika 15. XII. 1938; sodeluje v načelstvu do nacističnega razbitja Zveze.

TOMO KUNČIČ, kmet v Kneži, izvoljen za odbornika 15. XII. 1938, ponovno 28. II. 1949; sodeluje v načelstvu še danes.

FRANC PRUŠNIK, kmet v Lobniku, izvoljen za odbornika 15. XII. 1938; sodeluje v načelstvu do 28. II. 1949.

JANKO OGRIS, gostilničar v Bilčovsu, izvoljen 15. XII. 1938 za odbornika in ponovno 28. II. 1949; sodeluje v odboru tudi še danes.

Na občnem zboru dne 28. februarja 1949 je bil izvoljen nov petnajst-članski upravni odbor, ki vodi Zvezo še danes.

ČLANI OŽJEGA ODBORA ZVEZE:

JANEZ VOSPERNIK od 28. II. 1921 do 28. II. 1935 kot predsednik.

JURIJ TRUNK od 28. X. 1921 do julija 1921 podpredsednik.

VALENTIN WEISS, od 28. VII. 1921 do 4. VI. 1925 podpredsednik.

Msgr. VALENTIN PODGORC, odbornik od 21. III. 1921 do 7. X. 1925; od 8. X. 1925 do 22. VI. 1933 podpredsednik.

FRANC SCHNABL, za člana izvoljen 21. III. 1921, ponovno 8. X. 1925, ponovno 2. VIII. 1934; za podpredsednika 23. VI. 1935 in 15. XII. 1938 do 28. II. 1949.

JANKO MALENŠEK, izvoljen za člana 21. III. 1921; ostane član do svoje izselitve leta 1922.

FLORIЈAN LAPUŠ, izvoljen za člana 8. X. 1925; za podpredsednika 22. VI. 1933; za predsednika 13. VI. 1935, ponovno 2. II. 1939 in 28. II. 1949 in predseduje izvršnemu odboru še danes.

TOMO KUPPER, izvoljen za člana 8. X. 1925, ponovno 2. VIII. 1934, 13. VI. 1935, 2. II. 1939 in 31. III. 1949 do danes.

MARTIN WASTL, izvoljen za člana 2. VIII. 1934, ponovno 13. VI. 1935 do 2. II. 1939.

FRANC AICHHOLCER, izvoljen za člana 13. VI. 1935, ponovno 2. II. 1939 do 28. II. 1949.

Dr. FRANC PETEK, izvoljen za člana 2. II. 1939 do 28. II. 1949.
BOŠTJAN BOROVNIK, izvoljen za člana 2. II. 1939 do 28. II. 1949.

Na skupni seji Upravnega in nadzornega odbora dne 31. marca 1949 je bil izvoljen nov Izvršni odbor petih članov.

ČLANI NADZORNEGA ODBORA ZVEZE:

ANTON GASTL, izvoljen za predsednika 28. II. 1921; ponovno za člana 4. VI. 1925 in ponovno za predsednika 20. V. 1926 do 21. VI. 1934.

J. BAUDEK, nameščenec Kreditne banke v Borovljah, izvoljen 28. II. 1921 do 4. VI. 1925.

JOŽEF STIH, župnik v Bilčovsu, izvoljen za člana 28. II. 1921, ponovno 4. VI. 1925 in 21. VI. 1934; za podpredsednika 20. V. 1926 do 21. VI. 1934; za zapisnikarja 13. XII. 1934 do 15. XII. 1938.

VALENTIN ZWITTER, mlekarnar v Št. Jakobu v Rožu, izvoljen 28. II. 1921 do 4. VI. 1925.

MATIJA PROSEKAR, kmet na Plešivcu pri Kotmarivasi, izvoljen za člana 28. II. 1921, ponovno 4. VI. 1925 do svoje smrti v letu 1927.

Dr. FRANC PETEK, zdravnik v Velikovcu, izvoljen za člana 4. VI. 1925, ponovno 21. VI. 1934, ponovno 28. II. 1949; za predsednika 31. III. 1949.

ANTON SCHITTELKOPF, kmet na Udmatu pri Podravljah, izvoljen za člana 4. VI. 1925, ponovno 21. VI. 1934; za podpredsednika 20. V. 1926 ter ponovno 13. XII. 1934 do 15. XII. 1938.

TOMO KUNČIČ, kmet v Sp. Kneži, izvoljen za člana 24. V. 1928, ponovno 21. VI. 1934 do 15. XII. 1938.

Msgr. VALENTIN PODGORC, kanonik v Celovcu, izvoljen za člana 21. VI. 1934; za predsednika 13. XII. 1934 do 15. XII. 1938. Ta dan imenovan za konzulenta Zveze.

Dipl. trg. VINKO ZWITTER v Celovcu, izvoljen za člana 15. XII. 1938; za predsednika 2. II. 1939 do 28. II. 1949.

Kupujte knjige

v prvi slovenski knjigarni v Celovcu

Celovec, Gasometergasse 10 (vhod Wulfengasse), tel. 16-24

ki ima v zalogi veliko izbiro slovenske literature. Pri njej dobite zbirke slovenskih klasikov, pesnikov in pisateljev, kakor tudi prevode iz jugoslovanske in svetovne literature.

Poleg leposlovnih knjig imamo v zalogi tudi znanstveno in politično literaturo, kakor tudi številne časopise in revije.

Vse knjige vam dobavimo po nizki, za vsakogar zmogljivi ceni!

MATEVŽ RAINER, lesni trgovec v Logivasi, izvoljen za člana 15. XII. 1938; za podpredsednika 2. II. 1939 do 28. II. 1949.
 VINKO GRÖBLACHER, kmet na Deščicah, izvoljen za člana 15. XII. 1938, ponovno 28. II. 1949; za zapisnikarja 2. II. 1939.
 FRANC RESMAN, kmet na Trati pri Ledincih, izvoljen za člana 15. XII. 1938, ponovno 28. II. 1949.
 PETER KASSL, kmet na Djekšah, izvoljen za člana 15. XII. 1938 do 28. II. 1949.
 FRANC AICHHOLCER, šolski ravnatelj v Ločah, izvoljen za člana 28. II. 1949, za podpredsednika 31. III. 1949.

Na občnem zboru dne 28. II. 1949 je bil izvoljen sedanji sedemčlanski nadzorni odbor Zveze.

OBČNI ZBORI ZVEZE SO SE VRŠILI:

Ustanovni dne	28.	2.	1921
1. redni	„	21.	6. 1923
2. „	„	18.	6. 1924
3. „	„	4.	6. 1925
4. „	„	10.	6. 1926
5. „	„	2.	6. 1927
6. „	„	24.	5. 1928
7. „	„	14.	3. 1929
8. „	„	24.	4. 1930
9. „	„	30.	4. 1931
10. „	„	12.	4. 1932
11. „	„	22.	6. 1933
12. „	„	21.	6. 1934
13. „	„	25.	4. 1935
14. „	„	28.	5. 1936
15. „	„	24.	6. 1937
16. „	„	15.	12. 1938
17. „	„	23.	11. 1939
18. „	„	4.	7. 1940
19. „	„	18.	7. 1946
20. „	„	28.	2. 1949

Odbori Zveze so imeli v 30 letih:

ožji, ozir. izvršni odbor	60 sej z 332 udeleženci
širši, ozir. upravni odbor	38 sej z 303 udeleženci
nadzorni odbor	12 sej z 56 udeleženci
upravni in nadzorni odbor skupnih	23 sej z 273 udeleženci

Najvišje število obiskanih sej dosega sedanji predsednik Florijan Lapuš, ki je obiskal skupno 130 sej in občnih zborov. Odbornik Franc Schnabl dosega drugo mesto s posetom 122 Zvezinih posvetovanj. Odbornik Franc Aichholcer je žrtvoval 111 dni za delo v prid našega združništva. Za njimi sledijo ostali dolgoletni odborniki, ki so žrtvovali čas in stroške v službi svojemu ljudstvu. Njim vsem veljaj ob tridesetletnici Zveze naša zahvala!

Karel Prušnik:

Imamo dušo, sree in vest . . .

Z gospodinjo Micko smo uredili za kosilo. Franci nam je točno povedal, kje je lovska koča, v kateri bi predanili. Bilo je ob devetih dopoldan. Leon je po svoji stari navadi malo filozofiral. Bil je drzen kurir in se ni bal nobene zasede, ni se bal nikoli iti v predhodnico, kadar je vodil goste od svoje kurirske stanice do sosedne. Kritiziral je nekega koroškega kurirja. „Pa jaz, pa v for-patrolo. Pa domačin, pa pokne, pa padem,“ je večkrat ponovil in se norčeval

Počivališče padlih borcev v Borovljah

iz Hanzija, ki je nekoč tako zagodel, ko je bil dodeljen za predhodnico. Leon ni mogel razumeti, da je človek tako brez vsake časti, in si misli, da mu morajo svobodo priboriti drugi, Gorenjci, Štajerci, Dolenjci. „Ta človek verjetno nima domovine“ je Leon, ki je imel malo žganja pod kapo, vztrajno nadaljeval svojo filozofijo. Videlo se mu je, da ni prav nič dobre volje. „Hanzi, ta ti je partizan, ta pa še ne ve, zakaj se borimo. Ta še nikoli ni drugega mislil, kakor kako bo na lep način prišel do pogače, pa do špeha.“ Čeprav ga ostali tovariši niso dosti poslušali, saj ga tudi razumeli niso, je Leon vedno naprej razpletal svoje misli in jih glasno spreminjal v besede. Najemnik Franci, katerega smo po partizansko imenovali Brkota, ker je imel izredno dolge brke, — njegovi

hiši pa smo pravili pri Citrah, ker nam je večkrat za zabavo tudi zacitral, — je bil nervozen. Priganjal nas je, naj odidemo. „Za božjo voljo vas prosim, pojte gor v kočo, boste vi brez skrbi, pa tudi mi,“ je Franci izvil iz sebe, ko je mukoma pogoltnil frakeljč žganja, katerega sem mu vsilil. „Veš, Gašper, nekaj se mi zdi, da ni v redu. Neki notranji glas mi ne da miru, da vas moram priganjati. Zaradi mene ste lahko ves dan pri hiši; ali če pridejo, bo hudič! Lahko je uničena postojanka, lahko vse pobijejo, nas pa zaprejo, potem ne vemo, koga bodo utaknili tu gor k Štoku. Prišli pa bodo sedaj te dni enkrat, ker je bunker izdan,“ nas je prepričeval Operčan. Pod Štokom smo imeli zasilno zemljanko, ki je služila za bolnico. Neki nepridiprav je videl iz zemljanke dim in pravil Brkotu, da bo javil policiji. Brko je hitro odredil, da se naši umaknejo in je sam šel naznanit, da se pred policijo zaščiti. Položaj res ni bil rožnat, vendar pa smo se vsi razen Francija počutili popolnoma varni. Saj smo bili od pohoda v dolini tudi zelo utrujeni. Počitek in pa požirek domačega žganja nam sta dobro dela.

Udaril sem Francija po kolenu in ga hvaležno pogledal v oči in povešene košate brke: „Koj pomiri se, ne bo take sile. Ne bo jih, ne bo.“ Ta trenutek pa preseka hišni mir oster strel. Ko pogledam skozi okno, vidim našega stražarja, ko meri v gozd nad hišo in ponovno užge. Drugemu strelu v odgovor pa so sledili dolgi in ostri rafali iz nemških šarcev in brzostreljk. Zašustelo je po kuhinji. Nihče ni rekel „švabi“. Nihče ni rekel „umaknimo se“, samo Breda je siknila: „preklete prasice“.

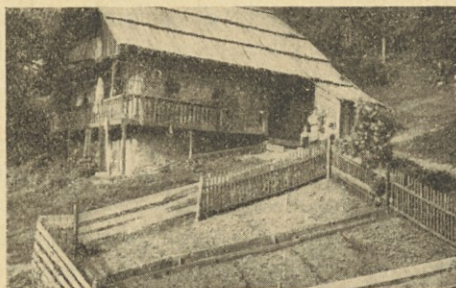
Vsak je pograbil svojo opremo in iskal ugodnega trenutka, da skoči iz kuhinje na prosto. Rafali so udarjali po oknu, po vratih, po steni in strehi. Pe-rele deske so se upisale pred vrata in okno. Iz kuhinje, ja iz hiše sploh, je bil samo en izhod. Iz kuhinje si lahko prišel v sobo, a v sobi so bila okna močno zamrežena. Zlomiti mreže ni bilo časa. Torej ostane samo še tvegan skok skozi edina vrata iz kuhinje. Neprenehoma so sikali rafali iz mitraljezev in brzostreljk. Ne vem ali je skočil prvi Mihi, ali Leon, ali Breda. Vem samo, da sem videl pred mano tovariša, ki se je pognal skozi točo krogel. Videl sem, natančno sem videl, kako je tisti hip zamigal omet na steni in to ravno v višini tovariševih stegnov. Prepričan sem bil, da je nesrečni tovariš ob nogi. Rafal mu jih je visoko pod trebuhom presekal. Ne vem nič drugega, kakor to, da sva z Bredo vsa onemogla oba hkrati padla, kakor bi imela odsekani obe nogi.

Ko sem začel po kratkem počitku premikati nogi, sem ugotovil, da sta celi. Ko z Bredo tako leživa, je okoli naju kipela zemlja. Dobesedno kipela od krogelj, ki so padale okoli naju. Vsaka krogla, ki je udarila v travnik, je dvignila mah, kakor bi ril krt. Kipelo je, ker je planinski travnik debelo porašen z mahom in videl si vsako kroglo, kam je udarila. Z Bredo sva se večkrat pogledala in skremžila obraze. Breda je samo sikala: „preklete svinje.“ V najgostejšem ognju rafalov sva se z Bredo pognala v štokove peči. Vihtela sva se, prijemajoč se za pečne jeseje, iz prepada v prepad. Pred krogli sva bila varna, dokler se Nemci ne prestavijo na rob travnika. Treba se je podvizati. Ko stojim na skali držeč z obema rokama močne veje v skalo vraščenega gabra, da se zavihtim v globočino, zagledam pod seboj na petdeset korakov policista. Čez pleča je imel široke pasove oprtačev. Videl sem širok nemški opasač. Spustil sem rešilne veje iz rok, vzел težko browning pištolo, se naslonil postrani na skalo in jo vnišnil v pleča sovražnika. Prej boš ti ... potem jaz ... Torej smo

obkoljeni. Postavili so nam zasedo od spodaj, ko so nas pognali od zgoraj. Mirno kakor bi meril gamsa sem držal pištolo in vlekel za petelina. Samo še pol milimetra in počilo bi. Moja žrtev dvigne ta trenutek glavo. Premaknil se je. Zginil je nemški oprtač in pokazala se je titovka.

Srce mi je začelo boleče utripati. Spoznal sem svojega kurirja Mihija in se tako močno ustrašil, da sem bil ves iz sebe. Samo trenutek, samo del trenutka, pa bi ustrelil lastnega tovariša, ustrelil Mihija, ki je bil tako zvest soborec in prijatelj iz mladostnih let. Mihi, s katerim sva tolikokrat skupaj prepevala, skupaj vozila hlode, skupaj vasovala, bi bil mrtev, če bi se ne premaknil tisti trenutek, ko sem že skoraj, skoraj ustrelil med pleča policista.

Še sedaj vidim policista, kako leži na skali in meri z mavzerico mimo mene v enega od tovarišev. Vidim črne oprtače, črn opasač na umazano-plavi bluzi. Široka pleča so mi bila privlačen cilj. V hipu, ko se Mihi zgane, je zginil oprtač, zginil opasač in videl sem samo Mihija in njegovo titovko. Bolj sem bil srečen, ko sem se kočno pomiril, da nisem ustrelil Mihija, kakor bi bil ustrelil deset sovražnikov. Nihče drugi se ni zavedal, v kaki smrtni nevarnosti je plavalo življenje Mihija. Nihče od tovarišev, s katerimi smo se čez par minut srečali pod Šefnarco in sem jim pripovedoval o nesrečnem in srečnem slučaju, ni mogel verjeti, s kakim spoštovanjem sem gledal pred seboj živega Mihija. Večkrat sem ga s tako ljubeznijo a hkrati z nekako bojaznijo pogledal. Skoraj sem si nekaj očital. Kaj nisem vedel. Če bi bil res policist in bi ga ne streljal, bi ta ustrelil našega ... sem se tolažil.

Pavličeva bajta v Beli

Z dalnogledi smo opazovali policijo, ki je hodila okoli Štoka. Dva policista sta bila nad pečmi. Metala sta v skalovje ročne granate. Trdo so pokale, mi pa smo se jim smejali. Ugotovili smo, da ne manjka nihče od nas kakor stražar. A tudi za tega smo bili prepričani, da se je lahko umaknil. Umikal seveda se je v drugo smer kakor mi, zaradi tega ga ni med nami.

Leon je začel vedno bolj šepati. A filozofska tema iz Štokove kuhinje mu je še vedno rojila po glavi. „Nekateri Korošci pa res nimajo duše“ je zastokal in se držal za noge ob stopalih. Breda je venomer ponavljala že zgoraj omenjene izraze. Še ves dan jih je ponavljala in še drugi dan. Tudi mi smo ji tu in tam pomagali, kadar ni bilo Leona, da nas zaposli z bolj duhovito snovjo. Sedaj je bilo treba Leona nositi. A Leon je bil velik in težak. Če si ga naložil na pleča, kakor po navadi, so se vlekale noge po tleh, če si ga spravil višje za vrat, se je hotel prelomiti naprej. Imeli smo z njim pravi cirkus. Smejali smo se njegovim, za nošnjo neprikladni postavi. Zganil si je obe nogi in začeli sta mu zatekati. Ko je tu in tam poskusil stopiti na noge, je bolešno zastokal. Kurirja Hanzija ni mogel pozabiti in kadar ga je noga močno zbolela, je ponovil: pa jaz, pa v forpatrolo, pa domačin, pa pokne, pa padem, jaz pa domačin ... Breda ga je jezno ošvrknila. „Pa pusti vendar tega oportunističnega Hanzija, saj niso vsi Korošci taki.“ „Ti pa kar malo bolj konspirativna bodi, če hočeš, da je drugič ne boš tako po ceni odnesla,“ se ji je odrezal Leon in se prijel za nogo.

Breda je bila namreč na Štokovem travniku pod ono jabolko, kjer sva slišala krogle sikati kakor neprijeten odmev mitraljeznih rafalov: pa-pa-pa-pa-pa-pa-p odmev ps-ps-ps-ps-ps-ps, ko so zadevale ob veje, ranjena tja, kjer noge rastejo iz života, in ni pokazala, tudi obvezati ni bilo treba, ker je bila rana bolj ožgana kakor raztrgana. „Veš Breda, kolikokrat te je nocojšno noč moral Gašper opozoriti na konspiracijo, ko si ves čas tako glasno govorila. Če boš še tako glasna, se tudi jaz ne bom več s tabo kretal. Kar sama hodi, če znaš ali pa Hanzija dobi.“ „Saj bom brez tebe prišla na POOF, saj Ti si švedrast in ne moreš naprej,“ mu je vrnila Breda, katera si je z muko česala razkuštrane lase. „Saj je že zadnji čas, da se počeseš, saj si bila videti kakor furija. Hanzi pa le nima duše, pa ne vesti, pa ne časti, da o kaki borbenosti sploh ne govorim. Pa tudi srca nima,“ je Leon rahlo prekinil zafrkavanje in vztrajno nadaljeval, kar mu je ležalo na srcu.

Ko smo prišli po neštetihi počitkih na Počule, kjer je za navadne turiste, ki gredo na Obir, blagodejno počivališče, smo zelo oprezno s težkim Leonom hitrih korakov smuknili čez sedlo, in na Obirski strani napravili za Leonovo dolgo postavo iz smrekovih vej vlako in ga nategovali v strmino. Ko smo zopet počivali, se je tudi Bredi vnela filozofska žila. Nalezla je od Leona, s katerim sta si bila ves čas v laseh. „Med nami in Hanzijem je le razlika, a niso vsi Korošci Hanziji. Hanzi pač nikoli ni imel domovine. On pač ne ve, zakaj se bori, ker mu prinaša borba samo težave in žrtve, ker ne vidi uspeha.“ „Ker ne vidi špeha pa pogače, pa ne hiše pa grunta, katerega bo dobil, če zmaga-mo“ se je Leon ujezil. Videl sem Mihija, kako postaja nervozen. Videl sem, da bo nekaj povedal. Zaljubljeno sem ga pogledal, vesel da ga vidim živega. Rad bi govoril pravilno slovensko, pa mu je delalo težkoče. Saj nima slovenskih šol. Skoraj bi lažje diskutiral v nemškem jeziku. Pa vendar se je ojunčil: „Ja res je tako, kakor pravi Breda, mi nimamo domovine, mi nimamo, za kar bi se borili. Sedaj, ko je nas zbudila Osvobodilna fronta, začenja rasti v nas tudi duša, vest, srce.“ „Kdor pa nima domovine, da bi se za njo bal, da bi se v domovinski ljubezni vzgajal že iz otroških let, ta postane samo bitje brez duše. Ta vodi življenje brez vsebine,“ je Mihiju pomagal kurir Boltežar, starejši drvar, ki je vse svoje življenje od rane otroške mladosti prebil pri tujih ljudeh in se tolkel za črni kruh. „Ali so koroški Slovenci imeli kedaj domovino? Bili smo državljani Avstroogrske, potem državljani republike Nemške Avstrije, potem Dolfusove in Šušnikove absolutistične Avstrije, navsezadnje pa državljani Nemškega Rajha. Naši očetje so se vojskovali za tisto čudno smešno stvar, „za verodom — cesarja“, mi smo bili v nemški vojski in smo se borili za Veliko Nemčijo, in proti komunizmu. Pravtako brez vse vsebine, kakor naši predniki. Nikoli se nismo borili za svojo neodvisnost, za domovino, za enakopravnost. Nikoli mačehe, ki so ji nemškogovoreči državljani pravili Vaterland, ni nihče napadel, vedno je napadala ona in bila poražena. Morda bi imeli celo koroški Slovenci več duše, če bi se kedaj borili proti napadalcem naše mačehovske domovine?“

Boltežar je narezal pržišče mohorke od tobakovega štrkla, katerega je imel za palico in ga nasul v veliko pipo. Močno je začvrčalo in zasmrdelo. Oglašil se je Leon. „Ti tudi nisi konspirativen. Ali misliš, da Nemci z gasmaskami hodijo po Obirju. S tem smradom nas boš še izdal.“ „Se bomo pa užgali, če se srečamo tukaj. Saj mi že imamo dušo,“ mu je Boltežar reže se odgovoril, prijel za

italijanko, močno puhnil belkasti dim, ter izpljunil, da si je ohladil pekoči jezik. „Zakaj pa pri Štoku nisi streljal, če imaš dušo?“ „Ti. Leon, Ti si pa le malo zloben, četudi si korajžen borec. Ni treba imeti vse za Hanzije. Pri Štoku nihče ni streljal, ker bi to utegnilo sovražniku samo koristiti, nam pa v našem pokretu bi gotovo škodovalo.“ „Prav imaš Breda, jaz tudi tako mislim. Jaz sem raje živ kakor mrtev, ker živ lahko Nemcem še katero zagodem.“ Da si živ, Mihi, sem si na tihem mislil, sem jaz bolj vesel kakor Ti. Bil sem prepričan, da tudi duševno napredujemo, saj Boltežer je resno odgovoril Leonu. „Ali poznaš Ladota, komandanta vzhodnokoroškega odreda, potem Bogdana, ki je bil namestnik komandanta, pa Štegarjevega Mihija, Žnidarjevega Hanzija, Vernika Tomaža, Tavčmanovega Francija, ki je bil prvi komandant prvega koroškega partizanskega bataljona in stotine drugih partizanov, ki so Korošci? Če ti nimajo in niso imeli duše, potem se naj Obir podere, pa pobije vse tiste gamse, katere bomo še jedli, kadar nas Nemci pritisnejo, da bi nas tukaj izstradali,“ je Boltežar s šalo zaključil, ker se je bal, da je preostro odgovoril tovarišu Leonu. Leon se je zamislil in ljubeče pogledal Boltežarja, potem pa vse zapovrsti, kakor bi se hotel oprostiti, da ni tako mislil. Rekel pa je: „Boltežar, ti imaš že prav, ker imaš dušo. Ker se boriš za novo domovino, katera je bila napadena. In vsi drugi, ki tako delamo kakor ti, imamo dušo, srce in vest. Ostali pa, ki špekulirajo, da bi odnesli iz borbe proti fašizmu kako osebno korist so Hanziji. Mali ljudje malo špekulirajo, bolj učeni pa bolj špekulirajo.“ „Zaradi tega pa je tako malo učenih med nami koroškimi partizani. Ti so se poskrili po mišjih luknjah, ker je njihova špekulacija tako velika, da se hranijo za bolj ugodne čase,“ je povzel zopet Mihi besedo. „Ti niti v partizane ne pridejo, ko že vsi vedo, da bo Nemčiji in njeni nepremagljivi vojski odklenkalo. Jaz sem vedel, da ne delam prav, ko sem šel v nemško vojsko. A leta 1940 pa tudi 1941. leta še nismo vedeli kaj in kako. Kot državljani sem moral pač ubogati, vest pa mi je ves čas nekaj očitala, tako dolgo, da nisem dobil preko Solnograda zveze s svojo ženo in prišel v domače gozdove, kjer se je žena že skoraj eno leto tepla s fašisti. Od tistega časa, ko sem partizan, je tudi vsebina mojega življenja bogatejša.“ Mihi je hotel še nekaj povedati, pa mu je Boltežar vzel besedo:

„Sedaj bo nas že en cel tavžntar koroških partizanov, če prištejemo še tiste, ki podpirajo partizane, pa tiste, ki so izseljeni, in tiste, ki so po arestih in logorjih, nas je pa že kar nekaj tisoč, katerim raste in se krepi duša, pod katero jaz kot drvar razumem vest, srce in korajžo, da nismo tako majhni, kakor nas gleda gospoda-naciji.“ „Ja, Boltežar, že sedaj se nam Korošcem krepi duša, ko se šele komaj borimo za domovino, ki je še nikoli nismo imeli. Poznam pa tudi Avstrijce, ki so v naših vrstah, da se jim poraja duša; v naših vrstah se borijo proti največjemu sovražniku svoje domovine.“ Mihi je pripovedoval, kako sta bila z Avstrijcem Sepom v akciji skupaj in kako se je junaško zadržal. Ko smo pognali v zrak lesnikov most v Suhi, je Sep objel Mihija in mu v svojem maternem jeziku šepnil na uho: „Schau, Miche, wir beide haben eine Freude, du und ich, wenn wir den Faschisten einen Possen schlagen. Ich kämpfe für meine Heimat und du für deine; beide kämpfen wir gegen den gemeinsamen Feind, gegen den deutschen Faschismus.“ Sep je nam tako zaupal, da ni nikoli sumil, da bi se o njem pogovarjali, kadar smo govorili Slovenci med seboj, čeprav ni razumel niti besede slovensko.“

Leon je predlagal Mihiju, naj gre k Šobru in organizira večerjo. Čez eno

uro je bila v naši družbi že Šobrova Mici, katera je Leonu obvezovala nogo z hladnimi obkladki. Leon jo je poredno prijel za boke in kihnil pol v šali pol resno: „Ti imaš tudi že nekaj duše.“ Micka ga je pogledala, kakor bi hotela vprašati, ali se mu morda zaradi bolečin na nogi blede. Bredi je Micka prinesla brinovega olja. Nihče ni opazil, kdaj ga je rabila.

Čez tri dni smo se nasmejanih obrazov zopet oglasili pri Štoku. Gospodinja nas je sprejela z glasnim: „Jezus, Marija, ali si upate. Ali ste vsi. Kak čudež! Kaka sreča! Ko je tako pokalo. Mislila sem, da je nihče od vas ne bo odnesel.“ „O, vse je živo, vse, samo Leona smo pustili na bolovanju pri tej Strupeni,“ se je smejal Mihi, „pa Gašper se za svojo fajfo žali, ko so mu jo Švabi odstrelili na Štokovih njivah.“ O, vse je v redu, vse,“ se je oglasil Boltežar, „saj je bilo ravno na rojstni dan Osvobodilne fronte.“

Pri Štoku smo se spopadli v resnici na sam 27. april 1944.

Marija Rozman:

Naš slovenski dom

Dom je topel, prijeten kraj, kamor si srce zaželi i v srečnih i v težkih dneh. Če nam je usoda naklonila zunaj v svetu lepih dni, si zaželimo dom, da tam s svojimi dragimi podoživljamo tiste lepe trenutke; če pa nas je življenje trdo pestilo, si zpet želimo domov, da se v toplem, varnem zavetju doma odpočijemo od naporov in bolečin. V vsakem slučaju dom izravnava, je zdravilo, in „Ljubo doma, kdor ga ima!“

Ker vemo, kako dragocen nam je naš dom, se mora vsak izmed nas tudi zavedati, da mora znati prispevati domačemu ognjišču po svojih najboljših močeh vse, kar ustvarja tam toplino, mora znati čuvati svoj dom, se mora znati zanj tudi žrtvovati! To velja za vsakega člana družine, prav posebno pa za ženo in mater! Ona je prva poklicana, da vse svoje moči posveti tej vzvišeni nalogi, ustvariti namreč vsem članom družine udoben dom, varen kotiček pred viharji zunanjega sveta! Ni pa to lahka naloga, žena in mati se mora nanjo pripraviti, se je mora učiti. Slovenke se bomo vsekakor potrudile, da bodo naši domovi topla, udobna zavetja našim družinam, da bo ogenj na domačem ognjišču svetil daleč v mrzli svet!

Če stopiš prvikrat v kako hišo, takoj veš, kakšna je njena gospodinja: ali je redoljubna, ali površna, snažna ali neskrbna, ali ima okus ali je brez njega, ali dela s srcem ali le zato, ker mora biti narejeno itd. Takoj tudi opaziš njene duha, kaj ceni in spoštuje ta dom, njen dom! O vsaki teh lastnosti mora žena in mati marsikdaj razmišljati in zaključiti v dobrobit cele družine.

Snaga in red, to sta prvi zapovedi, ki jih mora vsaka gospodinja vpoštevati brezpogojno. Mora jih pa tudi privzogojiti vsem članom družine, ker sicer bi eden gradil, vsi drugi pa razdirali. Vsaka reč naj ima svoje določeno mesto, vsak naj sam pospravi svoje reči; delo bo tako porazdeljano in zato hitreje in točno opravljeno. Na predalniku naj ne bo skladovnika raznih knjig, papirjev,

zavitkov, plošča na kuhinjski kredenci ne prostor za odlaganje predmetov, ki jih trenutno ne rabimo, okenska polica naj bo vedno prazna, na mizo sodi po delu le kruh ali pa posoda s cvetjem. Že majhen otrok naj se navadi, da je treba po igri spraviti igrače na svoje mesto. Z dosledno in potrpežljivo vzgojo se marsikaj doseže, tudi v tem pogledu! V hiši ne bo navlake, vsakodnevno čiščenje hišnih prostorov bo zahtevalo zato dosti manj časa in truda.

Okus si gospodinja — ako ga nima že po naravi — lahko pridobi: pozorno oko, tanek sluh, razgovori z izkušeno gospodinjo, ki ima dober okus, poučno čtivo, lepe izložbe, vse to privede počasi do dobrega okusa. Težišče ni na posebno izbranem pohištvu, glavno je, da je dom čist in snažen, potem pa sodi na mizo, na predalnik, na kredenco še zlikan prt in nanj posoda s cvetjem. Čim bolj priprosta je posoda, tem lepše učinkuje.

Vstavimo se nekoliko pri ročnem delu v naših domovih! Ročno delo je danes prav tolike važnosti ko nekoč. Res, da nam danes stroji zelo točno in dosti hitreje izdelajo tak predmet, toda ročno delo ima vedno svojo vrednost, ker nosi vrhutega še pečat delavkine osebnosti. Napačno sodi, kdor misli, da pomeni ročno delo samo potrat časa, da se ceni samo po koristnosti izdelanega predmeta. Ne, ročno delo opravlja dosti važnejšo nalogo, višjo nalogo: ki mu ravno stopnjuje njegovo vrednost. Ko dela dekle ročno delo, mora biti več ali manj zbranega duha, kar je prvi korak k razmišljanju. Takrat more v miru kritično pogledati vase, pretehtati svoje odnose do šole, družbe, ima možnost poglobiti smisel prečitane knjige, zadnjega filma, gledališke predstave itd., skratka, tisti čas je neprecenljive vrednosti za vzgojo, ja oblikovanje mladega človeka. Zato in samo zato je ročno delo tolike važnosti in vsak naš dom naj bi ga skrbno gojil. Naj tu podamo samo nekaj misli:

Spomladi pogled na Košuto

Vsako ročno delo naj izdaja slovenskega duha naše žene. Ko si napravlja kakršenkoli kos osebne ali hišnega perila, naj ne pozabi, da ga okraši — četrudi zelo skromno in enostavno — vendar vsekdar z našimi narodnimi vzorci. Proč s tistimi fantiči in dekliči v holandskih narodnih nošah, s cokljami, z mlinom na veter, kar vse so zelo priljubljeni motivi za okras kuhinjskih garnitur. Prav tako lepo bi se podala slika naše pokrajine! Proč z encijanom in planikami, s katerimi je tujec prepletal svoj ornament. Ne uporabljajmo več tega, ampak vzemimo naše vzorce, prelepe vzorce, ki so jih izvezle naše prababice na svojih pečah in nam v njih zapustile dragoceno zakladnico naših narodnih motivov. Vsaka peča je umetnina zase, vsaka nam razkriva bogato silo ustvarjalne moči naše žene, njenega dobrega okusa.

„Peča“ je bila bela naglavna ruta, ki se je v raznih krajih po Slovenskem zavezovala drugače, tudi so jo žene zavezovale drugače ko dekleta. Trioglati del te rute, ki je visel po hrbtu, je bil bogato okrašen z vezeninom. Glavni šopek se imenuje „roža“, okoli nje so raztréseni večji ali manjši šopki, različno porazdeljeni. Včasih ima peča ob obeh straneh tega ogla bogato vezeno borduro.

Vse te okraske, šopke, vejice, bordure, si je zrisala naša žena sama. Motive je vzela iz cvetja na domači gredi, jih ljubko povezala z viticami in drobnimi cvetkami in nato izvezla z belo nitjo. Ta bela vezenina kaže izredno visoko stopnjo vezilne tehnike. Tu opazimo poleg vzorno polnjenih oblik tudi dejstvo, da so naše prababice znale odlično računati z odbleskom, ki ga povzroča različna lega ubodov. Skratka, naša bela narodna vezenina se smelo uvršča med najdragocenejše vezenine, ki jih zna narediti ženska roka sploh. In to bogato dediščino naj bi prezirali? Ne! Sezimo po teh vzorcih in spoštljivo nadaljujmo delo naših prednic. Ohranile bomo živo naše narodno blago, dale pa z njim tudi veder slovenski videz našim domovom.

Tudi za pisano vezenino so nam naše prababice zapustile mnogo vzorcev na prti in prtičih, na prevlekah za blazine, na brisačah, pregrinjalih za posteljo itd. Te vezenine so izvršene v podobni tehniki ko bela vezenina, ali pa s križnim ubodom ali pa s tkaničenjem. Vrsta blaga je odločilno vplivala na izbiro vezilne tehnike. Križni ubod pozna le rdečo, modro in črno barvo niti, pri tkaničenju uporabljajo poleg teh tudi rumeno nit, dočim ima pisana vezenina še zeleno, rjavo in vijoličasto barvo. Koliko možnosti za okras našega hišnega perila!

Kuhinjski prti in prtiči naj bodo iz priprostega blaga, okrašeni s preprosto borduro v vijugasti obliki z majhnimi narodnimi motivi. Izdelano naj bo v modri barvi, poživljeni z rdečo in rumeno barvo. Izbira barv zavisi vedno od vzorca!

Namizni prt za praznične dni naj ima bolj bogato vezenino, nameščeno tako, da razvedri duha med jedjo, in niso izvezeni morda le ogle, ki so očesu skoroda nevidni. Izdelan naj bo z belo ali pisano vezenino.

Zavese naj imajo ozko borduro, če so večje pa isto borduro dvakrat vzporedno postavljeno. Tudi tu zavisi od vrste blaga in pohištva, v kateri tehniki naj bo izdelana vezenina.

Morda bo katera gospodinja v zadregi glede izbire vzorca in vezenine. Tu naj spomnimo na Sičevo zbirko „Naše narodne vezenine“, in na priloge „Naše žene“, kjer bo našla mnogo primernih vzorcev. Ako pa bi le še želela kaj drugega, naj se obrne na SPZ, in v najkrajšem času bo dobila pismen nasvet.

Kakšen je torej slovenski dom? Vsa hiša diha snažnost in toplo priprostost, poribana tla, čista okna, pobrisani prah, na mizi zlikan prt in na njem cvetje, kako bi mogel kdo pozabiti na tak dom! Prvi pogled nam pove, da tu dela gospodinja, ki ljubi svoj dom, kateremu posveča vso skrb za njegovo dostojno vnanje lice.

Skrbi pa zanj tudi drugače, njen dom odraža njenega duha! Naš dom naj bo pravi slovenski dom, dom, kakršnega so imeli naši pradedi, dom, kakršen nam je vzgojil naše velike može, pisatelje, pesnike in umetnike. V življenjepisih teh mož skoro vedno naletimo na dejstvo, da je bila mati skrbna, dobra gospodinja, zavedna slovenska žena. Le taka jim je mogla dati dobro podlago, na kateri so kasneje uspešno oblikovali svojo osebnost.

Družina je skupnost enako mislečih ljudi, zato je tem večja odgovornost žene in matere, kam usmerja to skupnost. Razumljivo je, da dela sporazumno z možem, vendar le-ta spričo vsakodnevnega poklicnega dela nima časa za tisto drobno delo in drobne skrbi, ki se nujno pojavijo v vsaki družini in ki

morajo biti sproti rešene in odpravljene. Na ženi je torej, kam položi povdarek, h kateremu cilju usmerja ta dom svoje poglede. Žena mora trdno naravnati tjakaj svoj korak in razni vsakodnevni dogodki ji morejo nuditi mnogo možnosti in opore za doseg njenega cilja.

Gospodinja ne bo pozabila na praznike, družinske praznike! Oče je dosegel lep uspeh pri svojem delu, vsa družina naj z njim podoživlja posebno še pa njegovo veselje. Vsak takrat po svoje prispeva k temu lepemu dnevu, ki naj se ves razlikuje od drugih dni. Mati bo tolmačila otrokom očetovo prizadevnost za družino, samo bo ta dan podvojila svojo skrb v kuhinji, otroci bodo dobili priboljšek — četudi bo to morda le ena sama rezina močnate jedi več ko običajne dni — v otrokovem spominu pa bo le ta dan lepše in svetlejšje zapisan ko drugi dnevi.

Ali: otrok dobro položi šolski izpit, doseže pomemben uspeh na domačem odru itd. Dom tudi tu ne sme neopazno preko tega dejstva, biti mora pozoren, da bodo otroci ob podobni priliki sami začutili potrebo posebne pozornosti. Tako vzgojen otrok bo prenesel kasneje svojo pozornost na sočloveka izven lastnega doma, na vso našo skupnost, in bo s srcem doživljal veselje nad vsakim njenim uspehom. Tako zadobe tudi razni spominski dnevi v naših domovih svojo pravo vrednost. Narod, ki svojih velmož ne časti, ni vreden, da živi!

Slovenski ljudski običaji prehajajo iz roda v rod in slovenska mati bo skrbela, da ostanejo živi tudi v njenem domu. Ta skrb jo bo spremljala skozi vse letne čase: okoli novega leta bo pela z otroki čudovite pesmi kolednikov, o pustu ne bo prezrla veselja in zanimanja otrok za lepe maske, za Jurjevo ne

*Boravelski
umetni mlin*

priporoča

svoje izdelke

Franz Cijan vdova

Celovec, Kardinalsplatz 7

vam nudi stalno svežo
zelenjavo, južno sadje, vino
konzerve i. t. d.

Jak. Cekoni

kamnosek

sodobni nagrobni spomeniki
izdelava cementnih izdelkov

Borovlje, Waidischerstraße 4

pastirskega praznika, uživala bo z otroki šege ob praznikih, za Šentjanževo radost po kresnem ognju, navduševala jih bo za vse slovenske ljudske običaje, kakor: štehvanje, prvi rej pod lipo itd. Učila jih bo spoštovati spomin na naše rajne na Vseh vernih duš dan itd., sploh skrbela, da ostane v otrokih živo zanimanje za naše stare običaje in šege in jim tako vcepila zavest, da smo Slovenci že zdavnaj živeli svoje lastno narodovo življenje in da nam ga nobeno zatiranje ni moglo zatreti. S ponosom bo poromala z otroki na Gosposvetsko polje, da se bo tam njihova duša ob vidnih pričah naše preteklosti nabrala moči, da bodo mogli postati vredni nasledniki svojih častitih prednikov.

Vsak tak slovenski dom je steber, ob katerega se zaman zaganja tuja miselnost, zato ga ne moremo nikdar dovolj ceniti, spoštovati in ljubiti!

Marijan de Reggi:

Stara kmečka peč z levo

Tu pa tam po vaseh okrog Baškega jezera, ob Zilji in Dravi, najdeš še kje v kakšni starodavni hiši staro kmečko peč. Peči so imele v prejšnji dobi še razne pritikline, kot naprimer čelešnik, dere, polič'co, in grelco, zraven pa je bila še leva; torej marsikomu danes sama neznana imena. Kmečka peč je pač važna oprema v hiši. Kadar vstopimo v izbo, smo navajeni povsod, da zagledamo kmečko peč na desni strani, ob durih. Če je vstopil pozimi sosed k sosedu, se je najprej ogrel pri peči. Ob dolgih večerih so tod presedale urne predice, babica ali ded pa sta se na zapečku kratkočasila z otroki; sploh je bilo tod mnogo pestrega življenja.

Starodavne peči so bile ob vogalih obdane z močnimi lesenimi stebri. Na te stebre so bile pritrjene spodaj klop, nato polič'ca, zgoraj pa takozvane dere. Klop je obdajala vso peč. Od tal do klopi je bila peč navadno le ometana. Nad tem pa sta bili dve vrsti pečnic ali plošč, ki so bile gladke, temno rujave barve, z raznimi vtisnjenimi ornamentami. Iznad druge vrste pečnic, to je poldrug meter od tal, pa je obdajala peč polič'ca, nekoliko ožja od spodnje klopi. Tu je bilo najbolj toplo, kajti do vrha peči ali skrele, sta bili še dve vrsti pečnic, ki so bile lijakasto vdolbene in zelo pripravne za segrevanje rok in manjših posod.

Prednjo ali čelno stran stebra so imenovali čelešnik, ki je bil na vrhu obstružen v glavičaste okraske. Ob straneh je imel isti nekaj kljukic, kamor so navadno obešali brisače, obleke in slično. Omenjeni stebri so segali skoraj do stropa.

Kake dve pedi nad skreljo, pa je bil lesen podič ali neke vrste ležišče, ki so ga imenovali dere (od durren = sušiti). Ta kotiček je bil posebno privlačen za otroke, ki so že sami lezli tod okrog. Dere so bile na sprednji strani zavarovane s poševno štranico.

Praktično izkoriščanje peči pa dovoljuje tudi razne kombinacije v njeni obliki. Taka posebnost je bila kotanja za pečjo, med skreljo in zidom, ki je bila

dve pedi globoka in prav toliko široka. Imenovali so jo grelca (zagruč); prostor je bil napravljen za ogrevanje pleníc, brisač, srajc itd. Druga taka posebnost je bil bakren kotlíček, vzdán med gornje pečnice in je služil za segrevanje vode.

Peč so kurili le s kuhinje. Še pred 50 leti so imele kmečke kuhinje samo odprta ognjišča, katera so imenovali pozad; to je podzidan prostor, kamor se je vjel dim, da se je lažje izkadil skozi veliki dimnik.

Pri peči v izbi je bila v zidu odprtina, podobna malemu ognjišču, ne visoko, približno meter od tal. Nad to vdolbino, izmere 30×50 cm, je bil zid nekoliko izbočen tako, da je bilo ognjišče širše. Sedeč na klopi ob peči, je gospodar nakladal sem tenke, brezove trščice, da je plamen enakomerno osvetljeval izbo. Dim pa je vleklo skozi poseben, mali dimnik, ki je bil speljan pod strop črne kuhinje. To malo ognjišče so imenovali leva in je služilo le za razsvetljavo. Med ostalimi svetili so uporabljali do tedaj le leščerbe in lojenke. Leve so se posluževali približno do 1860. leta. Od takrat pa se je že uveljavljal petrolej, ki so mu dejali smrdljivec. Leve pa so kmalu potem po hišah opuščali in jih zazidavali; tako da slednjič z upeljavo elektrike, čez nekaj desetletij, ni bilo za njimi že nobenega sledu.

* * *

Ako je kdo ljubitelj otroških iger in narodne pesmi, ga bo gotovo zanimala igra otrok, ki je po Koroškem še dandanes v navadi. Otroci si postavijo pesti eno vrh druge, in tisti ki ima pesti prav na vrhu, iztegne na njej palec in izprašuje, ostali mu pa odgovarjajo. Besedilo se glasi takole:

„Čej¹⁾ pa je tista tič'ca, k' je tu gor č'peua?“

„Je sku'z lj'vo frk'nua.“²⁾

„Čej pa je tista lj'va?“

„Je pogoreua.“

„Čej pa je tisto pogorenje?“

„Jo je Zila-Drava³⁾ popuakniua.“

„Čej pa je tista Zila-Drava?“

„Jo je Črn' Mur'⁴⁾ popiu.“

„Čej pa je tist' Črn' Mur'?“

„Je šou u gu'ro⁵⁾ palč'ce sekat.“

„Kaj bojo te palč'ce?“

„Z njim' se bomo krcal'⁶⁾ in b'zal'.“

Nato se prično suvati in dregati. Včasih se tako veselo divjanje tudi konča z jokom, ako je kdo koga preveč sunil ali vščipnil.

* * *

V bližini leve in peči je bil običajno obešen še sklednjak, kamor so gospodinje postavljale posode, poslikane krožnike, skledé in vrče. Teh stvari so se domači posluževali le na kak družinski praznik, kot naprimer na dan krišme, to je teden dni po kakem krstu. V teh posodah in krožnikih je mati botre pogostila predvsem s „šnitami“, to je z ocvrtimi kosi pogače.

¹⁾ Čej = kje; ²⁾ frknua = zletela (od frkati = leteti); ³⁾ Zila-Drava = izraz za nenadno poplavo; ⁴⁾ Črn' Mur' = ime za gorskega (gu'nega) moža; ⁵⁾ u gu'ro = na goro; ⁶⁾ krcat' in b'zat' = suvati in dregati.

Danes je stara kmečka peč z levo le še muzejska zanimivost, kjerkoli bi še bila ohranjena. Čeprav živi na te stvari in običaje le še spomin, so nam tem bolj dragi, ker nas spominjajo na tiste trdne čase slovenske Koroške, na katere dandanes moderni svet tolikokrat pozablja.

Jenko Metod:

Greti v dvojezični šoli

Leto dni sem poučeval na dvojezični šoli blizu Celovca. Ko sem prišel v šolo, je bival v njej še prejšnji vodja po imenu Tschernitz, ki je še pred par meseci nosil SA uniformo. Pobaral sem ga o tem in onem, toda dosledno mi je odgovarjal v nemškem jeziku z značilnim slovenskim naglasom.

„No,“ sem si mislil, „pa se dajva!“ Kar naravnost sem mu povedal svoje načrte o bodočem pouku na šoli, zato se me je odslej izogibal, vendar ga nisem pogrešal prav nič. Kmalu zatem je dobil dekret, v katerem je pisalo, da je premeščen na dvojezično šolo!

„Ubogi otroci!“ mi je privrelo iz srca, ko se je poslovil.

Kot po navadi, kadar sem prišel prvič v kako hišo, sem šel tudi tu na podstrešje, saj tam sem našel premnogokrat prav zanimive reči. Toda, po zlomu tretjega rajha je šola že večkrat menjala lastnika, zato razen dobro ohranjene firerjeve slike in slik njegovih „velmož“, nisem našel ničesar zanimivega.

Z nekim čudnim notranjim nemirom sem pričakoval na pričetek šole. V prvem nadstropju je bila velika svetla učilnica, toda razen starih klopi in nerodne, prav nič šolske mize, ni bilo ničesar v razredu. Nič zato, sem si mislil, otroci in njih vedrina bodo najlepša oprema! Bližal se je prvi šolski dan, in čim bolj sem bil blizu pričetka šole, tem nemirnejši sem bil. Že sem obupaval, toda veliki odgovornosti se nisem smel odreči. Kako in s čim bom pričel? Kakšni bodo otroci? Nobenih knjig in pripomočkov!

„Vprašaj srce in razum ti bo svetoval!“ S to mislijo sem se okrepil, zavihal rokave in pričel z delom.

Bil je sončen jesenski dan. Prebudil sem se proti navadi zelo zgodaj. Že po sedmi uri so se pojavile na peščenem dvorišču prve drobne, plahe postavice. Na skrivaj sem jih opazoval, pomiril sem se. Malce pred osmo uro sem šel mednje. Še nikdar nisem bil tako neroden in izgledalo je, ko da sem prvič v življenju med otroki. Par trenutkov smo se spogledovali, z besedo nisem mogel na dan. Pa se mi približa fanté, ko oglje žarečih oči, rekoč: „Ste vi naš lerer?“

„Da. Kako ti je pa ime?“

Vrv okoli vratu, ki me je vse dotlej tiščala, se je odvezala.

To so bile prve moje besede med živim pisanim drobižem, ki je od vseh strani motril novo čudo, učitelja, ki je z njim govoril slovenski. Kljub temu led še ni bil dokončno prebit, med večino je še vedno vladala nekaka napetost. Prvarčki so bili še preplahi, starejši nezaupljivi. Povsem razumljivo, kot bomo slišali pozneje.

Ni preostalo drugega, kot da sem jih porazdelil v posamezne razrede. In odšli so, tiho govoreč med seboj. Najmlajši so šli z menoj v prvo nadstropje, v tisto svetlo a pusto sobo. Pustil sem jih, da so zasedli klopi po svoji volji.

Pozdravil sem jih počasi v slovenskem jeziku in nato vprašal, kdo me je razumel. Večina je dvignila roke, nekaj jih je kar vstalo. Ostale sem nagovoril v nemškem jeziku in jim povedal, da bodo smeli odslej v šoli in na dvorišču govoriti v jeziku, kakor ga govore doma. Začutil sem, da se je ozračje v razredu sprostito.

Zapustil sem razred z izgovorom, da imam delo v pisarni. V razredu je završalo. Pri vratih sem prisluškoval in slišal čudoviti živžav v obeh jezikih.

V prvi klopi sem zagledal prikupno črnolaso dekletce, toda otožnih oči. Ime ji je bilo Greti. Njen nemški oče je končal v taborišču, vendar je Greti še vedno upala, da se bo vrnil. Ko je Greti poslušala, je imela glavico vedno naslonjeno v dve dlani. Nepremično me je gledala, mogoče tudi kritično opazovala, čeprav sem govoril v njej nerazumljivem jeziku. Čim pa je bil pouk v nemškem jeziku, se je le razgibala in vprašanja so kar deževala. Odgovarjal sem ji zelo rad, čeprav na škodo pouka. V odmorih mi je bila vedno za petami in čebljala vame. Vsi otroci so se razvneli in glasnega govorjenja je bilo na pretek.

Klopinjsko jezero

Večkrat je prišlo do smešnih prizorov. Ogovoril sem namreč otroka v njem nerazumljivem jeziku in smeha je bilo obilo.

Folti mi je pripovedoval, kako je bilo pod nemčurskim učiteljem. Najstrožje je bilo prepovedano govoriti v slovenskem jeziku. Kdor se je pregrešil, je moral za kazen ves odmor dirkati okoli šole, običajno pa se je tek končal z udarci jermena ali brco.

Ko smo se privadli dodobra drug drugemu, smo pričeli s pevskimi vajami slovenskih pesmi. Povedal sem jim, da se vaj lahko udeležuje vsak učenec, ki ima za to veselje. K prvi vaji je prišlo, če se ne motim, čez 30 otrok. Zgnetli so se okoli mize. Vzel sem v roke pesmarico, prebral besedilo in zroč po otrokih, zagledal — Greti. Zopet je mirno sedela, glavico zakopano v dlaneh in gledala, zdaj vame, zdaj na tablo. Pustil sem jo v miru in opazoval, kako je prepisovala s table. Nato sem stopil bliže in strmel v njen zvezek. Ko je končala, me je v mehkem koroškem narečju povprašala po vseh slovenskih besedah, ki jih ni razumela.

Greti je od vseh otrok najbolj redno hodila k vajam. Imela je tanek glas in čudovito barvo glasu. Vedno mi je bilo težko pri srcu, ko sem poslušal

Trvdika ***Franz Planteu***

se priporoča za nakup: raznih živil, manufakture, železnine, barv, lakov in steklenih izdelkov

Velikovec, ulica, 2. Maja 33-34, Sinca Vas 38 (zadruga)

lepo slovensko pesem iz mladega nemškega grla. Spomnil sem se slovenskih otrok, ki so jim s silo vtepevali v glavice tujo pesem...

Spomladi, ko so škrjančki že kar dobro obvladali pesmi, sem jim nekega dne sporočil, da bodo peli v celovškem radiu. Povsem naravno, da je zavladalo med otroki silno navdušenje.

Na dan nastopa smo se na večer zbrali pred šolo, in med prvimi je prišla zopet Greti. Sedla je k meni in vso pot do Celovca sva živo kramljala.

In prav ob tem kramljanju sem spoznal, da je dvojezična šola v danih koroških razmerah trenutno še najboljša, je edina rešitev toliko diskutiranega šolskega vprašanja.

Fr. Vernik:

Problemi naše živinoreje na Koroškem

I.

Od vse živinoreje je pri nas brez dvoma najvažnejša reja goveje živine.

Vsesplošno ima vendar naš človek občutek, tudi če ni imel prilike videti in spoznati goveje živine v avstrijskem delu Koroške, da je naša stara, domača živina premalo donosna, premalo rastna, da je nepovoljnih oblik, da daje premalo mleka in da njeno mleko tudi ni zadostno tolščobno. Kaj napraviti?

Ali uvesti morebiti drugo pasmo?

So kraji, ki so že trikrat premenjali pasmo, pa imajo danes ravno tako slabo živino kot prej. Torej menjava pasme v splošnem nima pomena.

Katera pota naj torej uberemo, da pridemo do boljše živine? V večini naših okolišev bomo na to vprašanje morali odgovoriti z drugim vprašanjem: „Ali je naš pridelek krme že zadosten in dovoljen? Ali krmimo v resnici tudi pravilno?“ Šele, ko bo krmljenje v redu in zadostno, bomo mogli misliti na vse druge ukrepe izboljšanja naše živine.

Nek strokovnjak v pomurskem okolišu je na podlagi dolgoletnih izkušenj ugotovil, da je višina molznosti v neposredni zvezi z letnim prirastkom teže pri mladi živini. Kjer je bil letni prirastek (in temu primerno slabše krmljenje!) samo 160 kg, je bila tudi molznost krav samo 1600 litrov. Letno povečanje teže mlade živine na 200 kg je vendar odgovarjalo molznosti krav od 2000 litrov. Kakor je pri pomurcih, tako bo tudi pri naših glavnih domačih deželnih pasmah, belih marijadvorcih in rdeče-pisanih pingavcih.

Čim smo uredili krmne prilike, lahko začnemo misliti tudi na ukrepe plemenskega in rejskega značaja za izboljšanje naše živinoreje. Tu prihajajo v poštev naslednje možnosti:

1. Dokup boljše plemenske živine, predvsem bikov v živinorejsko naprednejših okoliših naših domačih pasem.

2. Uvedba smotrne odbire (selekcije) v domačem hlevu in domačem okolišu potom živinorejskih organizacij.

3. Izmenjava sesnih telet, potomcev najboljših krav in plemenjakov.

Preproste ukrepe z domačimi sredstvi v smislu točk 2. in 3. je uvedla lani in predlanskim v naših okoliših tudi Slovenska kmetička zveza. Organizirala je dva govedorejska krožka in sicer enega za Srednji Rož, drugega za okoliš Šent Vid—Mokrije. Vsled pomanjkanja materialnih sredstev za plačevanje kontrolnega osebja in vsled slabih, sušnih krmskih letin, ter končno tudi vsled sedanjega pomanjkanja delovnih moči na kmetih in zaradi pomanjkanja prave živinorejske vneeme in zavednosti, ti krožki ne morejo prav naprej. Naravno so ti krožki mišljeni končno kot priprava in predstopnja pravih selekcijskih živinorejskih zadrug, kakoršne je uradno organizirala in materialno podprla kmetijska oblast v vsej deželi. Zanimiva je razporeditev teh organizacij in njihovega dela.

Iz statističnih podatkov je povzeti, da je goveja živina na Koroškem razviščena v odstotkih po naslednjih pasmah: pincgavci 50.48%, marijadvorci (beli) 43.21%, pomurci 4.22%, simodolci 1.45% in siva enobarvna živina (montafonci) 0.64%.

Vse govedorejsko pospeševalno delo v okolišu teh pasem, je osredotočeno v živinorejskih zadrugah. Le-tèh se nahaja v pincgavskem pasemskem okolišu 26, v marijadvorskem 11 in v drugih okoliših v vsakem po ena.

Koliko teh organizacij se nahaja na slovenskem ozemlju Koroške? Zadrug pincgavske pasme na našem ozemlju je 5 in sicer v Železni Kapli, v Podkloštru, na Brnci, v Rožeku in v Spodnji Zilji. Od 11 marijadvorskih zadrug se nahaja samo ena in sicer velikovška na našem ozemlju. Pa tudi simodolska živinorejska zadruga s svojim sedežem v Velikovcu zajema svoje člane do 99% iz našega ozemlja.

Drugo vprašanje je seveda, koliko naših živinorejcev je članov teh zadrug.

Kljub nesorazmerju porazdelitve števila zadrug v deželi (čeprav zavzema naše ozemlje pribl. eno četrtno površine dežele, se nahaja na tej površini le 17.9% vseh koroških živinorejskih zadrug), je tudi število naših živinorejcev v teh zadrugah tako pičlo, da jih lahko naštejemo skoraj na prstih ene roke. Tako bi lahko navedel za okoliš pincgavske pasme samo naslednje osebno mi znane aktivne člane živinorejskih zadrug: Mertl, p. d. Pranger na Brnci, Šitelkopf, p. d. Koren v Lipi, Mikl, p. d. Mager v Maloščah, Prušnik, p. d. Velfl v Železni Kapli. V marijadvorskem okolišu poznam samo dva naša uradno orga-

Trgovina sanitarnih potrebščin

KARL FIAL

izdelava bandaž in
ortopedičnih pripomočkov

Strokovnjak za vložke za ploske
in povešene noge

Celovec, Stari trg 30
ustanovljena 1908, tel. 14-28

Furnirji, vezane plošče,
panel- in druge plošče,
vrata, letve in lisene

Franz Schnabl

Celovec,
Gartengasse 37, telefon 48-86

nizirana živ. zadrúžnika in sicer Trampuša, p. d. Božiča Dobu in Parteljna, p. d. Črnka na Bistrici pri Šmihelu.

V simodolskem pasemskem okrožju se vendar odlično udelejšvujejo: Rutar, p. d. Doniž v Orliču vesi pri Velikovcu, Gril, p. d. Mentel v Vovbrah, Škofič, p. d. Štern v Šmarjeti in Maček v Št. Štefanu. Menda nisem nobenega od naših članov pozabil navesti.

Zanimivo je dalje, kako je podrobneje organizirana kontrola donosnosti predvsem molznosti v deželi in v koliko so s tem v zvezi deležni ugodnosti, katere nudi zadrúžna selekcijska kontrola, naši okraji in zadrúge na našem ozemlju.

Od vseh krav na Koroškem je pod redno kontrolo molznosti in plemenske reje:

pri sivi (montafonski) pasmi	dve tretjini
pri simodolcih	ena četrtna
pri marijadvorcih (belih)	ena petina
pri pincgavcih	ena šestina

V okrajih, ki se nahajajo v celoti ali deloma na našem ozemlju, je bilo leta 1949 kontroliranih od vseh krav naslednje število:

Okraj Šmohor	8.9%
„ Beljak	12.2%
„ Celovec	15.6%
„ Velikovec	9.1%

V izključno nemških okrajih je bilo vendar kontroliranih od vseh krav naslednje število:

Okraj Špital	19.3%
„ Trg (Feldkirchen)	27.9%
„ Šent Vid na Glini	40.8%
„ Wolfsberg	13.9%
„ Lienz	32.0%

Ker je na žalost večina naših živinorejcev mišljenja, da se samo veleposstva morejo podvreči delu okrog kontrole mlečnosti, naj navedem iz lanskega uradnega poročila pincgavske zveze živinorejskih zadrug, da sta posestnika (med stotimi drugimi, enako malimi gospodarji), ki redita sicer samo po dve kravi, izkazala leta 1950 pri teh kravah naslednjo povprečno molznost pri vsaki živali:

	mleka kg	masla kg	tolšče %
1. Josef Bugelnik, Flattach	5044	219	4.34
2. Albert Blasge, Sirnitz	4290	202	4.71

Od številnih tisočih posestnikov, ki redijo samo po eno do tri krave, so izkazovali leta 1949 naslednjo molznost povprečno pri kravi:

V marijadvorskem okolišu:

	mleka	tolšče kg	%
1. Markon, St. Salvator	4293	165	3.87
2. Grasser, Zeltschach	2613	145	5.54

V simodolskem okolišu:

1. Urh, Vovbre	3677	137	3.73
2. Herke, Labud	3767	133	3.53

Zelo poučna za nas je naslednja ugotovitev, kako je n a r a š č a l a p o v p r e č n a m o l z n o s t kontroliranih krav v posameznih pasemskih okoliših:

leta:	pri pincgavcih:		pri marijadvorcih:		pri simodolcih:	
	mleka kg	tolšče kg	mleka kg	tolšče kg	mleka kg	tolšče kg
1945	1.858	71	2.178	85	2.193	83
1946	1.966	76	2.200	86	2.118	79
1947	1.928	72	2.171	85	2.106	77
1948	2.120	81	2.321	92	2.344	88
1949	2.375	91	2.485	97	2.525	99

Iz te razpredelnice je jasno razvidno, kako je n a r a š č a l a od leta do leta množina mleka in njegova tolščobnost pri kontroliranih molznicah posameznih pasem.

Vem, da se naše ljudstvo v splošnem še ne more otresti predsodkov glede zadružne kontrole pri živini. Vendar je ta kontrola e d i n a p o t, da našo živino i z b o l j š a m o v p l e m e n s k e m pogledu. Najboljše seno in najizdatnejša krepka krma bo pri naši živini le malo zalegla, ako ne bomo redili (odbrane) živali, katerim je dobro izkoriščanje krme in visoka molznost p r i o r j e n a. Tudi tu velja: „Kakoršni starši, taki otroci!“

Rejski cilj pri naših alpskih pasmah je n. pr., da dosežemo povprečno molznost na leto in žival po 3000 litrov, v severnejših deželah Evrope, kjer je sicer kontrola po zakonu obvezna (tudi na Danskem) pa stremijo že za 5.000 litri na leto in žival. Ko smo pred nedavnim potovali z jugoslovansko (slovesko) živinorejsko komisijo, ki je kupovala plemensko živino v Avstriji, po šentvidskem okraju, so nam ondotni živinorejci, ki so se pravkar vrnili s poučnega potovanja po Švedskem, izjavili, da na Švedskem niso videli krave izpod 5000 litrov mleka na leto. No, in kolikšna je povprečna letna molznost pri naših nekontroliranih kravicah? Tako od 700 do 1700 litrov menda.

Kaj vendar zmore smotrno kontrolno združno delo pri zboljšanju pasme, smo dejansko spoznali, ko smo potovali po šentvidskem okraju, kjer je nek član nakupne komisije, videč krasne široke in globoke ondotne zadružne marijadvorce, spontano, vzhičeno vzkliknil: „To so ja simodolci. Tako so lepi.“ Kaka revšeta so vendar v nasprotju s temi živalmi koščeni, oglati in visokonogi nekontrolirani, nezadružni marijadvorci po slovenskih, koroških vaseh?!

Rejskostatistično je napredovanje v živinoreji v teku zadnjih 25 let v marijadvorskem okolišu, ki je združno organiziran skoraj izključno le v n e m š k e m, predvsem šentvidskem okraju, izražen v naslednjem poročilu:

„V prvih letih, ko so začele naše zadruge smotrno delovati, leta 1924 do 1926, je bila povprečna molznost pri naših organizacijah 2000 kg na leto ali neznatno več. Posamična molznost od 3000 do 3500 kg mleka je bila velika redkost. Povprečna tolščobnost se je nahajala okrog 3.70%.

V nasprotju s tem pokazuje danes, leta 1950 (torej po 25 letih) pri vseh 6652 naših kontroliranih združnih kravah letno povprečje 2680 kg mleka,

105 kg tolšče in 3.92% tolščobnosti. 2203 rodovniških marijadvorskih krav (Herdbuchkühe) pa pokazuje povprečno molznost celo od 2987 kg mleka s 117 kg tolšče na leto. Uspelo nam je tudi, ne da bi pri tem količjak poslabšali odlično kakovost mesa marijadvorcev, pozno zrelost te pasme znatno zmanjšati. Preje so telice šele s 4 leti dozorele v donosne molzne krave in se je vole spitalo šele s 4. in 5. letom, danes, po 25 letih, prinesejo marijadvorske telice že s 3. letom 1 tele in se tudi vole že v tej starosti postavi na pitanje.“

Pa ne samo zaradi izboljšanje živine za domačo rabo, ampak tudi zaradi možnosti prodaje v plemenske namene je potrebno, da živino zadržno kontroliramo.

Zanimiv in poučen za nas je uraden pregled ponudbe plemenskih bikov v nakup leta 1950.

Dočim so nemške pincgavske živ. zadruga ponudile in deloma tudi prodale naslednje število bikov: Lienz 229, Feldkirchen 36, Reichenau 17, itd. skupno 483 komadov, so mlajše zadruga iz našega ozemlja ponudile in prodale leta 1950 naslednje število plemenjakov: Rožek 1, Podklošter 1, Brnca 0, Beljak 0, Rožna dolina 0, Spodnja Zilja 0.

Začetek je sicer narejen, vendar, če se sami ne bomo brigali in zahtevali, nas oblast ne bo podpirala pri našem prizadevanju, da bi vzredili in prodali boljšo živino.

Slovenska komisija iz Jugoslavije, ki je bila oktobra 1951 na Koroškem, bi bila brez dvoma kupila plemensko živino pri nas, v pincgavskem in simodolskem okolišu, če bi bilo pri nas kaj primernega blaga s kontrolo (s papirji) na razpolago.

II.

Plemenskareja svinj je na Koroškem s podporo Deželne kmetijske zbornice organizirana in osredotočena v 39 postajah za pasmo žlahtne (plemenite) svinje in v 20 postajah za pasmo požlahtnjene prašiča. Na slovenskem ozemlju Koroške se nahajajo sicer kake tri, štiri rejske postaje za kontrolo in izboljšanje v prešičjereji, toda našega rejca ni nobenega med njimi.

V letu 1950 se je v postajah za žlahtnega prašiča (s pokončnimi ušesi) kontroliralo 118 plemenic s 165 gnezdi! Teža vsakega gnezda teh pujskov je bila na 28. dan starosti 61.9 kg.

V postajah za požlahtnjeno svinjo (z visečimi ušesi) se je v letu 1950 kontroliralo 85 plemenic s 119 gnezdi. Povprečno je tehtalo gnezdo te pasme na 28. dan starosti 66.4 kg.

Slovenska komisija iz Jugoslavije, ki je se mudila oktobra 1951 na Koroškem, bi kupila tudi pri nas mrjasce požlahtnjene pasme, če bi bilo na našem ozemlju in pri naših živinorejcih odgovarjajoče kontrolirano blago s papirji na razpolago.

III.

Za zaključek pa še sledeče:

Naše kmetijstvo in prav posebno živinoreja, ki je gotovo najvažnejša panoga koroškega kmetijstva, je še zelo potrebno boljšega in razumnejšega gospodarstva.

Našo živinorejo moramo postaviti na močan, zdrav temelj, da bomo tako povzdignili naše mlekarstvo, da bomo pa tudi pokrajina, ki bo gojila dobro plemensko živino. Postati moramo živinorejci ne po velikem številu živali v hlevu, ampak živinorejci po dobri kakovosti živine.

To pa je mogoče samo takrat, ako bomo imeli o vrednosti posameznih živali točne podatke in ako bomo imeli te podatke tudi zapisane. Za to delo so predvsem poklicane živinorejske zadruge, ki delujejo na Koroškem s kontrolo molznosti že okrog 30 let, v katerih pa je na žalost v še manjšem sorazmernem številu zastopan naš narodno zavedni slovenski živelj.

A) Poljedelske razpredelnice

Povprečni podatki o setvi in žetvi nekaterih rastlin

Vrsta rastline	Sejana z roko do kg/ha	S strojem do kg/ha	Oddaljenost vrst cm	Kalivost semena traja do let	Srednji pridelek v q/ha			Zrnja tehta 1 hl pribl.
					zrnja	slama	gomolj	
Pšenica	200	160	11 — 15	4	16	30	—	70
Rž	180	160	11 — 15	2	15	30	—	72
Ječmen ozimni	150	130	11 — 15	4	16	25	—	60
Ječmen jari	180	150	11 — 15	3	12	20	—	66
Oves	130	110	11 — 15	2	12	25	—	48
Ajda	100	70	20 — 25	6	8	15	—	60
Koruzna	60	50	50 — 100	5	20*)	30	—	78
Fižol	—	150	40 — 45	5	15	12	—	75
Krompir	2000	—	60 — 70	1	—	15	120	—
Pesa krna	—	25	45 — 55	4	—	—	250	—
Korenje	12	8	35 — 45	4	—	—	200	—
Lucerna	30	25	11 — 15	4	5	45	—	—
Detelja navadna	20	16	11 — 15	3	2	40	—	—
Inkarnatka	35	30	11 — 15	3	8	20	—	—
Grašica	180	160	11 — 15	5	—	20	—	—
Proso	25	15	20 — 25	3	15	25	—	70
Repica (ripsen)	25	10	25 — 55	3	12	—	—	—
Sončnica	20	20	60 — 80	3	8	—	—	—
Soja	—	150	40 — 50	8	10	—	—	—

*) 100 kg suhih storžev do 70—80 kg koruze, 100 kg svežih 50-60 kg zrnja.

Kako dolgo traja kalivost pri semenu

pšenica	4 do 5 let	(1. leto 99 ‰ — 5. leta 83 ‰)
ječmen	3 do 4 let	(1. leto 98 ‰ — 4. leta 71 ‰)
rž	do 3 let	(1. leto 97 ‰ — 3. leta 88 ‰)
oves	2 do 3 let	1. leto 98 ‰ — 3. leta 94 ‰)
koruza	do 3 let	(1. leto 99 ‰ — 3. leta 83 ‰)
pesa	3 do 4 let	(1. leto 99 ‰ — 4. leta 89 ‰)
repica (ripsen)	2 do 3 let	(1. leto 96 ‰ — 3. leta 80 ‰)
črna detelja	2 do 3 let	(1. leto 96 ‰ — 3. leta 86 ‰)
lucerna	4 do 5 let	(1. leto 97 ‰ — 5. leta 74 ‰)
konoplje	3 do 4 let	(1. leto 98 ‰ — 4. leta 80 ‰)
lan	3 do 4 let	(1. leto 99 ‰ — 4. leta 89 ‰)

Koliko zgubijo kmetijski pridelki na teži

V času 9 do 12 mesečnega vskladiščenja zaradi izhlapevanja osušitve ali razsipa.

pšenica in rž	1 — 2
ječmen in oves	2 — 3
koruza	7 — 11
koruza debela	8 — 15
koruza drobna	5 — 7
krompir	10 — 15
pesa krma ali sladkorna	6 — 10
repica	10 — 15
stročnice	10 — 15
seno, slama, otava	8 — 10
pleve in koruznica	15 — 20
silaza	do 5

Od 100 kg koruze v storžu dobimo z ozirom na vrsto in stopnjo osušitve 80 kg do 85 kg zrna.

Oljnice vsebujejo povprečno tele količine olja:

Buče	30 — 36
Sončnice	20 — 35
Lan	30 — 36
Ogrščica (raps)	30 — 40
Repica (ripsen)	30 — 38
Mak	40 — 53
Soja	14 — 18
Oljka	16 — 18
Grozdne pecke	9 — 12 .

Teža enega kubičnega metra (m^3) znaša za:

pšenico	700 — 820
ječmen	580 — 680
rž	650 — 750
oves	430 — 500
koruzo v zrnu	do 800
ajdo	712
krompir	650 — 700
zeleno travo	340
dobro seno	66
slabo seno	55
zeleno deteljo	380
suho deteljo	80
slamo od žit	38
slamo od jarega žita	42
pleve	70 — 120
silazo	600 — 700
silazo zelene pese	800 — 900
gnoj hlevski zreli	800
gnoj hlevski po'zreli	600
gnoj hlevski od slame	500
rezanico	50 — 60
nastilj	90 — 125

B. Važni podatki iz živinoreje

Hranljiva vrednost krmil

1 kg krmila vsebuje v gramih

K r m a	Vode	Prebav. beljakovin	Škrobne rednosti
1. Zelena krma			
zelo mlada trava	780	23	132
sladka trava — pred cvetom . .	780	13	116
sladka trava — v cvetu	700	13	137
zelena koruza	850	5	80
grahorica	830	20	80
inkarnatka	820	10	78
črna detelja — zelo mlada . . .	830	25	100
črna detelja — pred cvetom . .	830	20	90
črna detelja — v cvetu	800	17	90
mlada lucerna	810	30	90
lucerna v cvetu	750	25	90
esparzeta	820	25	100
pesno listje	900	12	70
2. Seno			
prav dobro	150	50	360
dobro	150	40	320
slabo, kislo ali prepozno			
pokošeno	180	20	200
planinsko	150	70	420
otava (sladka)	150	70	360
črna detelja:			
a) pokošena pred cvetom . . .	150	100	400
b) pokošena v cvetu	150	70	340
c) pozno košena	150	40	260
lucerna:			
a) pokošena pred cvetom . . .	150	150	250
b) pokošena v cvetu	150	80	230
inkarnatka	150	50	260
deteljni drobir	150	150	450
seneni drobir	150	100	400
grahorica	150	80	260
3. Slama in pleve			
jara	140	10	180
prosena	140	12	220
koruznica	140	10	190
koruznica, zgodaj požeta	200	15	260
ozimna	140	5	120

K r m a	Vode	Prebav. beljakovin	Škrobne vrednosti
ajdova	140	17	160
pšenične pleve	135	7	240
ovsene pleve	135	17	270
slama stročnic	140	30	160
pleve stročnic	140	40	200
4. Korenčnice in gomoljnice			
krompir	750	10	200
topinambur	800	10	150
buče	880	5	75
repa	910	4	45
koleraba	870	8	80
korenje	860	8	90
pesa	860	4	80
5. Silaža			
parjen krompir	770	5	170
pesno listje	770	10	90
koruza pred mlečno zrelostjo	830	8	90
koruza, mlečno zrela	750	10	140
6. Močna krmila			
ječmen	130	70	700
oves	130	80	600
koruza	130	70	800
proso	130	70	700
pšenični ortrobi	130	80	420
rženi otrobi	130	80	420
koruzni otrobi	130	60	700
ajdovi otrobi	130	90	460
fižol	14	180	680
repične tropine	10	240	670
grahorica	14	180	700
laneno seme	13	180	1200
lanene tropine	10	270	720
sončnične tropine:			
a) dobro oluščene	10	300	680
c) slabo oluščene	10	160	500
hrastov žir (posušen)	15	35	700
suhi pesni rezanci	11	37	521
ribja moka	11	420	500
mesna moka	11	600	850
krvna moka	10	750	719
polomastno mleko	87,5	34	154
posneto mleko	900	39	88
sirotka	930	9	64

Pripust, pojanje, brejost in uporabnost domačih živali za plemo

Vrsta živali	Pojanje — gojenje				brejost		Uporabnost za plemo let	Dojenje traja tednov
	Prvič pripustimo v mesecu	Pojanje traja dni	Nastopa		traja dni	povprečno		
			v primeru neploditve	po porodu				
Kobila	24 — 36	1 — 3	3 — 4 tedne	5 — 10 dni	328 — 345	335	15 — 20	12 — 20
Oslica	30 — 40	1 — 3	3 tedne	5 — 10 dni	348 — 377	360	20 — 30	12 — 18
Krava	6 — 30	1 — 1 ¹ / ₂	3 tedne	4 — 6 ted.	280 — 290	285	10 — 16	4 — 18
Ovca	8 — 18	1 — 1 ¹ / ₂	3 tedne	6 — 8 ted.	144 — 154	150	7 — 12	10 — 16
Koza	8 — 18	2 — 3	3 tedne	11 dni	144 — 154	150	7 — 12	6 — 12
Svinja	8 — 18	1 — 3	3 tedne	4 — 8 ted.	114 — 117	116	5 — 7	6 — 9
Zajka	7 — 10	1 — 2	—	—	29 — 31	30	2 — 3	4
Psica	8 — 9	9 — 20	2 krat letno	4 mesece	59 — 67	63	8 — 10	4 — 6
Mačka	7 — 12	7 — 14	"	"	55 — 65	60	8 — 10	4 — 6

Kako ugotovimo starost konj

Naziv zob sekalcev	Mlečni zboje		Stalni zobje			
	zrastejo	se obrabljaajo	zrastejo v	dosežejo polovico višine v	dorastejo v	ovalna oblika zob jedro izgine na zobeh spodnje čeljusti v na zobeh zgornje čeljusti v
Prednji	Konji so 1—2 tedna brez zob — 14 dni do 1 meseca	od 10 mes. do 1½ leta	2½ letih	3. letu	3½ leta	6. letu 9. letu (krajnik je proti zadnjemu letu oster)
Srednji	od 1.—5. mes. starosti	od 1½ leta do 2 let	3½ letih	4. letu	4½ leta	7. letu 10. letu
Krajni	od 5.—9. mesec ev starosti (v 9.—11. mesecu so razviti vsi mlečni zobje	od 2 let do 2½ let	4½ letih	5. letu	5½ leta	8. letu 11. letu
Nadaljnje določevanje starosti po obliki zob (okrogla, trikotna) zahteva mnogo vaje in jo živinorejec za vsakdanjo rabo lahko pogreša.						

Kako ugotovimo starost prežvekovalcev in svinj

(Zraščanje in menjanje zob)

Naziv zob sekalcev	Govedo	Ovce	Koze	Svinje
a) Mlečno zobovje pred. sekalci	Neposredno pred porodom ali pa v prvih 3 tednih po porodu	pred rojstvom ali v 1. tednu po rojstvu		od 3. do 4. tedna
notr. srednji		od 8. do 14. dneva starosti		od 2½ do 3. mes.
zun. srednji		od 10. do 21. dneva starosti		manjkajo
krajniki		od 3. do 4. tedna starosti		pred rojstvom
b) stalno zobovje menjanje prednih sekalcev	od 18. do 20. mes.	od 12. do 16. mes.	1. leto	od 12. mes.
menjanje notranjih srednjih	od 2. do 2½ leta	od 1½ do 3. leta	2. leto	od 16. do 20. mes.
menjanje zunanjih srednjih	od 2½ do 3. leta	od 2½ do 3¾ leta	3. leto	manjkajo
menjanje krajnikov	od 3½ do 4. leta	od 3. do 3¾ leta	4. leto	od 9. mes.
podočnjaki	manjkajo	manjkajo	manjkajo	mlečni pred rojst. stalni z 9. mesecom

Pri kravah določamo starost tudi po obročkih na rogovih. Med brejostjo se namreč na rogovih delajo obročki. Kolikor obročkov naštejemo na rogovih, toliko telet je krava povrgla. Navadno daje krava letno 1 tele. Ako število obročkov prištejemo 2 do 3 leta, dobimo približno starost krave.

Razmerje med živo težo in težo zaklane živali (mrtva teža)*

Mršave krave	40 — 45 %	žive teže	
Srednje krmljene krave	44 — 48 %	„	„
Stare pitane krave	49 — 50 %	„	„
Mlade pitane krave	57 %	„	„
Srednje krmljeni biki	45 — 53 %	„	„
Dobro pitani biki	58 — 60 %	„	„
Slabo krmljeni voli	50 %	„	„
Srednje krmljeni voli	54 %	„	„
Dobro pitani voli	58 %	„	„
Slabo krmljena teleta	49 — 54 %	„	„
Srednje krmljena teleta	49 — 54 %	„	„
Dobro krmljena teleta	60 — 64 %	„	„
Prvovrstno pitana teleta	72 %	„	„

Mrtva teža zavisi od pasme, spola, starosti in pitanosti ter se giblje pri govedu med 40 do 70 % žive teže, pri ovci med 45 in 78 % žive teže, pri prašiču med 70 do 85 % žive teže.

*) Z nazivom **mrtva teža** označujemo težo zaklane živali, ko smo ji odstranili kožo, glavo, odsekano v zatilniku pred prvim vratnim vretencem, noge, odsekane v kolenu in skončnem zglobu ter drob iz prsne, trebušne in kolčne votilne brez ledvice, in spolne organe pri moških ter vime pri ženskih živalih.

Letni in živinski sejmi na Koroškem

Opomba: Z (*) označeni sejmi se vršijo naslednji delavnik, ako padejo na nedeljo ali praznik

Okraj Šmohor:

Brdo: Letni in živinski sejem 24. aprila (*); živinski sejem 25. septembra (*).
Šmohor: Letni sejem v ponedeljek pred cvetno nedeljo; tržni in živinski sejem v torek po Binkošti in 26. oktobra; živinski sejem 15. junija; konjski sejem 26. avgusta.
St. Stefan v Zilji: Tržni sejem 26. decembra.

Okraj Beljak:

Podklošter: Letni in živinski sejem 4. maja (*) in v ponedeljek po Vseh svetih.
Vrata: Letni in živinski sejem 30. novembra.
Bleiberg: Tržni sejem v nedeljo po Jerneju.
Čajna: Tržni sejem 19. marca.
Bistrica: Letni in živinski sejem 12. junija in 11. novembra.
Rožek: Živinski sejem 4. maja (*) in tržni sejem 29. septembra (*).
Vrba: Letni in živinski sejem 12. marca.
Beljak: Živinski sejem v ponedeljek po Sv. treh kraljih, v ponedeljek po Sv. Lorencu, ter vsako prvo sredo v mesecu z izjemo v januarju in avgustu; tržni dan vsako sredo in vsako soboto.

Okraj Celovec:

Borovlje: Živinski in tržni sejem 23. marca (*) in 28. novembra; živinski sejem v ponedeljek po 8. septembru. Tržni dan vsako sredo.
Grabštajn-Dolina: Tržni sejem v nedeljo po Sv. Petru in Pavlu in prvo nedeljo v oktobru.
Grabštajn-vas: Konjski sejem 30. septembra.
Celovec: Živinski sejem vsak četrtek; konjski sejem v ponedeljek po Veliki gospojnici; živinski sejem ob pomladenskem in jesenskem velesejmu; letni sejem 16. maja in 21. oktobra. Tržni dan vsak četrtek.
Trg: Letni sejem 8. maja, 27. in 28. avgusta.
St. Vid ob Glini: 1., 2., 8. in 9. oktobra letni sejem.

Okraj Velikovec:

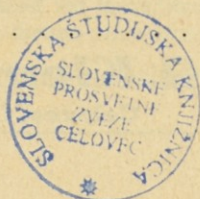
Pliberk: Letni in živinski sejem v ponedeljek po Sv. treh kraljih, v ponedeljek po Medardu; v ponedeljek po Sv. Egidiju in v ponedeljek po St. Lenartu.
Djekše: Živinski sejem 19. marca; letni sejem v torek po Binkošti in v ponedeljek pred Sv. Lukom.
Železna Kapla: Tržni in živinski sejem 3. maja (*); letni in živinski sejem 2. julija (*) in 28. oktobra (*) ter živinski sejem 16. avgusta (*).
Bistrica pri Piberku: Letni in živinski sejem v ponedeljek po Sv. Janezu Nepomuku; v ponedeljek po Veliki gospojnici in zadnji ponedeljek v septembru.
Grebiny: Živinski in tržni sejem v ponedeljek pred Cvetno nedeljo, v ponedeljek pred Binkošti in v ponedeljek pred Kolomanom; živinski sejem na dan Sv. Ane, drugi ponedeljek v februarju in drugi ponedeljek v septembru.
Pustrica-St. Lenart: Živinski in tržni sejem v ponedeljek pred Sv. Jakobom.
Velikovec: Letni in tržni sejem na Miklavževo; tržni dan vsako sredo.
Labod: Letni in živinski sejem 12. marca (*), 4. maja (*), 24. avgusta (*) in 27. decembra (*).

Volno vseh vrst in kakovosti ter **svilo** in **sukanec** za vezenje kupite po zmernih cenah v **sobi volne**

A. Klemenjak Wollstube
Celovec, Obstplatz 3

VSEBINA

Koledar za prestopno leto 1952	6
Po desetih letih — dr. Franci Zwitter	32
Agrarna politika v službi raznarodovanja — Blaž Singer	39
Kontinuiteta Slovenske karantanske kneževine — dr. Josip Mal	48
Svetilniki novega časa so zažareli — Dvornik Peter	64
Matija Majar Ziljski — Ivan Grafenauer	74
Profesor Janez Šajnik — France Kotnik	82
O koroškem slikarju Golobu — Miha Rigl	85
80 letnica Hranilnice in posojilnice v Št. Jakobu v Rožu	88
Košatov rod — dr. Julij Felaher	92
Zadnji grof na Humberku — dr. Josip Šašelj	104
Prebivalstvo Celovca pred sto leti — Fran Zwitter	112
30 letnica samostojnega združnega središča za Slovensko Koroško — dr. Mirt Zwitter	115
Imamo dušo, srce in vest — Karel Prušnik	131
Naš slovenski dom — Marija Rozman	136
Stara kmečka peč z levo — Marijan de Reggi	140
Greti v dvojezični šoli — Jenko Metod	142
Problemi naše živinoreje na Koroškem — Fr. Vernik	144
Gospodarski nasveti	150

ZVEZA SLOVENSКИH ZADRUG V CELOVCU

r. z. z. o. j.

Celovec, Pavličeva 7 — Tel. 21-29

Kot združna centrala koroških Slovencev združuje:

34 Hranilnic in posojilnic

11 Kmečkih gospodarskih zadrug

4 Živinorejske zadruge

1 Zavarovalno društvo proti požarnim škodam
ter ima razpredeno združno mrežo preko vsega ozemlja Slovenske Koroške. Z vsestranskim gospodarskim delovanjem služijo naše združne ustanove koristim našega ljudstva:

HRANILNICE IN POSOJILNICE

sprejemajo denarne vloge od vsakogar,
svojim članom pa dajejo posojila po
zmerni obrestni meri

Zato spada vsak šiling, ki ga ne rabimo, takoj v
naše hranilnice, kjer je varen pred tatovi in služi
danes meni, jutri Tebi.

KMEČKE GOSPODARSKE ZADRUGE

dobavljajo svojim članom

umetna gnojila — krmila — semenje
— stroje vseh vrst — plemensko živino
— druge kmetijske potrebščine

prevzemajo od svojih članov in zanje vnovčujejo

poljske pridelke — seno in slamo — travna se-
mena in deteljo — drva in vsakovrsten les —
sadje — živino.

Z vnovčevanjem kmečkih proizvodov olašujejo svojim članom go-
spodarjenje ter jim dajo v roke denar za potrebne nabave in dajatve.
Pri dobavi kmetijskih potrebščin pa skrajšajo pot iz tovarne na
kmečke domove, štedijo stroške in s skrbnim nasvetovanjem pre-
prečijo nepotrebne izdatke.

ŽIVINOREJSKE ZADRUGE

pospešujejo živinorejo — posredujejo pašo —
skrbijo za koristno izbiro

Vsak dan bolj pestro udejstvovanje naših zadrug in njihove zveze
naj bo Tebi vabilo, da postaneš zvest in delaven združnik!

SLOVENSKA ŠTUDIJSKA KNJIŽ. CELOVEC

S sp
KOROŠKI koledar
1952

0144422

COBISS ®

SI. QUENTSCHE STIFTENBIBL.
KLAGENFURT

